

O'zbekiston yoshlarining adabiy-ijtimoiy jumali

ROSHNIK

4/2021

Hamid OLIMJON

* * *

Eng gullagan yoshlik chog'imda,
Sen ochilding ko'ngil bog'imda.

Shunda ko'zim ko'rdi bahorni,
Shunda qalbim tanidi yorni.

Qushlar sayrar jonimga payvast,
Men sevgining bo'yi bilan mast.

Kuni bilan dalada qoldim,
Lolazorlar ichra yo'qoldim.

Quchoq-quchoq gullar terganim
Va keltirib senga berganim –

Kechagiday hamon esimda,
Har soniya, har on esimda.

Shundan beri tilimda oting,
Shundan beri dilimda oting.

Eng gullagan yoshlik chog'imda,
Sen ochilding ko'ngil bog'imda.

Muassislar:

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:

Sirojiddin SAYYID
Nodir JONUZOQ
Iqbol MIRZO
G'ayrat MAJID
Sobir O'NAR
Kengesboy KARIMOV
Shuhrat SIROJIDDINOV

Jamoatchilik kengashi:

Alisher SADULLAYEV
Minhojiddin MIRZO
Botirjon ERGASHEV
Bahodir KARIMOV
Ilhom TO'XTASINOV
Rustam MUSURMON
Abatbay DANIYAROV
Farrux JABBOROV

Bosh muharrir v.b.:

Nurilla CHORI

Mas'ul kotib:

G'iyosiddin O'NAROV

Muharrir:

Sardor TOLLIBOYEV

Rassom:

Asliddin KALONOV

Manziligimiz:

Toshkent shahri, Chilonzor tumani,
Bunyodkor ko'chasi, Adiblar xiyoboni,
O'zbekiston Yozuvchilar
uyushmasi binosi.
Indeks 100066

E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz

Veb sayt: www.yoshlikjurnali.uz

Tel.: (71) 231-20-58, 231-20-59

Navbatchi muharrir: G'O'narov

4

Ulug'bek Hamdam
Ijodkor, avvalo, hayot
kitobini o'qigan bo'lsin

12

Botir Zokirov
Ona
Tabassum

14

Eshqobil Vali
Hali baxt to'yida
aytamiz o'lan

18

Abdulla Boboyorov
Muhabbatning
qirq kuni

28

Farzandingizga
yaxshi ona
tanlang

33

Qomusiy yozuvchi

36

**Nurmuhammad
Aziz**
Yurak chil-chil,
derazalar but...

48

**Bekzod
Ibragimov**
Bek Aliga bir savol...

52

**Risolat
Jumanazarova**
Men sig'ingan
tuyg'u – sadoqat

54

**Konstantin
Paustovskiy**
Telegramma

IJODKOR, AVVALO, HAYOT KITOBINI O‘QIGAN BO‘LSIN

Taniqli yozuvchi Ulug‘bek HAMDAM
bilan suhbat

Do‘stbek SULAYMONOV suhbatlashdi.

1968-yili tug‘ilgan.
O‘zMUning o‘zbek
filologiyasi fakultetida
tahsil olgan. “Muvozanat”,
“Isyon va itoat”, “Sabo va
Samandar”, “Yo‘l”, “Ota”
romanlari va “Yolg‘izlik”
kitobi nashr etilgan.
“Tangriga eltuvchi
isyon”, “Atirgul”, “Seni
kutdim”, “Eski dunyo va
yangi men” nomli she‘riy
to‘plamlari nashr etilgan.

– Asarlaringizda falsafiylik bo‘rtib turadi. Har bir narsaning mag‘zi adabiyotmi, ilhommi yoki hayotni teran anglashmi?

– Bilmadim, aytganlaringizning baridan kam-kamdan bordir. Voqea-hodisalarni tepadan kuzatmasangiz, ularga falsafiy nigohtashlamasangiz, mohiyatini anglash qiyin kechadimi, deb o‘ylayman. Chunki baribir, adabiyotni jon tomirlaridan bittasi – dunyoni falsafiy idrok etish, deb bilaman.

Ilhom masalasiga kelsak, ilhomga mening qarashim sal boshqacharoqqa o‘xshaydi. Ko‘pchilik uni ilohiy bir hodisa bilan, kuch bilan bog‘lashga harakat qiladi. Men bu narsaga psixologik jarayon deb qarayman. Ilhom, mening nazarimda, yengillikni, parvozni, his qilib zavqlanishdir. Sababi inson hayotidagi kichkina bir turtki bilan dardlari vulqondek tashqariga otiladi va shu tarzda inson favqulodda bir yengillikni his qiladi, parvoz qilayotgandek bo‘ladi. Ana shuni ilhom onlari deymiz. Inson ruhiyati sir-sinoatlarini yetarli o‘rganmagan ijodkor “menga osmonlardan shunday bir ilohiy ilhom keldiki!..” deya hayajonga tushadi. Aslida esa, bu ruhiy jarayon uning – insonning botinida kechadi.

– Yaxshi asar yozilishi uchun ko‘p o‘qish kerakmi?

– Ijodkor uchun bosh kitob bu – hayot. Ko‘pchilik – “kitob o‘qib yozuvchi bo‘lish mumkinmi?” yoki “Siz asarlaringizni qaysi kitoblarni o‘qib, qaysi asarlardan ta’sirlanib yozgansiz?” kabi savollar ham berib qolishadi. Kitob o‘qib asar yozadigan yozuvchi-shoirlar ham bor, albatta. Lekin men bu savolga savol bilan javob bermoqchiman: “Qaysi kitob Allohning kitobi bo‘lmish hayotdan chuqurroq, teranroq va keng ma’noyroq, serqatlamroq

– ko'rsating menga?" Dunyoda birorta badiiy kitob yo'qki, hayot degan kitobdan muhimroq, mukammalroq bo'lsa. O'sha ma'noda asosiy ilhom manbai men uchun hayot, hayot va yana bir marta hayotdir! Lekin, albatta, yaxshi kitoblarni topib o'qish kerak. Hatto shart! Agar siz adabiyotchi bo'lsangiz, o'zingizgacha bo'lgan eng sara asarlarni o'qib chiqishingiz juda ham asqatadi. Zero, hayot haqida, inson haqida mushohada yuritib, qalam tebratayotgan bir siz emassiz. "O'zingni er bilsang, boshqani sher bil", deydi elimiz. Sizga o'xshab xuddi shunday hayot maydoniga tushgan ijodkorlar ham ko'p. Ular o'zlarini qanday tutadi, qanday uslubda yozadi, nimani yozadi, nimalarga e'tibor beradi, degan savollarni yaxshilab o'rganib, o'zlashtirish kerak. Buning olam-jahon foydasi bor.

– *Ijodiy ta'sirlanish haqida fikr bildirsangiz.*

– Ko'pincha endi tetapoya qila boshlagan yozuvchi, shoir, dramaturg, hatto olimlar ham o'zidan kattaroq yozuvchi, shoir, olimlarning ta'siriga tushib qoladi. Bu – bor gap. Eslayman: 14-15 yoshlarda yozib yurgan mashqlarimni akam o'qib, "bu mashqlardan Abdulla Oripovning hidi kelyapti" degandi. Buni tushunmaganman o'sha paytda, chunki yoshlikda Abdulla Oripov she'rlarini o'qiyverib, uning ko'zlari bilan dunyoga qaray boshlaganimni sezmagaman. Undan keyin Rauf Parfi va boshqa shoirlarga ham ergash-

Ijodkorning botinida bir tanqidchi yashaydi. Agar u o'z ijodiga ham o'zganing ijodiga qaray olgandek qarashni eplay olsa, demak, ana shu tanqidchi unga ko'p foyda keltiradi.

ganimni bilaman. Yoshim 20-21 dan oshgandan keyin bir she'rda shunday da'vo bilan chiqqanman: "Izlab chiqdim men o'z yo'limni!" Ko'rayapsizmi, men yigirma yoshdan keyin o'z yo'limni topishga harakat qilganman, lekin ungacha ko'plab ustozlar menga pillapoya bo'lishgan. "Pillapoya bo'ldim senga, azizim, Sen ham gal kulganda pillapoya bo'l", deydi yana bir ustozimiz Erkin Vohidov. Har birimiz o'zimizdan keyingilarga yoki davrdoshlarimizga pillapoyamiz. Ayni paytda, bizdan yoshlar ham biz uchun pillapoya bo'lishi mumkin. Hatto tokchada, tuvakda turgan bir gul ham insonga ustoz bo'la oladi. Agar siz unga o'quvchi, shogird ko'zi bilan qaray olsangiz, albatta. Shu ma'noda biz hammamiz bir-birimizga ustoz-u shogirdlarmiz.

– *Yosh ijodkorlar biror narsa yozsa, kimgadir ko'rsatib, uning fikrini olishga ehtiyoj sezadi. Bu jarayon sizda qanday kechgan va qachon ijodkor o'z ijodiga baho bera oladi?*

– Turfa xil kechgan, kechadi. Deylik, menda shu paytgacha hech joyda e'lon qilinmagan, hech kimga ko'rsatmagan mashq daftarlarim bor. Yuzlab mana shunday mashqlar

yoziishi kerak, deb o'ylayman. Toki vaqti kelib, avvalo, o'zingga, so'ng o'quvchiga ma'qul bo'ladigan to'rt qator she'r yoza olaylik. Taxminan 22-23 yoshdan keyin inson ancha pisha boshlaydi. Chunki biologik yoshning ham o'z foydalari borligini keyinroq tushunib yetganman. Qat'i nazar, kimdadir uch-to'rt yil oldinroq, kimdadir keyinroq keladi ulg'ayish fasli. Shuningdek, umuman hech qanday faslga – manzilga yetib kelmay o'tib ketadigan qalamkashlar ham bor. Ular hamisha kimgadir ergashib, kimgadir taqlid qilib umr o'tkazadi. Bu muhitga, atrofingizda sizni kim o'rab turganiga, kimni o'qiyotganingizga, kim bilan muloqot qilayotganingizga ham bog'liq. "Sen menga do'stlaringni ko'rsat, men senga kimligingni aytib beraman" deyishadi-ku, xuddi shunday. Qaysi muhitda o'sishiga qarab turib, yillar yo cho'ziladi, yo qisqaradi.

Ijodkorning botinida bir tanqidchi yashaydi. Agar u o'z ijodiga ham o'zganing ijodiga qaray olgandek qarashni eplay olsa, demak, ana shu tanqidchi unga ko'p foyda keltiradi. Yo'qsa, o'ziga mahliyolikdan qutula olmaydi. Katta ijodkorlarning tanqidchisi hamisha o'z ichida yashaydi.

– *Biror bir asar yozsangiz, birinchi bo'lib ko'rsatadigan insoningiz kim?*

– Bitiklarni doimiy ko'rsatib turadigan insonim yo'q. Aslida, bunga munosib insonlar yonimda talay. Faqat ko'pincha ularning vaqtlarini, ko'zlarini ayayman, ishlari bordir, deyman. Shu sabab onda-sonda nimadir jo'nataman. Ba'zi bitiklarni umuman ko'rsatmasdan ham e'lon qilib yuboradigan yomon odatim bor. Lekin "Muvozanat"ni yozganimda nimani yozganimni, qanday yozganimni bilmaganman. Chunki qalbimda turib qolgan dardni ishsiz, maoshsiz, maqsadsiz qolgan vaqtim qog'ozga to'kib solganman. Uyda yotvolib yozganman, hatto stol-stullarim ham yo'q edi. Keyinchalik o'qisak, Qodiriy ham ko'ksini yerga berib, yostiqqa berib yozgan ekan. Xuddi o'shanday shaklda ichimdagi dardlar qog'ozga tushgan. U yozib bo'lingandan keyin adabiyotshunos olim Dilmurod Quronovga ko'rsatganman. "Bir narsa yozdim, aka, lekin nimaligini bilmayman. O'qib berasizmi?" deganman. "Mayli" degan va qo'lyozmani Andijonga olib ketgan. U vaqtda qo'l telefonlari yo'q edi. Uyimda ham telefon o'tmagan edi. Olti oydan keyin yana boshkentga kelganida "nima ekan, nima yozibman?" desam, "Ulug'bek, bu roman, roman

bo'lganda ham janr talablariga to'liq javob beradigan roman" deganlarida, "yo'g'e!" deya hayratlanganim esimda. O'shanda roman yozganimni bilmaganman. Xuddi shunday, hozir ham kattaroq narsa yozsam, albatta, biron mutaxassisga ko'rsatib, fikrini olishga harakat qilaman.

– *Ijodkor uchun asarlari doimo aziz sanalgan. Shu ma'noda siz ijod namunalari ni ko'ngil farzandlari deylishiga qanday qaraysiz?*

– Endi bu bir sifatlov, obrazli qilib aytish. Albatta, uning tagida jon bor. Abdulla akaning bir she'rida shunaqa misralar bor: "Mening qo'lim yetmagan yulduz, Tushlarimda seni ko'rgayman". Agar yulduzga qo'l yetganda edi, tushlariga kirarmidi shoirning?.. Bular ijod mohiyatini ochib bergich go'zal misralar. Demak, ijod, ko'pincha, bizning ideallarimizdan, orzu-istaklarimizdan tug'iladi. "Insonni orzusiga yetkazib jazolash kerak", degan gap ham bor. Har bitta yulduzga qo'limizni uzataversak, har uzatganimizda esa, o'sha yulduzni uzib tushaversak, insonning ko'ngli bo'm-bo'sh bo'lib qoladi. Shuning uchun ba'zan o'ylab qolasan, orzuimga yetganim yaxshi bo'ladimi yoki yetmaganim?.. Ko'pincha adabiyot insonning orzu-istaklaridan paydo bo'ladi. Uning arzanda

farzanddek ardoqlanishi shundan. Qadimdan ideal jamiyat haqida ham orzu qilishgan. Chunki insonlar turli jamiyatlarda yashab, jamiyatdagi kamchiliklarni ko'rishgan va yaxshisini orzu qilishgan. Mana buni bunday qilsa – yaxshi bo'ladi, uni unday qilsa – juda ham yaxshi bo'ladi, deyishgan va natijada ideallar tug'ilgan, ideal jamiyat haqidagi orzular paydo bo'lgan. Katta ijodkorlarni ideallar hamisha o'z ortidan ergashtirib yuradi. Shu ma'noda ideallar, ayniqsa, ijodkorlarga, yozuvchilarga, shoirlarga kerak. Chunki oddiy o'quvchilar katta ideallar bilan yashaydigan yozuvchi, shoirlarning izidan boradi. Agar fikrlovchi o'quvchi bo'lsa, albatta. Fikrlovchi o'quvchi bo'lmasa, maishiy ma'nodagi adabiyotlarga ko'ngil beradi. Buni "ko'cha adabiyoti" yoki "ommaviy adabiyot" deb ham ataymiz. Bu yerda adabiyot bir ermak vazifasini o'taydi. Hayotimizda ermaklar qancha, misol uchun, kinoga kirayotganda ayrim tomoshabinlar popkorn yoki pista olib kiradi. Ham kino ko'radi, ham popkornni chaynaydi yoki pista chaqadi. Shunday "asalar" borki, xuddi o'sha pista yoki popkorniga o'xshaydi. Fikrlamaydigan insonlarning ma'naviy ozuqasi shu bo'ladi. Xohlaymizmi-xohlamaymizmi, mana shunday ko'ngilochar, ermak ham bor. Qo'shtirmoq ichiga olamizmi uni, olmaymizmi, shunday asarlarni yo'q deya olmaymiz, to'g'rimi?.. Lekin ayni damda o'quvchini fikrlashga, o'zining mavjud pog'onasidan yuqoriroq chiqishga undaydigan adabiyot, mening nazarimda, – katta adabiyot va mana shunday adabiyot juda muhim, deb o'ylayman. Shunday adabiyotga intilish kerak. Shunday adabiyot aziz bo'lishi kerak. Lekin

qora qo'ng'iz ham bolasini oppog'im deganidek, yomon asarning muallifi ham asarini yaxshi deb biladi. Paradoksni qarangi, axloqqa zid mavzulardagi ko'pgina asarlarning oshig'i olchi bo'ladi. Ular ko'p nusxalarda chop etiladi. Qaysi asar ko'p nusxada chop etilsa, uning o'quvchisi ko'p bo'lsa, o'sha yozuvchi, shoir yoki dramaturg zo'r hisoblanadi jamiyatda. Asarni nashr adadiga ko'ra zo'r yoki g'o'r sanash anchayin xom hisob-kitob, aslida. Fikrlovchi insonlar shunchalar ko'pmi, – bir o'ylab ko'ring! Yo'q, ko'p emas ular. Fikrlash – juda katta ish, mehnat, mas'uliyat! Fikrlay olish darajasidagi inson, bu – juda katta inson! Endi mana shu fikrlaydigan insonlarga qarangi-chi, qo'llarida o'sha shig'irlar bormikan?.. Yo'q. Ularning qo'lidagi adabiyot fikrlashga undaydigan adabiyot. Shuning uchun adabiyotdan "adabiyot"ni farqlash kerak. Hozir so'rovnomaga o'tkazsangiz, hali ham bir xil romanlar, bir xil adabiy siymolar ro'yxatning oldini egallaydi. Ularning ichida yaxshilari ham bor, albatta, lekin aksari, mening nazarimda, o'z davrida vazifasini bajarib bo'lgan. Ming afsuski, ko'pchilik o'quvchilarimizning saviyasi o'sha davr saviyasi bilan qotib qolgan. Bizning darajamiz qanday bo'lsa, shu darajadagi adabiyotni "eng zo'r" adabiyot deb bilamiz. Mana bu endi badiiy-estetik tafakkur bobidagi fojiamiz hisoblanadi. Chunki haqiqiy adabiyot chopib, turlanib, o'zgarib, rivojlanib borayotgan dunyo bilan hamqadam yurishi kerak. Undan ortda qolmasligi shart. O'zimiz ortda qolayotganimiz bois ham hali-hanuz bir xil adabiyotlar ta'siridan chiqib ketolmayapmiz.

– *Hozirgi shakllangan kitobxonlik madaniyati sizni qoniqtiradimi?*

– Orada kitobxonlik darajasi bir tushib ketdi. Keyin biroz jonlandi. Bu narsani nashriyotlarning yozuvchilar bilan ishlash, ularga qiziqish, ijod ahliga qo'ng'iroq qilib hamkorlikka chorlashlaridan ham sezish mumkin edi. Lekin pandemiya sharoiti kitobxonlikni yana yaxshigina susaytirdi. Qat'i nazar, kitob o'qish turli shakllarda, masalan, virtual tarzda ham davom etyapti. Yoshlarimizni ijtimoiy tarmoqlarda kuzatib boraman: ularning oralarida u yoki bu kitobni o'qib, bir-birlari bilan muhokama qilib, tarjima qilib yuradiganlari

talay. Lekin bular kam. Juda ham kam. O'zbekistonliklarning qancha foizi kitob o'qiydi? Boshqa xalqlar bilan bir solishtirib ko'raylik-a! Agar shu nuqtayi nazardan qaraydigan bo'lsak, masalan, ruslar bizdan ancha ko'p kitob o'qiydi, turklar ham. Nazarimda, bizda bir hovuchgina kitob o'qiyotgan o'quvchilar shakllanayapti, xolos. Katta auditoriya o'qiyotgani yo'q, butun millat o'qiyotgani yo'q. Eslayman, 90-yillarning boshlaridan yurtimizga chet elliklar kela boshlagandi. Mening o'sha paytlarda xorijlik ish odamlari, tadbirkorlar bilan hamkorlik qilgan paytlarim bo'lgan. Shunda ular Moskvadagi bir holatni hayrat bilan tez-tez eslab turishardi. Moskvada ilk bora "Makdonalds" do'koni ochilganda shaharliklar gamburger-uxot-dog'larga navbatda turgan, natijada navbat ikki yarim kilometr ga cho'zilib ketgan. Lekin shu uzundan uzun navbatdagi odamlarning har bittasining qo'lida kitob bo'lgan, e'tibor bering, har bir moskvalikda kitob!.. Hozir ham Moskvaga borib keladigan o'rtoqlarim kitob do'konlarida kitobxonlar ko'p deydi. Bir vaqtda bizda ham 1018 ta kutubxona bo'lgan. 90-yillarning oxiriga kelganda o'ttiz sakkiztaga tushib qolgan. Bu fojia emasmi?! Hozir tumanlarda, shahar markazlarida kutubxonalar qurilayapti, lekin 1018 taga qachon yetadi? Shuning uchun kitobxonlik darajasini miqdor bilan o'lchaydigan bo'lsak, ahvolimiz havas qilgulik emas. Xullas, yurtimizdagi kitobxonlikdan qoniqmayman. Bitta zo'r yozuvchining kitobi uch ming nusxada, besh ming nusxada chiqishi bu – fojia. O'ttiz besh million aholdan o'ttiztasidan bittasi o'qisa, kamida bir million nusxada chiqishi kerak edi. Shuning uchun bu yerda muammo bor, deb o'ylayman. Jiddiy muammo. Kitob o'qigan inson, ma'rifatli inson, o'z sohasining yetuk mutaxassisi jamiyatning to'riga chiqa olmadi. Men yoshlarga kitob o'qisang bo'lmaydimi, deya xitob qilib turaman. Mening qo'limdan ishimni olsang bo'lmaydimi, deya farzandlarimga ham aytaman. "E, nimalar deyapsiz, dada!" deya ishni hazilga olishadi. Sababi – hozirgi yoshlar hayotga real qaraydi. Kitob o'qiyotgan, o'zining ustida tinmay ishlayotgan ma'rifatli insonning jamiyatdagi o'rni qanday? Yaxshimi yoki aksi, yomonmi? Mana, qanday mezonlar bilan qaraydi masalaga hozirgi

yoshlar. Agar siz ming ma'rifatli bo'ling, dunyo ilmlarini o'zingizda jamlagan bo'ling, jamiyatda qadr topmagan, topmayotgan bo'lsangiz, ikki dunyoda ham hozirgi yoshlar sizning ortingizdan bormaydi. Ularda ham ko'z bor, axir! Ko'rib turadi barini. Mana shu narsani juda jiddiy bir tarzda mushohada-yu, muhokama qilishimiz kerak. Kitob o'qiyotgan odam jamiyatda o'zining munosib o'rniga ega bo'lsa, o'z-o'zidan yoshlar unga ergashadi. Quruq qoshiq og'iz yirtganidek, quruq nasihat ham shunday ta'sir kuchiga ega. Shuning uchun biz o'qimishli, ma'rifatli, zamon bilan hamnafas bo'lgan insonlarimizni jamiyatning to'riga chiqarishimiz kerak. Poygakda – bo'sag'ada qolib ketmasligi kerak ular. Shunda haqiqiy ko'rgazmali qurol bo'ladi, namuna bo'ladi. Yoshlar o'z-o'zidan ana shunday inson bo'lishga intiladi.

– *Siz zamonaviy qahramonni qanday tasavvur qilasiz?*

– Lermontovning “Zamonamiz qahramoni” degan asari bor. U o'z davri qahramonining suvratini chizadi. Xuddi shunday, har bitta zamonning o'z qahramonlari bo'ladi. Kundaligimga yozib qo'ygan edim bir vaqtlar: “O'zidan ortib o'zgaga yordam qo'lini cho'za oladigan inson

bugunning qahramonidir”. Chunki ko'pchilik xudbinlik dardiga muhtalo bo'lib, faqat o'zi haqida o'ylay boshlagandi o'sha kezlar. Demak, har bitta davr qahramonligini belgilaydigan alohida mezonlari bo'ladi. Aytaylik, bugun Cho'lpon bo'lishning hojati yo'q. Chunki biz erkinmiz. Erkinlikning qanday ne'mat ekanligini ko'pchilik tushunmaydi hali.

– *Davr ijtimoiy-siyosiy voqealar ijodkorning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadimi?*

– Ijtimoiy-siyosiy voqealar nafaqat ta'sir ko'rsatadi, ko'pgina hollarda ijodkorning hayoti va ijodini belgilab ham beradi. “Muhit kuchli ekan, egdim bo'ynimni”, – deydi buyuk Cho'lpon. Unga cha Cho'lpon va u kabi barcha ma'rifatparvar bobolarimiz jadidchilik g'oyalari jamiyatga yoydi, shunchaki yoymadi, adabiyotni vosita qilib yoydi. Adabiyotni pirovard maqsad deb emas, balki xalqni o'stirish, ruhlantirish vositasi, quroli deb bildi. Ma'lum bir paytda shunday bo'ldi, keyinchalik adabiyotning san'atga aylanishi XX asrning 20-yillaridan boshlandi. 30-yillardan esa siyosiy-ijtimoiy muhit shunday siqib keldiki, natijada o'sha “Ko'ngil” kabi she'rlarni yozgan cho'lponlar boshqacha she'rlar yoza boshladi. Bugun o'qib bo'lmaydigan she'rlar yozdi, shunga majbur bo'ldi. Chunki muhit kuchli edi, bo'ynini egdi. Abdulla Qodiriydek buyuk yozuvchimiz “Obid ketmon”ni yozdi. “O'tgan kunlar” qayda-yu, “Obid ketmon” qayda, bir qiyoslab

*O'zidan ortib
o'zgaga yordam
qo'lini cho'za
oladigan inson
bugunning qah-
ramonidir.*

ko'ring-a!.. Nimaga? Chunki siyosiy-ijtimoiy vaziyat yozuvchilarni burchakka tiqdi. Natijada ularning ijodida keskin o'zgarishlar yuz berdi, bora-bora esa hatto hayotlariga nuqta qo'ydi. O'sha ma'noda siyosiy-ijtimoiy voqelik, muhit, nainki ijodkorning, balki barcha insonlarning taqdirini belgilab beradi. Biz ko'pincha yuzaki kayfiyatga berilib: “Muhit hech narsani belgilab bermaydi. Adabiyotning ijtimoiy voqealarga aloqasi yo'q. U ko'ngildagi voqeliknigina qog'ozga tushiradi”, deya adabiy oliftalik qilamiz. Bilmaymizki, tashqariga chiqqanimizda ko'zimiz tushgan chiroyli bir gul tarannum etilgan to'rt qator she'ring tagzaminida ham ijtimoiylik yotadi. Chunki aynan ijtimoiy hayotingiz o'sha chechak go'zalligi va iforini sizga his qilish imkonini beradi. Agar shu imkonni bermasa, gul u yoqda tursin, butun boshli bo'stonni olib kelib qo'ysin, uni ko'rmaysiz, his qilmaysiz. Shuning uchun ijtimoiy-siyosiy voqelik aksariyat holda bizning taqdirimizni ham, vazifalarimizni ham belgilab beradi.

– *O'quvchilaringizga adabiyotni yetkazib berishda asosiy qurolingiz nima? Shu ma'noda tilimizga o'zingizning bahongizni bersangiz.*

– Yozuvchining asosiy quroli til, uning ifoda xilmaxilligi, tovlanishlari...

Kuni kecha ijtimoiy tarmoqda hatto olmonlar uchun olmon tili tobora o'zining qimmatini yo'qotib borayotgani haqidagi maqolani o'qib qoldim. Olmoniyada ham ingliz tili tobora katta mavqe kasb etayotgani-yu olimlar olmon tilida emas, ko'proq ingliz tilida ilmiy ishlar yozayotganini bilib kayfiyatim buzildi. Xuddi shunday, bizda ham ilmiy til tobora oqsab bormoqda. So'zlashuv tili bor, ilmiy til bor. Ming afsuski, o'zbek ilmiy tilining ahvoli so'zlashuv tilinikidan-da xarob. Tobora mana bunday talablar bo'lar ekan, ya'ni olimlar maqolalarini ingliz tilida yozishga majbur bo'lar ekan, o'zbek ilmiy tilining shakllanishi ham cho'zilib ketaveradi. Mana, til haqida qayg'urar ekanmiz, yana nimalarga e'tibor berishimiz kerak!

Dunyo rang-baranglikdan iborat. Bog'-u bo'ston ham rang-barang chechaklar bilan chunon go'zaldir. Bir xil gullardan iborat bog' u darajada go'zal emas, buni hamma biladi. Shugina oddiy mantiqdan kelib chiqadigan bo'lsak, dunyodagi barcha tillarni saqlab qolish ana o'sha tabiiy go'zallikni saqlab qolishdir. Zero, tillar insoni-

yatning mushtarak ma'naviy boyligi hisoblanadi. Jumladan, biz ham o'z ona tilimizni barcha mavjud imkonlarni ishga solgan holda kamol toptirishimiz shart. Bu birinchi navbatda Yaratganning oldidagi muqaddas vazifamiz, burchimizdir. Chunki har bir insonning barmog'i va tilining uchidagi iz takrorlanmasdir. Muhr bizning tana-mizga bosilgan. Muhrki, senda alohidalik, o'ziga xoslik bor, bil va saqla degan. Demak, har bitta millatning urf-odatidan tortib tiligacha, ruhiyatigacha bu – alohida hodisa. Bitta millat yo'qolib ketar ekan, u bilan birga juda ko'plab ma'naviy meros ham yo'qolishi muqarrarlugini tushunib yetishimiz kerak. Millatning yo'qolishi esa tilining yo'qolishidan keladi. Boshqa bir olmon olimi Amerikaga borgani va u yerda ingliz tilida ijod qilishga majbur bo'lganini aytib, "men ingliz tilida ham ijod qila olaman, lekin o'zimning ona tilim, olmon tilim shunday til ediki, undagi juda ko'p ifodalarni, nozikliklarni ingliz tilida bera olmayapman, juda ko'p narsalar yo'qolib ketmoqda" deya dardini to'kib solibdi. "Birmi ko'rib fikr qil!" deganlaridek, olmonning holiga qarab turib degim keladi: tilimizni har qanday chora-tadbirlarni qo'llab saqlab qolishimiz va rivojlantirishimiz kerak. Maqola bo'ladimi, boshqacha xarakterdagi matn bo'ladimi, oldin o'zbek tilidagi variantini yozib, so'ng xohlagancha boshqa tillardagi variantlarini yarataylik. Bu tilni qo'rish, kamol

toptirish uchun kerak ish. Dunyo shiddat bilan ilgarilab bormoqda, biz nima qilsak, ana shu chopib ketayotgan dunyo bilan birga, hamqadam boramiz – kengashaylik. Nima qilsak, tilimiz yana besh yuz, ming yildan keyin ham yer yuzida yashab qoladi – o'ylaylik, chora topaylik! Toki kelajak avlodlarga ulug' Navoiy tilini eson-omon yetkazaylik.

– *Yutuqlaringizning siri nimada, deb o'ylaysiz?*

– Bu yerda sir yo'q. Siz yutuq degan narsangiz aslida hayotimdagi muvaffaqiyatsizligimning teskari tomonidir, balki. Umu-man, sir degan narsalarimizni tushunishga harakat qilsak, uning o'ziga yarasha qonuniyatlari borligini ko'ramiz. Ijod muhiti bolalik uyimda – otamning uyida shakllangan. Butun sir shu yerda mujassamdir, ehtimol. Men Toshkentga ham faqat bitta maqsad bilan – yozuvchi bo'laman degan o'y bilan kelganman. Boshqa hech qanday maqsad yo'q edi. Yashayman, desam tug'ilib o'sgan joyimda ham hamma narsa bor edi. Lekin aytishadi-ku: "Shoirilar qishloqlarda tug'ilishadi, shaharda – Parijda vafot etishadi" deya. Aslida, men ham yo'lni o'sha Parijga qarab olgandim. Fransuz tilini maktabda juda yaxshi bilardim. Lekin yetib kelgan joyimiz Toshkent bo'ldi. Shukur! Fransiyani orzu qilishimning sababi, adabiyotdagi juda katta o'zgarishlar, realizm, naturalizm, modernizm, va hokazo ko'plab adabiy yo'nalishlarning vatani Fransiya bo'ladi. Demak, yangi badiiy fikrning ilk kurtaklari ko'pincha ana shu yerda ochilgan.

Shuning uchun men Fransiya muhitiga insoniyat badiiy tafakkurining bir cho'qqisi sifatida qaraganman o'sha paytlar. Modomiki, adabiyot odami bo'lmoqchi ekanman, ana shu muhitda bir necha yil yashab, eng yangi, eng ilg'or adabiy muhitni his qilishim kerak, deb o'ylaganman. Bizga qaysi asarlarni yaxshi ko'rsan desa, shunday asarlarni sanaymizki, u asarlarning davri, dolzarbligi bir necha yil oldin o'tib ketgan bo'ladi. Haligacha shunday, sababi o'quvchilik saviyamiz o'ziga yarasha. Agar saviya baland bo'lganda edi, bugungi muammoli masalalar aks ettirilgan asarlarni o'qigan, uqqan va o'shalarga ovoz berayotgan bo'lardik. Shu ma'noda o'quvchi saviyasi haqida alohida turkum maqolalar yozish kerak. "Isyon va itoat" degan roman 2005-yilda rus tiliga tarjima qilingan hamda rus o'quvchilari tomonidan yaxshi kutib olingan. Kunlardan bir kun uyimni ta'mir qilayotgan rus millatiga mansub usta (Mixail edi oti) mening yozuvchi ekanimni bilib, o'qigani asar so'radi. "Isyon va itoat"ni berdim. Bir kunda o'qib kelib, sahardan-kechgacha men bilan asarda ko'tarilgan muammolar to'g'risida tortishdi, fikrlashdi. "La'natlangan savollar" degan tushuncha bor jahon adabiyotida, roman qahramonlari aynan shu savollar atrofida aylanishadi. Bilasizmi, o'sha oddiy kafel teruvchi usta shu narsalarni juda yaxshi bilardi.

ekan. Bizda hatto adabiyot o'qituvchilari, professorlari ham ko'pincha mana shu la'natlangan masalalarning nima ekanligini bilmaydi. Shuning uchun o'quvchi saviyasi baland bo'lsa, adabiyot ham baland bo'ladi, deyman men. Tolstoy, Dostoyevskiy, Chexovlarning saviyasini o'sha rus o'quvchisi paydo qilgan. Iqtisodda ham bor-ku, talabga qarab taklif bo'ladi, degan gap. Shuning uchun o'quvchi saviyasida gap ko'p. "Sharq yulduzi" jurnalida ishlab yurgan kezlirim, uchta-to'rtta talaba yigit oldimga kelib, men bilan adabiyot haqida gurgung qilishdi. Suhbatlashib o'tirib, "kecha filologiya fakultetiga Erkin Vohidov keldi. Lekin Erkin Vohidov bilan uchrashuvga talabalarning to'qson foizi bir shig'ir yozuvchi-shoimning kitobini qo'ltiqqlab kirishdi" deb qolishdi. Endi filologiya fakulteti talabalarining ahvoli shu bo'lsa, boshqalardan nimani kutish mumkin. Erkin Vohidov – millatning baland shoiri. Shuning uchun shoimning o'quvchisi soni bilan adabiyot darajasini belgilamagan bo'lardim. Uyg'oq odamlar uxlab yotgan jamiyatlarda hamisha oz bo'ladi va men hurmat qilgan adabiyot o'ziga murojaat qilgan insonni, jamiyatni uyg'otadi, o'zi yetib kelgan darajadan yuksakroq bir darajaga ko'taradi. Ana shunday adabiyotnigina hurmat qilaman. Bosib

o'tilgan yo'llar, qiziqarli voqealar – bular men uchun hali adabiyot emas. Hozir faqat qiziqarli narsalarni yozib, adabiyot deb o'ylaydiganlar ko'payib ketgan. Bunday adabiyot ham bor, lekin uning darajasi ancha quyida. Yuksak adabiyot insonni mushohada qilish negizida o'z yuksakligi tomon chorlaydi.

– *Yozuvchi, olim sifatida o'zbek adabiyoti nasrining kelajagini qanday tasavvur qilasiz?*

– Oqqan daryo oqaveradi, ehtiyoj bor ekan, yangi va yaxshi adabiyot yaratilaveradi. Ba'zi davrlarda yorqinroq namoyon bo'ladi bu hol, ba'zi davrlarda esa aksincha – xiraroq. Davrlarning ham alohida xususiyatlari bo'ladi. Eslang: parchalanib ketgan sobiq sovetlar davrida o'rtamiyona shoir yoki yozuvchining obro'yi bugungi kunning manaman degan shoir-u yozuvchisining obro'yidan anchayin baland bo'lgan. Sababi sovet hukumati adabiyotni o'ziga yugurdak qilib olgan edi. O'z mafkurasini targ'ib qilish uchun adabiyotni vosita qilgandi va juda katta qalam haqi to'lagandi. Qolaversa, internet-u bugungi imkonlar yo'q edi. Adabiyot, kino, teatr... asosiy zavq oladigan maydonlar edi. Din ham ma'n qilingan edi. Diniy tuyg'ularni o'quvchilar asosan adabiyotdan, badiiy matnlardan qidirardi. Natijada adabiyot "ilohiy lashib" ketgandi. Shuning uchun u paytdagi ijodkorning obro'yi vazirnikidan aslo kam emasdi. Shuning uchun Toshkentda chop etilgan to'rt qator she'r Uzoq Sharqda aks-sado berardi. Hammasi siyosat bilan, siyosatning adabiyotga bergan e'tibori bilan bog'liq edi. Mamlakatda yakranglik

mavjud edi. Ya'ni o'sha davrda yashagan odamlar deyarli bir xil hol va kayfiyatda yashaganlar. Bu degani, ularning ehtiyojlari ham, talablari ham bir-biriga juda-juda yaqin bo'lgan. Demak, u yoki bu asarda davr ruhi aks etib qolsa, birdaniga hammaga taalluqli bo'laverganidan o'sha hamma uni asalaridek o'rab olgan, o'qigan, boshiga ko'targan... Bugun-chi? Bugun jamiyat o'nlab, yuzlab qatlamlarga bo'linib ketgan va har bitta qatlamning o'z ehtiyoji bor. Bugun hatto Navoiy, Shekspir, Tolstoy kabi daholar tug'ilib kelsa ham birdaniga barcha o'quvchilar qatlami ehtiyojini qoniqtiradigan asar yoza olmaydi. Bu nazariy jihatdan ham mumkin emasdek tuyuladi menga. Yoki o'ta mushkul bir ish. Shuning uchun ijod namunasiga baho berayotganda davrdan kelib chiqish kerak bo'ladi. "Nima uchun bugun katta yozuvchilarimiz, katta shoirlarimiz yo'q?", degandek yozg'iriqlarni eshitib qolamiz. Bugungi kun adiblari nasrini o'tgan asrlarning ulug' deb tan olingan adiblari ijodi bilan solishtirib ko'ring a, ko'p sirlar oshkor bo'ladi-qoladi. Asar yaratish texnikasi, badiiy mahorat bobida hatto ilg'orroq ko'rinadi hozirgi nosirlar. Faqat baribir ularga nimadir yetishmayotgandek bo'laveradi. Nima o'sha? Ta'kidlanganidek, jamiyatning turli qatlamlarga bo'linib, badiiy estetik ehtiyojning ham parchalanib ketishi natijasida insonning bugun boshqa, ertaga boshqa, indin yana boshqa holatlarga tushib chiqayotganidir. Agar u bir xil holda kamida 10 yil yashay olganda edi, shu hol go'zal shaklda aks etgan roman yoki she'rga qattiq mehr bog'lagan bo'lardi. Yuzlab qatlamlarga mansub minglab hollarni ko'nglidan kechirayotgan zamondosh o'quvchining muayyan asarga ko'ngil berishi endi qiyin. Bir paytlar ayrim jamiyatlarda yozuvchilar salkam payg'ambardek ulug'langan. Chunonchi, zamondoshlari Lev Tolstoy ni avliyo darajasida ko'rishgan. Bugun aslo unday emas. Dunyoni, hayotni yaxlit idrok etib, uni bir butun shaklda aks ettirish imkonining yo'qolgani ijodkorning mavqeini ham tushirib yubordi. Yaqin o'tmishdan shunday voqeani eslayman: ustoz shoir Abdulla Oripov bilan lift da chiqdik, deng. Endi qo'zg'alamiz deganda, shoshib bir yigit kirib keldi-da, bizga bir qarab olgach, teskari o'girilib lift tugmachasini bosdi. Holbuki, u "Ona-

jonim she'riyat" deb atalgan to'garakka kelayotgan ekan. "Onajonim she'riyat" degan ta'rif Abdulla Oripov she'rlaridan olingan. Adabiyotga qiziqadigan, o'zi ham she'rlar mashq qiladigan yosh yigit kimsan – Abdulla Oripovdek shoirni tanimayapti va salom ham bermasdan o'girilib olyapti. Demak, yana o'sha gap: hammasi davr, uning o'ziga xos fe'li-xo'yi bilan bog'liq gaplar bular.

Bugun o'zbek nasri hayotni badiiy estetik idrok etishda ancha ilgari ketdi. Bir paytlar bu ish she'riyatning zimmasida edi. Endi bayroq nasrda. Shu ma'noda men o'zbek nasri kelajigiga juda katta umid bilan qarayman. Uning hali qiladigan ishi ko'p va katta. Jumladan, adabiyot kemasi cho'kib borayotgan dunyoni qutqarishda ozgina bo'lsin o'z hissasini qo'shmog'i kerak. Taasufki, bugungi dunyo adabiyotdan tobora uzoqlashib boryapti. Ikki-uch yil oldin Yaponiya vaziri Yaponiya universitetlaridan ijtimoiy-gumanitar fanlarni olib tashlash haqida farmon chiqardi. Yuzlab universitet rektorlaridan faqatgina to'rttasi bunga qarshi ovoz berdi, qolganlari ma'qulladi. Nima emish – ijtimoiy-gumanitar fanlar ishlab chiqarishga foyda bermasmish, ular moddiy boylik yaratmasmish. Hozir u yerda vaziyat qanday – bilmayman. Lekin ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'rganmasak, bu hayotning ma'nosini, umrning qisqaligini, savob va gunohning nima ekanini kim o'rgatadi?.. Masalaga faqat pragmatik ko'z bilan yondashilsa, hamma narsada moddiy foyda ketidan quvilaversa, oxiri bashariyat yo'lida kutib turgan chohga qulamaymizmi? Chohning borligi aniq. Bu choh foyda ketidan quvishdan paydo bo'lgan. Yana shunday davom etaversak, oqibati nima bo'ladi?!.. Ana shuning uchun ham ijodkorlar belni mahkam bog'lab, oldda turgan chohning xavfidan badiiy xabar beraverishi kerak. Men intilgan, men bilgan, men tan olgan katta adabiyot ana shu maqsadga xizmat qiladi.

– *Ustoz, maroqli suhbatingiz uchun katta rahmat! Xudo xohlasa, bunday suhbatlarni yana davom ettiramiz. Vaqt ajratganingiz uchun rahmat!*

– Sizga ham rahmat, do'stim! Irqidan, dinidan, mavqeyidan qat'i nazar, barchani birlashtiradigan yuksak adabiyotning yo'li ochiq bo'lsin!

Botir ZOKIROV

Milliy estrada san'atimizga
salmoqli hissa qo'shgan
O'zbekiston xalq artisti
Botir Zokirov tavalludining
85 yilligi mamlakatimizda
keng nishonlanyapti.
Uning tasviriy san'at
va badiiy ijod bilan
ham shug'illangani
jamoatchilikka yaxshi
ma'lum.
Atoqli san'atkorning
"Ona" va "Tabassum"
hikoyasini o'qisangiz,
san'atkorning adabiy
mahoratiga ham
tasanno deysiz.

Ona

Kasalxonaga kelmasimdan oldin hamshira Anna Pavlovna-ning ta'rifini ko'p eshitgandim. Ajoyib mehribon ayol deyishardi uni taniganlar. Ammo uni birinchi uchratgan kunim, to'g'risini aytganda, ta'bim tirriq bo'ldi: odamlar to'planishib bir chekkada rohat qilib chekishar, xoli joy bo'lganidan miriqib javrashar edi. Halqahalqa tutun ichidan o'zlari ko'rinmay ketishgandi. Shu choq baqirgan ayol tovushi eshitildi. Bu ovozni tanib qolishdi, shekilli, kasallar sekin-sekin tarqab ketishdi. Men turaverdim. Tutun ichidan ayol qiyofasi g'ira-shira ko'rindi:

– Nima qilib turibsan, – qichqirdi u, – shu zahar tutun o'lgurni yutishga orzumandmisan!

Ayol qo'limdagi papirosni ko'rgach battar tutaqdi:

– Onang tamakizorda tuqqanmi sani, muncha chakmasang, yo'qol!

“Ajoyib ayol”ga tanishlari yuborgan duoyi-salomni aytishga ulgurolmadim, u meni haydab soldi.

Do'stlarim hazillashgan, bu ayol ular ta'rifining tamoman teskarisi ekan, deb o'yladim shu kuni, haqiqatan, taxminim to'g'ri chiqdi. Ertasiga navbatchi vrachdan ruxsat so'rab, televizor ko'rib o'tirardik. Sevimli bir artistimiz qo'shig'ini mahliyo bo'lib tinglayotganimizda “muloyim ayol” kirib keldi.

– Bu qanaqasi! – hayqirdi u, – vrachning yumshoq supurgiligidan foydalanib ko'knori bazm qilib olibsizlar-ku! Vijdon bormi sizlarda!

Kap-katta odamlar uning so'ziga kirib, itoatkorona tarqab ketishdi.

Men ich-ichimdan bu ayolni yomon ko'radigan bo'lib qoldim.

“Bunga nima zarur, odamlarning kayfiyatini buzib, tovba, – deb qo'yardim o'zimcha, – kasallar bilan shunaqa muomalada bo'ladimi?” Lekin uni hurmat qilishar, hatto sevishardi.

Bu ayol ishlaydigan palatada do'stlarim bo'lsa ham, borib gaplashib o'tirishga yuragim dov bermasdi. Istasam-istamasam bir kun uning palatasiga tushishga majburman: operatsiya qilinishim kerak.

Operatsiyaning vaqt-soati ham yetib keldi. Ammo shunda bildim Anna Pavlovnaning qanaqaligini: “Hozir, jonginam, hozir” derdi u mayin ovozda. “Birpas sabr qilgin ko'rmaganday bo'lib ketasan, bolajonim!” Uning ovozi bolaligimda eshitgan onam allasidan yoqimli, muloyim edi.

O, uning ovozi, sen azob tortayotganingda joningga malham ekan.

Shuning uchun hamma sevarkan uni. U chinakam ona edi. Men uning ko'zlariga qaramagan ekanman. Ko'zlaridagi mehriyosi bilan, yuragi bilan, butun vujudi bilan haqiqiy ona ekan. Ko'zlariga

tikilib turib, chin yurakdan ohista: "Ona! Ona!" deya shivirladim. Bu bilan men biron yangilik kashf etganim yo'q. Anna Pavlovnani taniganlarning hammasi uni shunday deb ulug'laydi.

Tabassum

Yetti yoshlardagi paxmoq sochli Rustam domino o'ynar, dam-badam sharaqlab kulardi. Quyuq kipriklari orasida qolib ketgan ko'zlarida bolalarcha sho'xlik, o't chaqnardi. Bir necha minutdan keyin og'ir operatsiyaga kirishi kerakligini o'ylamasdi ham. Kasaldan za'faron bo'lib ketgan kekxa raqiblarini yengib "sharmanda" qilishga oshiqar va faqat shuning uchun hayajonlanardi bola.

U "dushman"larini tor-mor keltirib quvonchdan qichqirib kulayotganda hamshiraning bo'g'iq ovozi eshitildi:

– Qani, Rustamjon, vaqt bo'ldi.

Bola kelaturib raqiblarini yupatdi:

– Yutqizdim deb xafa bo'lmanglar. Menga muvaffaqiyat tilayotganlaringni bilib turibman, rahmat. Ammo ta'ziya telegrammasi yuborib pulni nobud qilmanglar, o'ladigan nodon yo'q!

U operatsiya stoliga beparvo, xuddi ukolga borayotganday kirib ketdi.

Kirib ketdi-yu, uning jarangli kulgisi, lablaridan arimaydigan olovday tabassumi qoldi.

Rustamdan keyin operatsiyaga kirish uchun bir juvon navbat kutib o'tirardi. Deraza yonidagi yumshoq kursiga mix bilan qoqib qo'yilganday qimir etmasdi u. Oqarib ketgan yuzlari qurigan loyday, sochlari to'zg'igan, go'yo soch emas, boshga bog'lab tashlangan poxolga o'xshardi. Yonginasida biqinib o'tirgan erining shivirlab aytgan so'ziga u ham shivirlab javob berardi. Eri uning qo'lini tutgan holda g'ayri-tabassum emas, "ketma!" ma'nosidagi yolvorishday, bordi-yu, ketib qoladigan bo'lsa shipni ham ko'chirib yuboradigan qattiq faryodday edi. Lekin juvon birdan jonlana boshladi, kursidan o'sib chiqayotganday qaddini tik tutdi. Boya faqat ajal ko'ringan ko'zlarida, endi yolqin paydo bo'ldi. Rustamjonni esladimikan, erining va bolaning tabassumini bir-biriga qiyos qilib ko'rdimikan?

Rustamning hayotbaxsh, olov tabassumidan biror parcha cho'g' tushib qolganday, uning muzdek tomirlariga o't yugurdi.

Shu orada meni chaqirib qolishdi, ketdim. Juvonning og'ir operatsiyaga qay holatda kirganini ko'rolmadim.

Ertasiga Rustamning ham, juvonning ham operatsiyadan sog'-salomat chiqqanligini, yonma-yon xonada davolanayotganlarini eshitdim.

**Eshqobil
VALI**

Hali baxt to'yida aytamiz o'lan

(Sonet-gulchambar)

1

Iskanjada tutadi kunduz,
Qistoviga oladi kecha.
Yuragimga tomchilaydi so'z,
Lablarimdan portlab chiqquncha.

Osmon qadar kengayadi dard,
Ma'vo bo'lib taralur vujud.
Hamdardlikka yo'q birorta mard,
Ilinj, umid – barchasi UNUT.

Tuproqdirman hayot kaftida,
Alamdirman qabrida Yo'qning.
Ko'chadagi bahor aftidan,
Kafanidir yo'qsil borliqning.

Amalini boshlab eskido'z,
Tong otmoqda. Mudray boshlar so'z.

2

Tong otmoqda. Mudray boshlar so'z,
Barham topar bardoshim uzoq.
Sabrgulim portlatadi ko'z,
Portlaydi-yu, gullamas biroq.

Nechun tashlab ketding, azizim,
Sog'inchlaring og'ushlariga?
Ortlaridan mo'ltirar ko'zim,
Baxtning qaytmas oqqushlariga.

Seni kutib charchadim, toldim,
Sabrlarim sovurdim yelga.
Faqat so'zdan bahra ololdim,
She'rlar yozdim sensiz Sevilga.

Ushalmadi kibor orzular,
Qoyilmaqom qotildir taqdir.

3

Qoyilmaqom qotildir taqdir,
Tasodifning qo'lida sirtmoq.
Saqlolmadim ishqni, baribir,
Unutmoqlik undan mushkulroq.

O'qiyapman qismat lavhasin,
Sen-u g'anim to'qigan o'lan.
G'animlarim uzoq yashasin
Tog'ay Murod duosi bilan!

Bir boshimga ming bitta g'avgo,
Bir qalbimga undan-da ko'p dard.
Faqat qalam timsoli – vafo,
Sen-u g'anim – jaydari, nomard.

Qalb shafqatsiz, aqlimda ochko'z,
Zamonning o'rgamchik sirlari zardo'z.

4

Zamonning suvaydo sirlari zardo'z,
Halovat huzuri bog'lar chilvirga.
Ruh g'olib deganga qilsa tajovuz,
La'natlar aytaman qo'rqqoq taqdirga.

Qullikmi yo o'lim, so'ralsa magar,
Qullikni tanlashlar meni o'ldirdi.
Marginal g'animum, dumbador jigar,
Badaviy qarashing jondan to'ydiridi.

Ishq-da g'am, ish-da g'am, umr-da chiltor,
Na chin baxtliman-u, na baxtsiz tamom.
Yo'l ayro – yo'lovchi jazogir nochor –
Borsa baxt, borsa bad va borsa gumon.

Kishanlardan holi, quvonchdan soqit,
Uchqur qaldirg'ochman yo'llari unut.

5

Uchqur qaldirg'ochman yo'llari unut,
Chinqiroq ilonman tashlolanmagan po'st.
Na o'tmish tarix-u, na ertam sobit,
Na qotil jallod bor, na hamdard bir do'st.

Hamma tushov solar salt vujudimga,
Odamlar, vaziyat, shum o'tish davri...
Birov qiyo boqmas horg'in ruhimga –
Tyanshan tog'iga aylangan sabri.

Sukunat mulkida umrguzaron,
Maddohlar, gumrohlar so'zidan tolib.
Ruh tanho yashaydi silliq va taqron,
Mag'lub ham bir o'zi, bir o'zi g'olib.

Ingranib she'rimga bo'layotir juft,
Bo'ynimda vaqt degan zil-zambil xomut.

6

Bo'ynimda vaqt degan zil-zambil xomut,
Sukutda ming pora qilar ko'nglimni.
Orzular, tilaklar axtarar tobut,
Yo'q, g'anim qo'lga bermam umrimni!

Yuragimda yomg'ir yog'adi.
Vujudimda vulqon otashin.
Endi mendan g'anim tonadi,
Endi nodon o'zidan ko'rsin.

Qon bosimim yuz emas mingdir,
Yuragimda harorat million.
Endi meni bilmasa kimdir,
Men o'shaning uyida ilon.

Bir o'y-la yashadim bahor-yoziman:
Arosat hayotni she'rga ko'maman.

7

Arosat hayotni she'rga ko'maman,
Ko'ngilga taskindan tutaman sharob.
Umrim qarshisida o'yga cho'maman:
Taqdir na kular-u, na berar azob.

Tole cho'qqisiga intilar birov,
Ilinj ummonida yashaydi kimdir.
Besamar kezaman otliqmi, yayov,
Meni ham nimadir kutayotgandir?

Oppoq tong: yolg'ondan jilmayar quyosh,
Mazaxlab kuladi makkor yaproqlar.
Ko'ngilni tosh bosar, og'ir-og'ir tosh,
Vujudni bexayol vaqt quchoqlar.

Maqsadgo'y, besarhad, sarosar umrim,
Yurak, senga yashab beraman bus-but!

8

Yurak, senga yashab beraman bus-but,
Vallomat taqdirning mavhum kunlarin.
Unutgan qalblarni unutmoq kerak,
Unutilgan kabi g'anim gaplari.

Men bir gap aytolsam, dildan aytaman,
Dunyoga bir bora kelganim kabi;
Ketsam-da "Borsa qaytmas"ga ketaman,
Ovozim bo'g'olmas sotqin lablarim.

G'animim tarixning bir sharmandasi,
Omadning erkasi, beklar mahrami.
Shuurda balqiydi qullik tamg'asi,
Tiliga chechakdir shohlar karami.

Ilinjga qul bo'lib yashash a'moli,
Kibor orzularning noshud hammoli.

9

Kibor orzularning noshud hammoli,
Nasiya kelajakdan qarzdor dallol.
Oliy tuyg'ularga yetib zavoli,
O'ksinar nodondan bashar, istiqbol.

Kaftlarimda sovuq shamollar,
Qarog'imda bulutlar aksi.
Dilda g'anim hamda ayollar
Toptab ketgan tuyg'u yerosti.

Jazogirlik qismat bitigi,
Jafokashlik ulfat mehribon.
Labni tishlash maqsad endigi,
Baxt yo'llari ichra eng ravon.

Ish tashlaydi sabr kuloli,
Tutmasin deb ruhning uvoli.

10

Tutmasin deb ruhning uvoli,
Zabunlardan bo'laman uzoq.
Lek nodonlik, hisning battoli,
Har qadamga qo'yadi tuzoq.

Bir kun bekman, har kun malayman,
Xomtalashman fano to'yida.
Uch tosh otsam, Hajga borgayman,
Marginalning qaro uyiga.

Yalmog'izga o'qilur nikoh
Shaytonning kir duosi bilan.

Alvastilar o'tishar guvoh,
Jaydarona fatvosi bilan.

Asab qayrab kemtik tishlarin,
Tongga qadar o'qiydi afsun.

11

Tongga qadar o'qiydi afsun
Zulmat ishqning xotirasiga.
Yashin chaqnab buzadi husn,
Yamoq solib tun chodrasiga.

Eshigimni qoqadi tumso,
Umri xazon qishki izg'irin.
Yurak go'yo notanish kimsa,
Peshvoz chiqar tandan yashirin.

Kuzataman, kuzatganim ne,
Sadoqatmi yo vafosizlik?
Unutishmi, unutilishmi,
Buncha ko'ksim yaxladi muzdek?

Kuylab chiqar tonggacha holi,
Sog'inchimning sovuq shamoli.

12

Sog'inchimning sovuq shamoli.
Paydo qilar qumli okean.
Karvonlar ko'rinmas ming qirda...
Saksovul, ilonlar va chayon.

Qumlarni sipqorar dil ohi,
Yarq etib barq urar bir rasad.
Yulduzlar sanaydi nigohim,
Ming o'n sakkiz... yana so'ng hasad.

Ko'z deganning o'rni qontalash,
Yurak degan narsa o'rni bo'sh.
Shahar kezar latta aralash,
Ustixon-u bir xaltacha go'sht.

Bellashadi jaydar Yosuman
Ming yillik muhabbat qudrati bilan.

13

Ming yillik muhabbat qudrati bilan
Men sevib qolibman Sizni bir mahal.
G'animdan tolganda yurak ila tan,
Iltifot ko'rsatdi taqdiri azal.

Ishq keldi inqiroz ochganda quchoq,
Dilda jo'sh urmoqda hijron, ehtiros.
Ko'ngilni tark etar g'anim va charchoq,
Qalb yana yashnaydi – o'tli va hassos...

Labimda labingiz nafasini sezdim,
Qudratli o't ketdi tan va olamga.
Men qismat oldida ontimni buzdim –
Kurashmoq lozimdir oshiq odamga.

G'animni yengarman, seni sevarman,
Hali baxt to'yida aytamiz o'lan.

14

Hali baxt to'yida aytamiz o'lan,
Hali unutilar orzu xorligi.
Mahramlik yo'qolar, ong bo'lar ravshan,
Qaytadi omadning vafodorligi.

Bachkana zotlarning g'aliz ermagi –
Ur-yiqit, pand berish, mag'lubga nafrat.
G'alamis tarixning ko'hna ertagi,
Kun kelib moziyga joylanur faqat.

Alvido, jaydar ong, salom tafakkur,
Assalom yangi kun va yangi shuur!
Niliy ufqlardan bulutlarni quv,
Istiqlol tongida porlayotgan nur!

Ko'nglimda bir ilinj – porloq kelajak,
Kibor orzularga zamin bo'lajak!

15

Iskanjada tutadi kunduz,
Tong otmoqda. Mudray boshlar so'z.
Qoyilmaqom qotildir taqdir,
Zamonning suvaydo sirlari zardo'z!

Uchqur qaldirg'ochman yo'llari unut,
Bo'ynimda vaqt degan zil-zambil xomut.
Arosat hayotni she'rga ko'maman
Yurak, senga yashab beraman bus-but!

Kibor orzularning noshud hammoli,
Tutmasin deb ruhning uvoli,
Tongga qadar o'qiydi afsun
Sog'inchimning sovuq shamoli!

Ming yillik muhabbat qudrati bilan
Hali baxt to'yida aytamiz o'lan!

*“Sonet guldasta”ga
sig'magan 16-sonet*

Shu yerda she'r tugashi kerak,
Talab etar buni shu shakl.
Lek to'xtasa ezilar yurak,
Og'rinadi chog'langan aql.

Alam qilar, axir marginal,
Yolg'on aytib chalg'itar nuqul.
O'z o'rmini anglamagan kal,
Mansub olib donomish butkul...

Sen ham endi bekasan qayda,
Bolalik-ey, yo'qolding jadal.
Yurak, buncha sapchiding joydan,
Bo'lmasa she'r bo'lmapti tugal.

Tong otmoqda. Mudray boshlar so'z
Qistoviga oladi kunduz.

2004–2020-yy.
Samarqand, Registon maydoni

Muhabbatning qirg kuni

Qissa

**Abdulla
BOBOYOROV**

(Jurnal varianti)

Biz o'tirgan mashina bundan ellik yillar avval, balki undan-da ilgariroq yaratilgan. Hozir esa shaldiroq arava ihrana-ihrana, ortidan qoramtir tutun va chang qoldirib ketib borardi. Yo'l shunchalik o'ydim-chuqurki, goh o'ngga, goh so'lga og'ib ketar, atrofga esa chala yongan aftol hidi ufurardi. RAF atalmish bu mashina biqiniga "Tez yordam" deb yozilgan. U toshbaqadek dasht bag'rida imillab singib borardi.

Rulni ikki qo'llab tutib borayotgan yigit mashinaga yaqinda egalik qilgan bo'lsa kerak. Rulni goh-gohida qarsillatib urgancha g'azabga to'lar, yuzidagi reza-reza terlarini kir bosgan qo'llari bilan artib qo'yardi. Uning yonida qirg yoshlar chamasidagi semiz, to'ntarilgan qozondek qorinli "medbrat", na mashinaning chuqurlarga gursillab tushishiga, na chang-u to'zoniga, na yonidagi haydovchining oh-u faryodlariga, na bizning azoblarimizga e'tibor bermay, ko'zini yumib olganicha goh chala uyquga ketar, goh yarim hushyor holda borar edi.

U bu yo'l mashaqqatlariga, mashinaning hali u tomon, hali bu tomonga tashlab ketishiga o'rganib qolgan bo'lsa kerak, hatto mitti oynadan qarab yo'lovchilarga aqalli bir bor ko'z tashlab qo'ymas edi.

Bu la'nati mashina bir yarim soatdan buyon jazirama issiqda mashina ichi dimiqib ketgani va ichimizdagi azob-uqubatlar tufayli yo'limiz cho'zilgandan cho'zilib ketgan. Biz go'yo bir umr shu qarg'ish tekkan mashinada ketadigandek edik. Lablarimiz qurib-qovjiragan, ko'zlarimiz tinib borar, ichimizdagi olovni ozgina susaytirish uchun suv ichishni qo'msar edik.

Qani o'sha suv! Tinayotgan ko'zlarimiz oldida sarob paydo bo'lar, ko'z oldimizda kumushdek oppoq to'lqinlar jilvalanar, ular bir suv to'lqinlariga, bir olovga aylanib vujudimizni tobora yondirib borar edi.

Biz mashina ichida olti bemor, olti baxtiqaro – uch erkak va uch ayol. Mashinaning qo'lbola yasalgan ikkita o'rindig'ida o'tirgancha ro'baro' ketib bormoqda edik. Yigirma yoshlardagi qiz, tizzam tizzasiga taqalib tursa-da, hatto mashina siltanganida o'rindig'imiz siljib, uni anchayin qisib qo'ysam-da, uyat-hayo haqida o'ylamas, go'yo biz otash o'tida yonayotganlar bir vujud bo'lib bormoqda edik. Beparvolik, loqaydlik, ich-ichimizni yoqayotgan alanga-yu azob, uning oqibatida barchamizni ezayotgan horg'inlik bizni tobora ruhan va jismonan yaqinlashtirib borardi.

Men ro'paramda o'tirgan qizga nim tabassum bilan qaradim: u anchayin baland bo'yli, uzun sochlari tim qora, yuzlari chiroyli edi. U dimiqqan, do'zax aravasiga aylangan mashinada qovjiragan lablarini qimtib, yuzlariga qo'ngan changni oppoq dastro'molchasi bilan artib, horg'in o'tirardi. Uning yonidagi ikki ayol ham shu tarzda ketib borar, yoshi ellikni qoralagani:

– Qachon yetamiz o'zi, Qiziltepa degani shuncha olislab ketdimi? – deb zorlanardi. Boshqalarimiz ham ich-ichimizdan zorlandik. Biroq uni tashqariga chiqarishga majolimiz yetmasdi. Qolaversa, g'ururimiz ham yo'l qo'ymasdi.

Biz borayotgan Qiziltepa qishlog'ida maxsus karantin holidagi kasalxonada qurilganini, u yer allaqachon bemorlar bilan to'lib ketgan bo'lsa-da, hamon yangidan yangi kasallarni qabul qilayotganini bilardik. U yerdan har kuni to'rt-beshta bemorning

nobud bo'layotganini ham eshitgan edik. Allaqachon odamlar tilida "kirsa chiqmas" deb nom olgan bu zonadan qay birimiz omon qaytamiz, qay birimiz... Bu xayollar har birimizni titratardi. Lekin qalbning tub-tubida umid shamchirog'i miltillab turadi. Vujudimiz o't-olov ichida qovjirayotgan, madorsiz va tashnalik butun borlig'mizni ezayotgan bo'lsa-da ko'nglimizda umid so'nmagan edi. Men bukchayibgina, ne bir xayollar girdobida o'tirgan qizning ko'zlarida shu umidni ko'rdim. U navbatdagi silkinishda tizzam tizzalariga tegib ketganida salgina jilmayib qo'ydi. Ha, uning dilida hayot shu'lasi, kelajakdan umid so'nmagan edi.

– Men sizni noqulay ahvolga solib qo'ydim, kechiring hech bir istamagan holda. Agar malol kelayotgan bo'lsa, tik turib ketardim, lekin joy yo'q.

– Ko'rib turibman, – dedi qiz. – Oz qoldi. Hademay yetamiz.

– E, o'tirib ketavering, tizzangiz tizzasiga tegsa-tegibdi-da, – dedi qizning yonidagi ayol. – Shu bahonada tanishib qolarsizlar, balki tuzalib chiqqach to'ylaringizni qilarmiz. Ey, qiz, isiming nima?

– Sanam.

– Qamashidanmisan? Nima ish qilasan?

– Ha. O'qituvchiman.

– Voy, o'qituvchilar ham shu dardga yo'liqar ekan-da.

– Bu dard oldida shoh-u gado bir, – dedi oltmish yoshlardagi kishi salmoqlab.

* * *

– Ha, mana manzilga ham yetib keldik, – dedi o'rta yoshli kishi.

Hammamiz o'rnimizdan turib mashinadan boshimizni chiqarib, yon-atrofga qaradik. Biz qalin sim to'rlar bilan o'rab olingan hududning darvozasi oldida turardik. Darvoza yonida to'rtta askar avtomatini yelkalariga tutib olishgan edi.

– Voy-voy, daxshat-ku. Biz aristanxonaga kelib-miz-ku, og'aynilar, – dedi keksa kishi. – Yo Xudo, nima bo'lsa ham biz bandalaringni o'zing saqla...

Bu iltijo barchamizning dilimizda bor edi.

Mashina bizni ichkariga olib kirib, qabulxonada ro'parasida to'xtadi.

Biz o'choqdek qizib turgan poyabzallarga chip-chip yopishayotgan asfalt yo'lakka tushdik. Butun borliq olov ichida edi. Bu yerdagi baland archalar, qayinlar alanga ufurmoqda edi. Uch qavatli uzundan

uzun bino ham biz kabi o't ichida yonmoqda edi. Biz – olti bemor, bu yerda saflanib o'tirgan bemorlar qatoriga qo'shildik.

– Hoy, kasallar ko'payib ketdi qabulni tezlattinglar, – deya baqirdi oq xalatli kishi ichkaridagilarga.

– Biz bu yerda olma-kesak terib o'tirganimiz yo'q. Ko'rib turibsiz, bemorlar ko'p, ulgura olma-yapmiz, – dedi ichkaridagi yuzlariga ter qo'ngan ayol.

– Nima bo'lganda ham tezlattinglar. Bularni qiynab qo'ymaylik.

Yangi kelgan bemorlarning har biridan ism-familiyasi, qay holatda kasallanganini so'rab-surishtirish, tana haroratini o'lchab, kasallik darajasini aniqlash ancha vaqtini talab qiladi. Bizning esa tinka-madorimiz qurigan, tik turishga majolimiz yetmas, lablarimiz suvga tashna edi.

– Suv, suv beringlar. Ichim yonayapti, – dedi biz bilan kelgan semizgina ayol.

– Qaynamagan suvni ichish mumkin emas. Hozir palatalarga joylashasizlar, sizlarga alohida suv berishadi.

Qachon keladi shu damlar? Bu savol barchamizda bor edi. Sanam yonimda turganicha, labi govjirab, horg'inlikdan ezilib turardi.

– Men sizni taniyman, sizni sog'ayib chiqishingizni xohlayman. Bu yerdan chiqqach meni so'rab qo'ying, – dedi u.

– Mayli, shunday qilamiz. Eng muhimi o'zingizni ehtiyot qiling.

– Siz ham, aka.

Qabulxonaga bosh suqish navbati menga kelgandi, kasallik varaqasini to'ldirayotgan shifokor ism-familiyamni eshitib, bir lahza menga tikilib qoldi, qo'lidagi ruchkani tashladi-da:

– Yo falak, do'stim. Bu sizmisiz?

Qarshimda ToshMIda o'qigan do'stim menga hayron bo'lganicha tikilib turardi. U ToshMIda, men universitetda o'qigan bo'lsak-da, yakshanba kunlarini goh uning yotog'ida, goh mening yotog'imda o'tqazardik. Istirohat bog'ida ko'lda suzardik. "Plyaj" deb atalmish buzuqilar maydonida yarim yalang'och holda qumda cho'zilganicha, xuddi o'zimizdek yarim yalang'och yotgan jononlarning badaniga, ko'z tashlab, entikib yotardik. Bular to'rt-besh yil oldingi voqealar, hozir esa butun tanam yonyapti.

Do'stim qo'lidagi qog'ozni surib qo'ydi-da, tashqariga otildi. U qo'lini peshonamga qo'ydi.

– Oh, yonyapsan-ku, do'stim, – dedi. – Ey, xaloyiq, bilasizmi yoningizda kim turibdi?

– Iltimos, do'stim, qo'y, indama – dedim. – Iltimos, tinchgina davolanay. Meni hech kim bezovta qilmasin.

– To'g'ri aytasan, – dedi u. – Bir jihatdan shunisi ma'qul, endi bunday qilamiz. Seni uchinchi qavatga zambilda ko'tarib chiqishadi – o'zim ko'tarib chiqaman.

Uyatdan yonib ketdim.

– E, nimalar deyapsan, o'zim borsam-chi?

– Bu senga mumkin emas. Qon tomirlaring yorilib ketishi mumkin. Zambil! Tez-tez.

Men unamay ikki zina ko'tarildim-u, qay holda ekanimni angladim. Zambilda cho'zilib, seni ko'tarib chiqishlarini ko'rib yotish og'ir edi. Undan ham battari ichimdagi olov.

– Erkin Azimov nolovoy palataga! – Buyruq berdi do'stim Baxtiyor. – Bu senga imtiyoz emas, kasalligingning darajasi shuni talab qiladi. U zambilning bir uchini tutib olgan, zambil tobut singari goh bu tomonga, goh u tomonga tashlanib, imillab tepaga ko'tarilib borardi.

– Xush, ayt-chi, nega bu ahvolga tushib golding? – so'radi do'stim

Men to'rt kun davomida tuman shifoxonasining terapiya bo'limida bo'lganligimni, unda Eshmurod Jo'rayev degan shifokorning sizda qorin tifi bo'lishi mumkin emas, siz, shunchaki, kuchli shamollagansiz, bu yuqori harorat-u terlashlar o'shaniki, deya paratsetamol-u penitsilinlar bilan davolanганиni, faqatgina o'sha bo'lim hamshirasining yashirincha Tez yordamga qo'ng'irog'idan so'nggina bu yerga olib kelishganini aytib berdim.

– Nima, biror qasdi bormidiki, seni bu holga soldi. Axir, bu kasallikni u bergan dorilar bilan davolab bo'lmaydi.

– Bilmadim, do'stim, bilmadim. Men unga biror yomonlik qilmaganman. Buning ustiga u mening bo'lam.

– O'sha Eshmurod Jo'rayev deganing g'irt tentak. Shifokor bo'lgani bilan nima qilayotganini o'zi bilmaydi. Yaxshiyam, bu yerga kelibsan. Seni o'sha hamshira qutqarib qolibdi. Endi o'zimiz davolaymiz. Moskvadan professorlar guruhi kelgan. Andijon, Toshkent, Samarqand tibbiyot institutlaridan olimlar kelishgan. Seni davolovchi shifokor Andijon tibbiyot instituti kafedra mudiri

Nigora Ahmedova bo'ladi. Men u ayolga do'stim ekanligingni, yaxshi insonligingni aytdim.

Uning o'zi hozir keladi. Do'stim, uning ishi juda ko'p. Kasallar tinmay kelishyapti. Palatalar to'lib ketgan. Yengilroqlari koridorda ham yotishibdi. Qayerda yotganing emas, muhimi davo. Biz, Qamashining shifokorlari hozir bu yerda oddiy medbratlarmiz. Men shu yerdaman – sening yoningdaman.

Uning bu so'zlarini eshitar ekanman, olov ichra yonayotgan yuragim, bir tomchi suvga tashna vujudim ozgina bo'lsa-da taskin topdi. Necha kunlardan beri haroratim tushmayotganidan anchayin toptalgan vujudim ozgina bo'lsa-da qaddini tikladi. Mayus jilmaydim. Do'st yaxshi-da.

Kenggina xona, ikkita o'rin. Meni bu yerga zambilda ko'tarib olib kelgan medbratlar joyimni to'g'irlab, qulayroq yotishimga ko'maklashishdi. Endi shiftga qarab yotishdan boshqa ilojim yo'q. Shift esa oppoq. Bu binoning barcha devorlari, eshiklari-yu derazalari ham oq. Oqlik bemorda umid uyg'otish, og'riqlarda taskin, uyqusiz tunlarda orom berish uchun bo'lsa kerak. Men uchun hozir bu muhim emas. Muhimi suv. Ko'z oldimda shundaygina uyimizning oldidan yoz chog'lari to'lib-toshib oqadigan, bolaligimizda ko'p bor cho'milgan ariq jilolandi. So'ngra uyimizdan uncha uzoq bo'lmagan Qashqadaryoga horib-tolib keta boshladim. Men, suvsizlikdan abgor bo'lgan bir yigit, shalviragan vujudimni jonsiz oyoqlarga tashlagan holda bormoqdaman. Suv ichsam bo'ldi. Boshqasi hech gap emas. Xayriyat yetib keldim shekilli qaqragan lablarimda suvning ta'mini sezdim. Nahotki, bu men qanchadan beri intiq kutayotgan buyuk ne'mat bo'lsa. Kitoblarda ta'msiz deya ta'riflangan, kaftingga olganingda vujudingni yayratib yuboradigan obi hayot bo'lsa. Obi hayot! Uning ta'mini o'n kun chanqagan odam biladi. Uning qadrini qop-qop tillolarini quchoqlagan holda sahro karvonidan ajralib suvga zor qolgan odam biladi. Quyosh tandirida yonayotgan Qiziltepaning barcha bemorlari biladi. Ular qay holda yotgan bo'lmasin suvni ko'rgan, uni tashna vujudiga qult-qult qilib singdirayotgan damlarida juda yaxshi biladilar. Ba'zi bir bemorlar o'z qon tomirlariga quyilayotgan dorilardan ham ko'ra ko'proq o'zlari ichayotgan suvga umid bog'lasalar ajab emas. Men ham hozir shu holatda edim. O'zimga uzatilgan

suv idishini qalt-qalt titrayotgan qo'llarim bilan olmoqchi edim-u, ammo anchayin yumshoq qo'llarimdan tutdi. Bir mayin ovoz:

– Siz ovora bo'lmang. O'zim ichirib qo'yaman, ukajon, – dedi.

Ayolning yuzlariga minnatdor boqdim. O'rta bo'yli, to'lagina. Yuzlaridan mehr yog'ilib turibdi. Men bu ayolda bir chiroyni tuydim. U unchalik chiroyli emasdir, balki u oddiy xizmatchidir, lekin qalban chiroyli edi. U tutib turgan suv idishdan sipqorar ekanman, vujudimdagi o't asta-sekin so'nib bormoqda edi.

– Rahmat, opajon – dedim. – Suvday serob bo'ling.

Ha ana shunda qariyalar qiladigan bu duoning ma'nosini angladim. Menga buni anglamoq uchun shunchalik azoblarim kerak bo'lgan ekan-da. Ayol jilmaydi. U nazarimda menga ozgina bo'lsa-da yaxshilik qilganidan mamnun edi.

Qancha yotdim bilmadim. Men endi vaqt hisobini yo'qotgandim. Xonamga nozik jussali, bellari anchayin ingichka, shunday bo'lsa-da oyoqlari bo'liq hamshira kirdi. Oppoq kiyimda, ko'ylagi-da oq, boshidagi chepchikchasi-da oq sochlari esa qop-qora, biram qoraki. Qizlar sochiga tabiat bunchalik qorani qayerdan olarkin? Hozir men bu savollarga javob topadigan holatda emasdim.

U menga egilib tanometr bilan nafas olishimni eshitdi, yonimda o'tirib, to'g'rirog'i, ko'ykada to'shalibgina yotgan qo'llarimning yonginasiga o'tirgancha, qon bosimimni o'lchadi. Hamshira nihoyatda go'zal edi. Men bu go'zal oldida shu tarzda cho'zilib yotishni noqulay his qildim, ojiz qo'llarim bilan tayanib turmoq istadim.

– Yo'q, yoting, – dedi u. Nozikkina qo'llariga tana haroratini o'lchagichni olib, havoda bir necha bor siltab, qo'ltig'imga qo'yar ekan. U aftidan go'zalligini, mening kasalligim xavfli ekanligini hamma-hammasini unutdi.

– Endi siz o'ringizdan turmay yotasiz. Sizga "o'rdakcha" keltirib berishadi. Hamma ish shu yerda bo'ladi.

O'rdakcha nima. Hamma ish nima? Tushundim, qizardim.

– O'pkangiz toza. Qon bosimingiz yaxshi. Yurakda muammo yo'q.

– Xo'sh tana haroratim-chi?

– Buni davolovchi shifokoringiz Nigora Ahmedovaga aytaman. U kishi hozir keladi.

Holbuki men Nigora Ahmedovani ko'rmoqqa hech ham shoshmayotgan edim. Bu yerda hammasi o'z vaqtida bo'ladi. Oq xalatli, dumalaqroq ayol o'rindig'im tagiga rezina "o'rdakcha"ni qo'yib ketdi. Bu ayol menga ilk bor suv tutgan juvon edi.

– Yigit, tortinmang, uyalmang. – dedi u. –

Palatadan tashqariga aslo chiqa ko'rmang. "Zilola"ni butun oilamiz bilan o'qiganmiz. Yaxshi yozgansiz. Kishi maroq bilan o'qiydigan qilib yozgansiz.

– Rahmat.

– Yo'q, sizga rahmat. Men shu yerda bo'laman.

Xizmat bo'lsa tortinmang. Baxtimizga Nigora Ahmedovaning palatasiga tushdingiz. Hali kelsa, ko'rasiz. O'zi yosh-u, professor. Ham talabchan, ham bilimdon.

Nigora Ahmedova. U qachon keladi? Hayotim uning qo'lida ekanligini, har daqiqa g'animat ekanligini bilardim, nazirimda, u shoshmayotgan edi.

Nihoyat, u keldi. Qadam tovushida bir mayinlik, bir qo'shiq bordek edi. Qaddi-qomati tik, qoshlari o'sma qo'ygandek nim tutash, lablari ustida bilinar-bilinmas sarg'ish tuklar o'ynab turibdi. Ko'zlari, yuzlari chiroyli. O'ng yanog'ining ustida bilinar-bilinmas xolchasi bor. Ko'zlariga boqdim. Yo tovba. Yonayotgan vujudim-u yuragimga yana bir o't tutashdi. U ham menga shu lahzada qaradi-yu, oppoq yuzlarida qizillik o'ynadi, lablarida nafis bir rang. U bir lahza tepamda tek qotdi. So'ngra qo'lidagi mening kasallik tariximga sinchkov ko'z yugurtirdi. So'ng egilib peshonamga nozik barmoqlarini qo'ydi. Biroz so'lg'inlik, biroz horg'inlik, xavotir. Bilaman, men uni og'ir o'ylarga solib qo'ydim. Qon bosimimni, o'pkamni tekshirdi. Tilimni ko'rdi. So'ngra chiqib ketdi, ohista, o'ychan. Birozdan so'ng osma ko'targan hamshira qizni boshlab kirdi.

– Hoziroq trixsol. Nihoyatda oz-ozdan yuborasiz. Belgilangan dorilarning ichishini qat'iy nazorat qilasis. Shu bugun kechga kalsiy xlor beramiz. Levomitsin aslo uzilmasligi kerak. Ro'yxat bo'yicha muolajalar qilinishi, o'rnidan qo'zg'almasligi shart. Tunda kerak bo'lsa uxlamaysiz. Bemorning nafasini har lahzada kuzatib borasis.

Nigora Ahmedovaning yana egilib turib o'pkamning holatini tekshirishi, qon bosimimni o'lchashi va ularning natijasidan yengil mamnunlik sezdim. Biz bu yerda yolg'iz qolganda stulni surganча yonimga kelib o'tirar, ba'zan qaddi-qomatini tik tutib biroz egilganча derazadan pastga

nazar tashlashlar, bir jonda shunchalik go'zallik, latofat, joziba, chiroy. Meni hayratga solardi. U mening so'niq ko'zlarimda o't ko'rdi. Bu o't uning vujudini titratgan bo'lsa ne ajab.

– Siz kimsiz o'zi? Nega joningizni xavf-u xatarga qo'yib kechikib yuribsiz?

– Men bemorman. Kimdir meni aldab shu holga solgan bemor.

– "Zilola"ni siz yozgan deyishadi. Men uni o'qiganman. Ajoyib chiqqan.

– Rahmat... men hozir na jurnalistman, na yozuvchi, oddiy bemorman, Nigora Ahmedovna. Sizning bemoringizman.

– Men esa sizning shifokoringizman. Xudo xohlasa, tuzalib ketasis.

– Hozir sanitarka ayol – baxtingiz bor ekan, Nigora Ahmedovaning palatasiga tushdingiz, – deb aytdi.

– Mening palatamga sizday baxti borlar tushishadi. Men shunchaki hazillashdim. Men ham oddiy bir shifokorman.

Nigora Ahmedova trixsolning bir meyorda tomchilab, qon tomirlarim aro vujudimga singishiga xonada tik turganча nazar tashlab turgan go'zal qiz – mening shifokorim.

Mana, trixsol tomchilab-tomchilab tugadi. Nigora Ahmedovaning o'zi igna uchini ohista qon tomirimdan oldi. Spirt botirilgan paxtani qo'limga bosdi. Qo'llarining yumshoqligi, o'tligi, olovligi...

U biroz xotirjam tarzda boshini yengilgina silkida, sochlarini xiyol o'ynatib, chiqib ketdi. Sochlari shunday yoyildiki, xonaga ajib bir ifor taraldi.

Bir haftadan buyon trixsol-u dvuxsollar ketma-ket har kuni hamshira qon tomirimni uch-to'rt bor teshib yuborayotgan bo'lsa-da haroratim tushmayotgan, tanamda o'zgarish bo'lmayotgan, vujudimdagi o'tli tandir so'nmayotgan edi.

Oppoqoyim hamshira, men unga o'zimча shunday nom qo'yib olgandim, kechqurun tanamdan termometrni olib, o'sha simobchasi ko'rsatayotgan raqamni mendan pinhona daftarchasiga yozib qo'yar ekan, uning ko'zlariga boqardim. Oppoqoyim ko'zlarini olib qochardi. Demak juda baland: yo qirq bir, yo qirq ikki. Qirq ikkida termometr simobi yorilib ketadi, deb eshitgan edim. Qirq ikkida yurak to'xtab qolishini ham kimdandir eshitgan edim. Lekin mening yuragim, yurakkinam ichimdagi milliardlab dushmanim bilan hamon olishmoqda edi.

Har kuni ertalab ikki-uchtasining ustiga oq surp tashlagancha, aravalarda olib o'tishardi. Ularning izidan biror ayolmi, mushtipar onami, otami izillab ergashardi. Butun shifoxonaga o'lik sukunat, umidsizlik va hasrat cho'kardi. Bunday paytda Nigora Ahmedovani horg'in ko'rardim. U palata derzasini ochardi-da, tashqariga – o'tobda jizg'anak bo'layotgan daraxtlarga ko'z tashlab turardi. Nazarimda, u bu yerdan uchib ketishga hozirlanayotgan qushga o'xshardi. Ha, kasallik – jonini jabborga berib ishlayotgan shifokorlardan ustunlik qilmoqda. Bir tongning o'zidayoq uchta bemorni so'nggi yo'lga kuzatdilar. Og'ir edi. Alamli edi... Bu yukni ko'tarish, farzandlarini kasallikka berib qo'ygan onalarning, otalarning ko'zlariga qarash oson emasdi. Shunday damlarda men uning qayerdadir sirtidan bo'lmasa-da, dildan yig'lab o'tirganini bilardim. Bunday paytlarda professor Proxorov ham xomush holda o'tib borardi. Bir-bir qadamlar, og'ir qadamlar. Nigoraniki esa undanda og'ir. Men uning alamdan qovrilayotganini bilardim. Kimdandir madad kutayotganini bilardim. Lekin unga madad bo'laolmasligim, uni qidirib topib yelkasiga qo'llarimni qo'yaolmasligim menga alam qilardi. Men yotgan palataga kelganida esa ko'zyoshlari arigan bo'lardi. Ha, u dardlarini menga, o'z dardi bilan qovrilayotgan bemoriga oshkor etishni istamasdi.

U kimdan madad kutadi? Unga kim suyanch bo'ladi? Biz – vujudimizda yonayotgan o'tni yengish uchun levomitsin zaharini tinmay ichayotgan, kalsiy xlor atalmish suyuqlikning butun a'zoyi badanimizga bir lahzga o't tushirishini his qilib, hatto o'rnimizdan turishga madorsiz ojiz bandalar bo'lsak. Kinga suyanadi? Hamshiralargami? Toshkent, Samarqand, Andijondan olimlar kelgach, o'zlari oddiy "medbrat" darajasiga tushgan shifokorlarga? Bilmadim. Mening esa shiftga tikilib yotishdan boshqasiga qurbim yetmaydi. O'n ikki kundan beri tushmayotgan baland haroratim og'ir xayollarga boshlardi. Bunday paytda onamni eslardim. Mening undan boshqa kimim bor? Bechora onam. Men sizning oldingizga tobutda emas, o'z oyog'imda, quchog'imni keng yoygancha kirib borishim va sizni baxtli ko'rishim kerak. Shunday xayollar og'ushida men uchun ertaga yana tong otadimi, buni bilmay uyquga ketaman, shunday xayol bilan uyg'onaman. Tongning butun borliqni asta-sekin

yoritib kelayotgan nurlariga shukronalar aytaman. Sochlarim, soqolim o'sib ketgan. Ikki haftadirki, qo'limga oyna tutgan emasman. Bular men uchun ahamiyatsiz. Bu yerga goh-gohda kelib turadigan do'stim Bekmurodov yarim hazil qilib, "Fedil Kastro bo'p qobsan", deydi. Bilaman, u ham kun sayin mendan uzoqlashib boryapti. Kelganida ko'zlarida umidsizlikni ko'raman. Oppoqoyim ham umidini uzgan. Dili ochiq sanitarka Mahbuba opam esa hamisha yonimda hozir-u nozir.

– Siz yashaysiz. – deydi u. – Sizni Nigora Ahmedovna, albatta, davolaydi. Kecha enangizni darvoza oldida ko'rdim. Bu yerga uni kiritishmadi. Yig'lab-yig'lab ketdi bechora. Men bilaman, siz tuzalasiz. Sizni tushlarimda ko'raman. Langarota tog'laridan gullar terib yurgan bo'lasiz. Sizni Langarota qo'llaydi. Nima kerak bo'lsa ayting, ukam.

U bir kuni xonamdagi "o'rdakcha"ning og'zini ochib:

– Ichingiz qotib qobdi – dedi. – Bu yaxshi emas. Ichingiz yorilib ketishi mumkin. Bilaman, Nigora Ahmedovnaga uyalib aytmagansiz. Mayli, unga aytmay qo'yaqoling... o'zim klizma qilib ko'yaman.

O, Xudo, mening ne azoblarim bor yana? Devorni mushtladim. Og'riq, alam vujudimni ezib yubordi.

– Opajon, uyalaman. Nahotki shu kunlarga goldim, opajon!

– Bunda uyat bo'lishi mumkin emas. Meni opam deng. Sizni ukajonim deb bilay, bo'lmasa, Nigora Ahmedovnaga aytaman. Aytayinmi?

Noiloj goldim. Ichimga sovun ko'piklashib turgan suvning yuborilishini bilib yotdim. So'ngra ichim g'uldiradi, yumshadi. Sanitarka ayol hech bir uyalmay, tortinmay "o'rdakcha" tutdi. Sharmandalik.

– Aslo xijolat bo'lmang, sizni ukam deganman. To'yingizda bir raqsga tushib beraman.

Bu ne holki, bu yerga kelgunimcha mutlaqo bilmagan, tanimagan ayol meni yaqin olib qoldi. Bir parcha yer uchun aka-uka meros talashayotgan, do'st do'stga xiyonat qilayotgan bu zamonda ham shunaqasi bo'larkan-da.

– Yaqinda ich terlama ukamni olib ketdi. Nigoraning palatasida emas, boshqasida edi. Duppa-durust bo'p qolgandi. Biram sevingandim. Lekin bir kechada qon qusib tamom bo'ldi. Nigora Ahmedovna yetib borganda kech bo'lgan ekan. Erkinjon, endi sizni berib qo'ymayman. Bu baloga o'zim ko'ndalang

bo'lsam hamki, sizni berib qo'ymayman. Ukajon men shunga qasam ichganman, ukajonim.

Bildim, ayol mendan salgina narida o'g'irilgan cha ko'zyoshlarini artmoqda edi. Bir amallab o'rnimdan siljidim-da, qo'llaridan tutdim. Taskin berdim. U yonimga o'tirdi. Sochlarimni siladi. Qarangki, ko'ngilning yaqinlashishi ro'y berdi.

– Oh, opajon, kechiring azadorligingizni bilmasdim. Endi yig'idan aslo foyda yo'q. Bolalaringiz uchun yashang. Men sizga tuzalib ketishga so'z beraman. Mana o'n to'rt kundirki, haroratim qirq birdan tushmayapti. Lekin bularning bariga bardosh beryapman.

– Eshitingizmi-yo'qmi, siz bilan bir kunda kelganlarning uchtasi tamom bo'ldi. Siz chidamli ekansiz. Tanangiz temirdan ekan, ukajon. Ishqilib yengilmang. Men ko'k ro'mol o'rab yuribman, yana bittasini o'rab qolmay. Sizning tuzalishingizni Nigora Ahmedovna mendan-da ko'proq istaydi. Ha, bu rost, ukajon, rost. U tunlari sizning palatangizga tez-tez kirib turadi. Ba'zan yarim soat-bir soatlab qolib ketadi.

– Nahotki...

* * *

Bir kuni tunda, soat o'nlar chamasi xonamning chirog'i yoniqligini, yonimda, koykamga yondoshgan holda stulda kimdir o'tirganini ko'rdim. Ko'zlarim asta-sekin tiniqlashdi. Yuzlari go'zal, timqora sochlarini old ko'ksiga tashlagan, qaddi raso go'zal menga tikilib o'tirardi. Yuragim orqaga tortib ketdi. Balki, men... Bu farishtadir. Yolg'on dunyoda chekkan azoblarim evaziga onamning oh-u faryodlari sabab bo'lib jannatga tushganman-u, bu farishta dardimni olish uchun o'tirgandir. Ko'zim tobora tiniqlashdi. Xijolatdan o'rnimdan turishga urindim.

– Nigora Ahmedovna! Nega bunday o'tiribsiz? Yoki men og'irlashdimmi?

– Yo'q, yo'q, Erkinjon. O'n to'rt kundan beri haroratingiz tushmayapti, ko'rayotgan choralarimiz naf bermayapti. Shu meni xavotirga solayapti. Balki, erta-idin komaga tushib qolsangiz, men nima qilaman, Erkin aka? Yoningizga kelib yotadigan kimingiz bor? Shu meni qiynayapti.

– Onamdan boshqa hech kimim yo'q. Otam vafot etgan. Egiz ukalarim bor. Ular olti yoshda. Onam ularni yolg'iz tashlab kelolmasa kerak. Kelganda ham og'ir.

– Bugun qabulxonada onangizni ko'rdim. Ancha gaplashib o'tirdik. Hozir bemorlarni ko'rgani kelganlar bu yerga kiritilmasligini aytdim. O'g'lingiz yaxshi, albatta, tuzalib chiqadi, uni o'zim sog'aytirib yuboraman dedim. Onangiz quvona-quvona, sizning sog'ayib chiqishingizga ishonib ketdi.

– To'g'ri aytibsiz, Nigora Ahmedovna. Albatta, tuzalaman. Onam uchun, ukalarim uchun va bu yerda qadrdon tutingan opam uchun.

– Lekin har holda komaga tayyor turishimiz kerak.

– U holda o'zim, mayli, yolg'iz o'zim yotaveraman.

– Unday demang. Kerak bo'lsa, yoningizda o'zim o'tiraman.

– Bu sizga mumkin emas, Nigora Ahmedovna siz shifokorsiz...

– Erkin aka, men tartib qoidalarini buzishga qaror qildim. Endi eski qoidalar bilan bemorlarni davolab bo'lmaydi. Shifokor bemorning yonida bo'lishi kerak bo'lsa, bir havodan nafas olishi kerak. Ana o'shanda u bemorni to'g'ri davolay oladi. Shuning uchun sizning yoningizda tunlarni o'tkazishga tayyorman.

– Nigora Ahmedovna, mendan qo'rqmaysizmi? Kasalim yuqib qolishidan.

– Biz bakteriafak ichamiz. Qolaversa, sizning kasaligingiz yuqmasligiga ishonaman. Har safar bu yerga kelar ekanman, ana shunday ishonch bilan kelaman.

– Lekin baribir yuqish ehtimoli yuqori.

– Bilaman. Hammasini bilaman. Uning juda ko'p belgilari o'shanga o'xshash. Buni moskvalik professorlar ham yaxshi bilishadi. Proxorov ham biladi. Lekin O'zbekistonda vabo o'chog'i paydo bo'lgan deyisholmaydi. Chunki biznikilar allaqachon SSRda vabo tugatilgan deb hisobot berib yuborishgan. Shu sababdan buni birovga aytib o'tirmang. Agar shunday bo'lsa, men sizni himoya qilolmay qolaman. Ular bitta dori bilan har qanday odamning yostig'ini qurita oladi. Bularni qo'ying. Eng muhimi davolash ketyapti. Keling, bu haqda gaplashmaylik-da o'zimizning ishimiz haqida bir fikrga kelaylik. Ishqilib komaga tushmang. Agar shunaqa bo'lsa, baribir sizning yoningizda tunlarni o'tkazaman. Men uchun qonun qoidalar, bu yerdagilarning gap-so'zi mutlaqo ahamiyatsiz.

– Nigora Ahmedovna...

– Siz mening to‘rt kundan beri tunda mana shu stulchada bir soat, ikki soat sizga tikilib o‘tirishimni bilmaysiz.

– Nahotki? Nega, Nigora Ahmedovna?

– Negaligini o‘zingizdan so‘rang. Ko‘zingizning yuragimga tashlagan o‘tidan so‘rang. Ilk bor sizning yuzlaringizga ko‘z tashlaganimda bir o‘t vujudimga singib ketdi. Umrimda ilk bor bu o‘tga duch kelishim. Men hozir yigirma yetti yoshdaman, demak, sizdan ikki yosh kichikman. Bir yil oldin nomzodlik ishimni yoqlab, kafedra mudiri bo‘ldim. O‘nlab olimlarga rahbarlik qilaman, lekin sizning ko‘zlaringiz yuragimga o‘t soladi. Negaligini bilmadim.

– Sizni birinchi bor ko‘rganimda men ham titrab ketdim. Yonayotgan vujudimga yana o‘t tushdi. Nigora Ahmedovna, sizning palatamga kelishingizni intizor kutaman, lekin nima qilayki, men bemorman. O‘zim bilan o‘zim olishib, bu bedavo dard olovida gohida umidlaringiz sarobga aylanmasaydi deb qo‘rqaman.

– Bu gaplarni mutlaqo yodingizdan chiqaring. Aslo xayolingizga yomon gaplar kelmasin. Siz bardoshlisiz, irodalisiz, bu kuchni, bardoshni qayerdan olgansiz?

– Men Toshkentda o‘qib yurganimda ikki yuz o‘ttiz martagacha o‘tirib, turishni mashq qilganman, boks bilan shug‘ullanganman. Men kechkida o‘qiganman. Bularning barchasi tunda, soat o‘n birda o‘qishdan qaytishimda suv bilan havoday zarur bo‘lgan. Soat o‘n yarimda o‘qishimiz tugagach, yotoqqacha ikki kilometr piyoda kelardim. Birortasi yo‘limni to‘ssa, o‘zimni himoya qilish uchun qilardim bularni.

– Qanday yaxshi. Mana, hozir o‘sha mashqlaringiz yordam beryapti.

– Balkim, sizday shifokorning palatasiga tushib qolganim ham yaxshi bo‘lgandir.

– Endi men boray, moskvalik professor sizni ko‘p so‘raydi. Tuzalayaptimi, o‘zgarish bormi? deydi. Balki, u ham uxlamay o‘tirgandir.

– Yana biroz o‘tirsangiz. Men sizga tikilib, go‘zal chehrangizga boqib o‘tirsam.

– Men chiroylimanmi?

– Siz chiroylisiz. Siz go‘zalsiz.

U nim qizardi.

– Siz mening soat sakkiz yarimda kelganimni bilmaysiz. Buguncha bo‘ladi. Bo‘lmasa taltayib ketasiz.

...

* * *

Kunlarim shu tarzda o‘tardi. Kasallik meni koma holatiga solishga urinsa-da, hamon buni uddalay olmayotgan edi. Men har safar uyg‘onganimda olamni yoritayotgan nurlarning yuragimga quyilishini his qilgan holda, umid lashkarlarimni saflar, ularni ichimda in qurgan dushmanim – bakteriyalarga qarshi yo‘llar ekanman, uch-to‘rt soat o‘tib, ularning tig‘larini mahzun holda sudrab kelayotganini ko‘rmoq men uchun og‘ir edi.

Roppa-rosa o‘n yetti kun o‘tdi. Quyosh o‘zining jazirama nurlarini tun salqinidan biroz orom olgan daraxtlar-u asfalt va beton devorlarga tashlashga shaylanayotgan chog‘da palatamizning ochiq eshigidan Nigora Ahmedovna biz tomon kelayotganini ko‘rdim. Ko‘zlarida sevinch, lablarida faqatgina men ilg‘aydigan tabassum. U mening xonamga kirib eshikni yopdi-da, qo‘lidagi harorat o‘lchovlari bitilgan daftarni ochiq tutganicha egildi, yuzimni siladi.

– Erkin aka, suyunchi bering, siz g‘olib chiqdingiz, ikki kundan beri temperaturangiz tushayapti. Kecha o‘ttiz to‘qqiz. Undan oldingi kuni o‘ttiz to‘qqiz yarim. Ertalabkilari o‘ttiz sakkiz, bugungisi esa o‘ttiz yetti yarim. Bu sizning g‘alabangiz, Erkin aka.

– Yo‘q. Bu sizning g‘alabangiz, Nigora Ahmedovna.

– O Xudo, yana bir bemorimni qaytarib berganingga o‘zingga shukr. – dedi u.

Ha, uning ko‘ngli sevinchga, quvonchga to‘la edi. Nazarimda, men emas uning o‘zi terlatma atalmish og‘ir darddan forig‘ bo‘layotganday edi.

Men ohista o‘rimdan turib uning qo‘lidan tutdim. Yuzlarimni yuziga, lablariga olib bordim. Titrab turgan lablarini o‘pib olishimga bir bahya goldi. Men uni hozir bir hafta, balki o‘n kunlar davomida kecha-yu kunduz intila-intila Everest cho‘qqisini zabt etgan alpinistga o‘xshatdim.

Mening haroratim tushayotganidan quvongan yana bir ayol bor edi. U Mahbuba opam. U aslo tortinmay meni bag‘riga bosdi, yuzlaridan duv-duv sevinch yoshlari oqdi.

– Bilardim, Erkinjon, bilardim. Sizning ajal ostonasidan omon qaytishingizni bilardim. Ko‘plar sizning tuzalib ketishigizdan umidini uzib ko‘ygandi.

Baxtiyor do'stimdan esa necha kundirki darak yo'q. Shu yaqin orada ovozini ham eshitib qoldirdim, lekin qorasini ko'rsatmasdi. Mendan hol-ahvol so'rashni unutgandi chog'i.

Shu kuni o'rnimdan turib oynaga qaradim. Yigirma kundan beri o'sib ketgan soqolimga, ajabtovur mo'ylovimga qaradim-da qo'llarim qaltiray-qaltiray olib tashladim. Demak, Nigora Ahmedovna meni shu holda ko'rib yurgan ekan-da. Badbashara yuz. Kasallikning izlari shundaygina bilinib turgan bashara. Demak tortinmabdi. Shu yuzlarga necha tunlar qarab o'tirishdan o'zini olib qochmabdi. Aslo jirkanmabdi. Men har holda baxtiyor edim. Baxt tongning oppoq nurlariga o'xshaydi, uning bir qatimi yuragingizga singisa ham baxt, uning bir quchog'i ham baxt. Men hozir bir qatim baxt og'ushida edim. Hozir menga shuning o'zi yetarli edi.

Balki, bundan ortig'i menday bemorga ko'plik qilar...

Soat o'n birlar chamasi palatamga xursand kirgan bemor oldimga jurnal tashladi – "Mushtum".

– Mana shu jurnalda sizning katta fel'yetonigiz chiqibdi. Raypo raisini, raykom birinchi kotibining po'stagini qo'qibsiz. Shunga odamlar sizni ko'rsak deyishyapti. Rahmat aytishyapti. Bir pasga tushsa, u odamning qo'lini siqib qo'ysak deyishyapti.

– Bu kishiga hali yurish mumkin emas, – dedi Nigora Ahmedovna qo'lga jurnalni olib o'qir ekan. – Ishqilib, boshimizga balo olib kelgan bo'lmang-da.

– Nega unaqa deysiz, Nigora Ahmedovna? Men bulardan aslo qo'rqmayman.

– Bilaman, qo'rqmaysiz, lekin hozir ehtiyot bo'lishimiz kerak.

Yuragimda xavotir yo'q emasdi. O'zimdan emas, onamdan, ukalarimdan xavotirda edim. Bu kalamushlar tishini o'shalarga suqmasaydi deb qo'rqardim. Tushga yaqin baland bo'yli bemor yonimga qayta keldi-da:

– Kalamushlarning kattasi keldi. Ularni o'zim pastga tushib kuzatib turdim. Bosh shifokorning oldida o'n daqiqacha bo'ldi, so'ngra sizning shifokoringiz bilan gaplashdi. Yana kim bilan gaplashdi bilmadim-u, lekin kimlargadir zarda qilib chiqib ketdi. Menimcha, bu yerdagilardan o'zining yo'rig'iga yuradigan odamni topa olmagan. Lekin ular jim yotishmaydi. Bunday maxluqni topishadi ular.

Tushdan so'ng Nigora Ahmedovna palatamga kirdi. Tik turganicha derazadan atrofga biroz qarab turdi. Men har safargidek go'zal qaddi-qomatga ko'z tashladim. O'zing ne holdasan-u, darding nima sening degan ekan bittasi bittasiga. Balki, o'sha bittasi mendirman.

U o'girildi va o'ychan holda:

– Men sizga protein buyuraman. U sizni tezroq sog'aytiradi. Keyinchalik sochingizning to'kilib ketishining oldini oladi. Ichaklaringizni bardam qiladi.

Men jilmaydim. Eshitgandim, ich terlamadan tuzalib chiqqan bemorlarning ko'pchiligining sochi to'kilib ketishini. Demak buning ham iloji bor ekan-da. Mening o'zim ham qonning yopishqoqligini oshiradigan jelatinmi yoki biror boshqasini xohlagandim. Bunisi esa kutganimdan ham a'lo bo'ldi.

– Hamshiraga aytaman. Bugunoq olasiz. Men bu paytda pastda bo'laman. Professorga hisobot topshirishim kerak.

Nigora Ahmedovna odaticha yengil qadamlar tashlab chiqib ketdi. Unga bir bor qaragan kishiyoq bu qizning ko'nglida bir oqqush parvoz etayotganini anglardi. Bugun esa bunga haqqi bor edi uning, eng og'ir bemori bo'lmish – men sog'aymoqda edim. Qurbon berishlar to'xtagan, sog'ayib chiqayotganlar birin-ketin uylariga kuzatib ko'yilmoqda edi. Bu yerga keluvchilar ham siyraklashgan edi.

Dori ildirgichini ko'tarib oppoqoyim kirdi.

– Sizga protein buyurilgan, – dedi u mayin ovozda. Ovozi har doimgidan-da mayin. Ko'zlariga qaradim, olib qochdi. Qo'llari nazarimda titrayotganday edi. Nega? Har safar osma ukol olayotganimdagi hadik, bemorning o'z-o'zini himoya qilish tuyg'usi uyg'ondi. Razm soldim. U epchil harakatlar bilan ignani bilagimga qadadi-da hozirgina muzlatgichdan olingan dorini tomirimga ulab yubordi. Men o'shanda muzlatilgan dorining halokat ekanligini bilmadim. Oltinrang protein tomchilarining qonimga ohista singib borishini kuzatib yotdim. O'n besh daqiqada dori tomchilari tugadi. Oppoq oyim qo'limdan ignani chiqardi-da, shosha-pisha chiqib ketdi. Bir necha daqiqadan so'ng yuragim sustlashganini, muzlayotganini sezdim. Boshim aylandi. Ha, shu damda eng oxirgi so'zimni aytishim kerak edi, uni kechiktirmay aytishim lozim edi. Xayriyatki uni aytdim.

– Yordam! Iltimos, menga yordam beringlar!
Shifokorni chaqirib beringlar, iltimos!

Qo'shni palatadagi baquvvat odam pastga yugurib ketdi. U ajabki o'zining ham bemorligini, yugurish unga mumkin emasligini unutdi. Bu paytda yuragim urishi sustlashmoqda, undagi og'riqlar kuchaymoqda, oyog'im yerdan uzilmoqda edi. So'nggi bor ko'rganim: oldin professor Proxorov, uning izidan Nigora Ahmedovna ildam yetib kelishdi.

Professor voqeani darhol tushundi.

– Prednizalon, – dedi u. – Bistro. Yana bir qancha dorilar nomi aytili. Mening Mahbuba opam pastga yelib ketdi. Qanday uchib borgan bo'lsa, shunday qaytdi. Dorilarni tomirimga professorning o'zi yubordi. Men yerdan uzilib yo'qlik sari, zulmat sari bormoqda edim.

Hali quyosh botmagan bo'lsa-da, xona chirog'i yorug'-u men bu yorug'likni ko'rmasdim. Qalin ko'rpalar qalab tashlangan bemoriga yuragini hovuchlagancho ko'z tashlab turgan Nigora Ahmedovnanani ko'rmasdim. Bir chetda piq-piq yig'layotgan Mahbuba opajonimni ko'rmasdim. Ko'z oldim zulmot. Ana shu zulmatda qorong'i ummon sari uchib borardim. Bu zulmatda na yulduzlar bor, na quyoshning biror shu'las.

Men jon holatda, o'zim sari kelayotgan muzlar girdobiga tushmaslik uchun butun badanim muzlab borayotgan bo'lsa-da, holdan toya-toya suzardim. Biroq na manzil, na chiroq na yulduz na biror to'lqin. Suza-suza holdan toydim. Chap oyog'im uyushib qoldi. Qo'llarim ham muzlab borardi.

O falak! Mening oh-u nolam zulmat toqini chaqmoqday yorib ko'kka singib ketganini ko'rdim. Oh-u nolamdan chiqqan chaqmoq osmon qa'ridagi chaqmoqlar bilan to'qnashdi. Zulmatning cheksiz, poyonsiz qatlamlarini yashinday tilib o'tdi. Qandaydir nur ummonni bir lahza yoritdi. Muzlarning chirs-chirs sinishini eshitdim. Men tomon shiddat bilan siljiyotgan muzlarning taqqa to'xtaganini ko'rdim. Muzning iliyotganini ilg'adim. Tomirlarimda yana qon siljidi, yuragim duk-dukini eshitib, o'limning chekinganidan quvonib ketdim. Ana shunda yonginamda oppoq delfinning nozik ovozi eshitdim. U qichqira-qichqira men sari yondashib kelmoqda edi.

Hayotga qaytganligim quvonchini kimgadir izhor etishni istardim va uni ko'rdim.

– Nigora, Nigoraxon. Yaxshiyam bu dunyoda siz bor ekansiz, jonim. Siz delfinga aylanib meni ajal ummonidan olib chiqdingiz – dedim biroz bo'g'iq lekin quvonchlarga to'la ovozda. – Yaxshiyam siz bor ekansiz, borlig'im, delfingimam.

Men o'z ovozimni eshitdim. Ko'zlarimni ochdim va hayratlarga to'lib palataga qaradim. Xona chirog'i hamon yorug', soat ikkilar bo'lsa kerak, yonimda Nigora Ahmedovna o'tirardi. Ko'zlari goh yumilib, goh ochilib, horg'in. Meni boya ummon muzliklaridan olib chiqqan delfinday tolg'in. Men unga qarab hayratlarga tushdim. Qop-qora sochlari yelkasi osha o'rindig'imga yoyilgan edi. Bu sochlar ham nazarimda tolg'in edi. Kimdandir yaxshi xabar kutib toliqqan edi.

– Nigora Ahmedovna – dedim men. – Meni hayotga siz qaytardingiz. Siz meni delfinga aylanib muzliklardan olib chiqdingiz.

Mening lug'atimdagi so'zlar dildagi tuyg'ularimni izhor etishga yetmadi shu damda.

Bu tun shunday tun ediki, vujudlar vujudlarga qo'shilib jon-jonga singib ketishi, ming bir kechada bo'lgani kabi "Sim-sim eshigingni och" deyish bilan sim-sim g'orlari ochilishi mumkin edi. Lekin biz bunday xayollardan osmon qadar yiroq edik. Dilimiz pok, yuragimiz toza.

Men uning pokligicha qolishini istardim.

– Nigora Ahmedovna, siz qachondan beri o'tiribsiz?

– Siz o'sha ahvolga tushgandan beri.

– Demak sakkiz soat. Nega, Nigora Ahmedovna?

– Buni o'zigizdan, yuragingizdan so'rang. Endi meni Nigora deyavering. Meni kimdir mana shunday atashini istayman. Siz meni shunday deng.

– Shunday deyishingizni qachondan beri kutayotganimni bilsangiz edi. Ilk bor ko'zlarimiz uchrashgandan beri, Nigoraxon. Siz go'zalsiz.

– Yanachi?

– Siz chiroylisiz, – dedim.

Men baxtiyor edim. Men ana shu tunda, osmon yulduzlarga limmo-lim to'lgan, ularning qaysi biri osmondan uzilib yerga tushayotgan va havolar qa'rida yonib borayotgan, somon yo'li osmonni ayri-ayri tarzda qoq ikkiga bo'lgan tunda, bu yerda o'nlab bemorlar ichidagi bakteriyalar bilan olishayotgan tunda baxtiyor edim. Baxt sharobini uning qo'llaridan ichmoqda edim.

FARZANDINGIZGA YAXSHI ONA TANLANG

Farzand – inson hayotining mazmuni, nasl-nasabini davom ettiruvchisi, oilaning mustahkam zanjiri. Yaxshi, solih farzand – ota-onaning baxt-iqboli, ikki dunyo saodatiga yetkazuvchi dilbandi. Farzandlar “jannat rayhonlari” deb tavsiflanishi bejiz emas. Ammo u odobli, yaxshi fazilatlar sohibi, itoatkor va qobil bo'lgandagina ota-onasiga rahmat va baxt-xursandchilik keltiradi. Buning aksi bo'lishidan Alloh saqlasin!

Oila qurish va solih farzandlar ko'rishni orzu qilmagan inson bo'lmasa kerak. Farzandingizning yaxshi, odobli, mehnatsevar, sog'lom bo'lib o'sishi ko'p jihatdan onasiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun dinimiz ko'rsatmalarida bo'lg'usi kelinni tanlashga alohida e'tibor qilinadi. Kelajakda tug'ilajak farzandlarga munosib ona tanlash haqida farzand hali tug'ilmasidan qayg'uriladi. Oysha onamizdan (roziyallohu anho) rivoyat qilingan hadisda Rasululloh (sollallohu alayhi va sallam): “Farzandlaringizga munosib onani ixtiyor qilinglar”, deganlar.

Musulmonlarda kelin tanlashda uning soliha, dindor, yaxshi xulqli bo'lishi asosiy mezon sanaladi. Abu Hurayradan (roziyallohu anhu) rivoyat qilingan hadisda Rasululloh (sollallohu alayhi va sallam): “Ayol to'rt narsasi: moli, nasabi, jamoli va dini uchun nikohlanadi. Bas, sen dindorini tanla, omon bo'lgur”, deganlar (Imom Buxoriy, Muslim, Abu Dovud, Termiziy, Nasoiy). Albatta, Payg'ambarimizning (alayhissalom) ushbu tavsiyalarida ulkan haqiqat mavjud. Zero, moldorlik, yaxshi bir nasabga ega bo'lish va husndorlik insonni hovliqtiradi, boshqalardan o'zini ustun qo'yishga olib boradi. Bundan tashqari, ushbu jihatlarning ba'zilari o'tkinchi bo'lib, ularga nisbatan qiziqish vaqt o'tishi bilan susayadi. Dindorlik esa insonni insoniylikka undovchi omil bo'lishi bilan birga, doimiy ajralmas sifatdir.

Shuning uchun ham yana bir hadislarida: “Kim xotinning mol-u jamoli uchun uylansa, uning mol-u jamolidan mahrum bo'ladi va kim ayolning dini uchun uylansa, Alloh taolo u kishiga uning mol-u jamolini ham nasib qiladi”, deyilgan.

Kelin tanlashda yana uning tug'ishga layoqatli, sog'lom bo'lishiga e'tibor berish lozim. Chunki uylanishdan asosiy maqsad naslni davom ettirishdir. Insoniyatning ko'payishi, naslning bardavomligi qiyomatgacha davom etadigan ilohiy iroda va muhim jarayondir. Rasululloh (sollallohu alayhi

va sallam): “Nikohlaninglar, ko‘payasizlar, men qiyomat kuni o‘tgan ummatlarga nisbatan ummatimning ko‘pligi bilan faxrlanamam”, deb marhamat qilganlar.

Ma‘qal ibn Yasordan (roziyallohu anhu) rivoyat qilingan hadisda kelishicha, bir kishi Payg‘ambar (alayhissalom) huzurlariga kelib: “Ey Allohning Rasuli, bir jamolli va nasabli ayol topdim, ammo u tug‘mas ekan, shunga uylanaveraymi?” dedi. Rasululloh (sollallohu alayhi va sallam): “Yo‘q”, dedilar. O‘sha kishi u zot oldilariga yana keldi. Yana qaytardilar. Uchinchi marta kelganida: “Eriga muhabbat qiladigan va ko‘p tug‘adigan ayolga uylaninglar, men boshqa ummatlarga sizlarning ko‘pligingizni ko‘z-ko‘z qiluvchiman”, dedilar (Abu Dovud, Nasoiy, Hokim).

Biroq ota-onaning vazifasi farzandini dunyoga keltirishdangina iborat degan fikrga borish ham to‘g‘ri emas. Ular o‘z farzandlarini aqlli, es-hushli, jismonan sog‘lom, diyonatli, e‘tiqodli, jamiyat va millatga foydasi tegadigan insonlar qilib tarbiyalash haqida qayg‘urishlari kerak. Avval aytganimizdek, odatda, otalar oilani boqish va moddiy jihatdan ta‘minlash maqsadida ko‘pincha ko‘chada bo‘lib, uy ishlari va farzand tarbiyasi bilan asosan onalar shug‘ullanadilar. Shuning uchun farzand tarbiyasi faqat onaning vazifasidek tuyulib qolgan. Lekin, aslida, shariat ko‘rsatmasiga ko‘ra, farzandlar tarbiyasida ota-ona

birdek mas‘uldir. Balki ota bu borada ham onadan mas‘uliyatliroq hisoblanadi. Payg‘ambarimiz (sollallohu alayhi va sallam) otaning farzandiga qiladigan moddiy ta‘minotidan ma‘naviy ta‘minoti ustun turishini ta‘kidlab shunday marhamat qilganlar: “Hech bir ota o‘z farzandiga go‘zal odobdan ham ortiqroq hadya bera olmaydi” (Termiziy rivoyati). Ota-onalar bolaning tabiati, xulq-atvori shu oiladagi muhitga qarab shakllanishini esdan chiqarmasliklari zarur. Ularning vazifasi xuddi tajribali tabibning bemorga nisbatan munosabatiga o‘xshash bo‘lishi kerak. Ma‘lumki, solih farzandlar osmondan tushmaydi. Balki ota-ona nazoratida

oila ichida tarbiyalanib, voyaga yetishadi. Bolalar yosh vaqtlarida ularning tarbiyasiga beparvo bo‘lish, yomon kishilarga aralashib yurishlariga yo‘l qo‘yish zararli oqibatlariga olib keladi. Sodda qilib aytganimizdek, bola qalbi har turli yozuv yozish mumkin bo‘lgan bir oq qog‘ozga o‘xshaydi. Unga mumkin qadar yaxshi yozuvlar yozish kerak. Ular tarbiyasiga astoydil kirishish, yaxshi kishilar bo‘lib yetishishlari uchun butun imkoniyatni ishga solish zarur.

Donishmandlar bola tarbiyasiga u hali homila holida ekanidayoq kirishishni maslahat berishadi. Bunga qanday erishish mumkin? Bo‘lajak onaning yemishi halol, pok bo‘lishi, u hamisha toza, pokiza yurishi, ko‘proq Qur‘on o‘qishi, duo va zikrni muntazam aytib turishining tug‘ilajak farzandning kelgusida

yaxshi tarbiyasi, odobli, e'tiqodli, chin inson bo'lib kamolga yetishida katta foydasi bor. Hatto zamonaviy tibbiyot ham ona homiladorlik chog'ida ko'proq qanday kayfiyatda bo'lsa, bularning hammasi bolaga ham ko'chishini isbotlagan. Masalan, homiladorlik chog'ida ko'p asabiylashgan, boshiga biror g'am, musibat tushgan ayollarning farzandlari injiq, serzarda, yig'loqi bo'lib tug'ilishi ko'p marta kuzatilgan.

Shu o'rinda dunyoga mashhur olimlar va tasavvuf shayxlarining onalari homiladorlik paytlarida nimalarga e'tibor qilishgani va o'z farzandlarini tarbiyalab voyaga yetkazishda qanday yo'l tutishgani haqidagi ibratli rivoyatlar bilan tanishaylik:

Sobit ismli yigit bir bog'dan oqib chiqqan ariqda yuz-qo'lini yuvaradi. Shu payt ko'zi suvda qalqib kelayotgan qirmizi olmaga tushdi. U olmani tutib, bir tishladi. Tishladi-yu, mazasini bilgan zahoti hushyor tortdi: "Nima qilib qo'ydim? Axir, bu olmaning egasi bo'lsa kerak?! O'zimga bo'lmagan narsadan totindim, endi egasini, albatta, rozi qilishim kerak!"

Yigit shu xayol bilan suv oqib kelayotgan tomonga yurdi. Birozdan so'ng hosili ko'pligidan shoxlari suvga egilib turgan olma daraxtlarini ko'rdi. Qo'lidagi tishlangan olmaga qarasa, o'sha daraxt mevasiga o'xshaydi. "Men so'roqsiz totingan olma shu bog'dan ekan", deb o'yladi va bog' egasini chaqirdi. Chiqib kelgan bog' sohibiga bo'lgan voqeani tushuntirdi. So'ng: "Roziligingizni olmoqchi edim, olmaning haqini beraman, g'aflatda qolib qilgan xatoyimni kechirishingizni so'rayman, olmani menga halol etsangiz", dedi. "Uch yil menga ishlab berasan, shundan keyin o'ylab ko'raman, olmani halol etishning birdan-bir chorasi shu", dedi bog' egasi.

Sobit rozilik bildirdi. Bir lahzalik g'aflat, so'roqsiz bir tishlangan olmaning to'lovi o'sha bog'dagi uch yillik xizmat bo'ldi. Ammo boshqa iloji ham yo'q edi. Nima qilib bo'lsa-da, olmani halollab olishi kerak!

Uch yil to'lgan kuni Sobit badavlat bog' egasi oldiga bordi. Muhlat to'lganini aytib, "haqingizni halollang, endi men ketay", dedi. "Uch yil o'tgach, o'ylab ko'raman, degan edim. O'ylab ko'rdim. Biroq

yana kichik bir shartim bor, shuni ham bajarsang, keyin haqimni halol etaman: mening bir qizim bor, ko'zlari ko'rmaydi, quloqlari eshitmaydi, qo'llari ishlamaydi, oyog'i yo'q – yurmaydi. Agar shunga uylansang, olmaga rozi bo'laman, aks holda, rozi emasman", dedi bog' sohibi.

Yigit uning shartiga ko'ndi. Nikoh o'qitildi, to'y ziyofati o'tdi. Kuyov go'shangaga kirsang, soppa-sog', husni binoyiday kelin o'tiribdi. "Bu yerda bir yanglishlik yoki hiyla borga o'xshaydi", deya o'ylagan yigit qaynotaga uchradi. "Otajon, menga ko'r, tilsiz, majruh qizim bor, degan edingiz, holbuki, sog'-salomat bu dunyo go'zalini ko'rdim", dedi.

Qaynota kulimsirab: "Shunday, o'g'lim, qizim haromga qaramaydi, shunga ko'zlari ko'r, haromni so'zlamaydi, shunga tili yo'q, qo'lini haromga cho'zmaydi, shunga qo'li ishlamaydi, harom joylarga bormaydi, shunga oyog'i ham yo'q. Bularning barini majoziy ma'noda aytdim. Chunki qizimga sen kabi Allohdan qo'rqadigan, haromdan hazar qiladigan bir solih yigit axtarib yurgan edim. Sen so'roqsiz tishlangan bir luqma olma uchun halollik so'raganingda, orzumdagi yigitni topganimga ishondim va seni uch yil imtihon qildim. Sinovlardan o'tganingdan keyin hech bir taraddudsiz qizimni senga uzatishga rozi bo'ldim", dedi.

Bu nikohdan mazhabboshimiz Abu Hanifa No'mon ibn Sobit (Imomi A'zam) dunyoga keldi,

bu zot shunday taqvoli ota-onadan tug'ildi. Imomi A'zam bolaligida Qur'oni karimni uch kunda xatm qildi. Yugurib borib onasiga: "Onajon, Qur'oni karimni uch kundayoq xatm qildim", deb quvondi. "O'g'lim, agar otang o'shanda olmani bir tishlamaganida, Qur'onni bir kunda xatm qilgan bo'larding!" dedi onasi.

Yoki ushbu ibratli voqeadan xulosa chiqaring: so'fiylikning mashhur shayxlaridan Abdulqodir Giloniy (rahimahulloh) bunday hikoya qiladi: "Bolaligimdan meni to'g'riso'z, rostgo'y bo'lishga o'rgatishgan edi. Bir kuni Makkadan chiqib, ilm olish maqsadida Bag'dodga boradigan bo'ldim. Onam yo'l xarajatlari uchun qirq dinor pulni choponim qatiga tikib berar ekan, mendan hech qachon, har qanday holatda ham yolg'on gapirmaslik haqida va'damni oldi. Karvon bilan Hamadon o'lkasiga yetganimizda qaroqchilar to'dasi hujum qilib, karvondagilarning bor-budini tortib oldi. Qaroqchilardan biri: "Sening nimang bor?" deb so'radi. Men: "Choponim qatida qirq dinor oltinim bor", deb rost gapirdim. U hazillashyapti, deb o'ylab nari ketdi. Boshqa qaroqchi yana shu savolni berdi va unga ham qirqta oltinim borligini aytdim. U meni to'da boshlig'iga olib bordi. Boshliq: "Rostini aytishga seni nima majbur qildi?" deb so'radi. Men: "Onamga hech qachon yolg'on gapirmayman, deb va'da berganman", dedim.

Shunda qaroqchilar boshlig'ini birdan qo'rquv bosdi. U qichqirganicha ushbu so'zlar bilan o'z kiyimlarini yirta boshladi: "Sen onangga bergan va'dangni buzishdan qo'rqib, oltinlaringni ko'rsatyapsan, men esa Allohga bergan va'damni buzishdan qo'rqmayapman".

Keyin u odamlariga barcha tortib olingan narsalarni qaytarib berishni buyurdi va: "Mana, sening huzuringda gunohlarim uchun Allohga tavba qilyapman", dedi. Boshqa qaroqchilar ham unga: "Sen talonchilikda bizning to'daboshimiz eding, endi tavba qilishda ham rahnamomiz bo'!" deyishdi.

Ulug' muhaddis, yurtimizning faxri Imom Buxoriyning nomini eshitmagan odam kam bo'lsa kerak dunyoda. Bu zotning onalari ham farzand kamoli yo'lida fidoyilikning oliy namunasini ko'rsatganlar. Farzandlarini yer-u ko'kka ishonmay yurgan Fotimani Allohning yana bir imtihoni kutib turar edi. Bir kuni yangi yo'lga kirgan dilbandi Muhammad atak-chechak qilayotib, yiqildi. Shunda yerda

*"...men esa
Allohga bergan
va'damni
buzishdan qo'rq-
mayapman".*

yotgan bir shoxcha uning ikki ko'ziga zarar yetkazdi. Oradan uch-to'rt kun o'tgach, ona farzandining ko'zi ko'rmayotganini sezib qoldi. Fotima dunyosini unutdi, tilidan Alloh zikri tushmay qoldi. U shu topda o'g'lining ko'ra olishi evaziga imonidan boshqa hamma narsasini berishga tayyor edi. Katta o'g'li hamrohligida Buxoroning mashhur hoziq tabibinikiga jo'nashdi.

Fotima tabib huzuridan bo'shashib, oyoq-qo'li jonsiz holatda qaytdi. Qartaygan, ko'zlari qisq, titroq qo'lli tabib o'g'lini obdon tekshirib ko'rib, davolashga ojiz ekanini aytdi. Ortidan "Umid yolg'iz Allohdan!" deb taskin ham berdi.

Shu soatdan boshlab Fotimaga hayotning qizig'i qolmadi. Necha kunki tunlari bedor, kunduzlari ro'zador. Beto'xtov namoz o'qiydi. Joynamozi ko'z yoshlaridan siqib olinguday ho'llanib ketadi. Allohga iltijo bilan yolvoradi, dilbandining kasaliga shifo so'raydi.

Ana shunday kunlarning birida Fotima tush ko'rdi. Barvasta, chiroyli yuz, ko'rkam soqolli bir shayx tushiga kirdi. Keyin bilsa, Ibrohim Xalilulloh ekanlar. U kishi Fotima qarshisiga kelib, unga xursand holda: "Ey ayol, Allohga ko'p yolvorib yig'laganing, tinmay duolar qilganing besamar ketmadi, mehribon Alloh o'g'lingning ko'zlarini qaytarib berdi!" dedi.

Uyqudan yuragi hapqirib uyg'ondi. Shoshilinch tahorat oldi-yu, o'g'li yotgan xonaga chopdi. Kirib qarasa, ko'zi yana ko'ra boshlagan o'g'li o'rnida jilmayib yotardi. Ayol taqvosi mukofotiga berilgan bu yaxshilikdan behad sevindi. Allohga hisobsiz shukrlar aytdi, maqtoqlar yo'lladi. Onasi bu qadar suyub-ardoqlab ulg'aytirgan Muhammad keyinchalik hadis ilmining sultoni, ulug' muhaddis bo'lib yetishgan Muhammad ibn Ismoil Buxoriy (Imom Buxoriy) edi.

Bu ibratli rivoyatlardan ravshan bo'ladiki, bolaning kelajakda qanday va kim bo'lib ulg'ayishi ko'p jihatdan onalarga, ularning qanday tarbiya berishganiga, hatto bolalariga qay darajada mehr ko'rsatib, erkalaganlariga bog'liq. Shunday bo'lgach, bolangizning barkamol dunyoga kelishi, yaxshi inson bo'lib ulg'ayishini istasangiz, onasining yemishiga, kayfiyatiga, taqvodorligiga e'tibor qarating.

Qur'oni karimda: "O'z uylaringizda qaror topingiz" (Ahzob, 33), deb marhamat qilingan. Bu ayol uchun eng sharafli joy – uning uyi, oila davrasi degani. Ayol uchun oilaning charog'boni, ro'zg'orning ishboshisi, farzandlar tarbiyachisi bo'lishdan ko'ra fazilatli, savobli ish yo'q. Ayol jamoat ishlari bilan band bo'lib, o'z galar ishini qoyillatsa-yu, o'z bolalari begona enagalar

*Harom yo'lda
topilgan taom
bolaga yomon
ta'sir ko'rsa-
tadi va uni
haromxo'rlikka
o'rgatadi.*

va bog'cha tarbiyachilari qo'lida ona mehriga, erkalashiga zortashna ulg'aysa, bundan kimga foyda-yu kimga zarar?!

Olimlarning tadqiqotlariga ko'ra, o'z onasi tarbiyasini olgan, uning g'amxo'rliqi, shafqatini har qadamda his etib turgan bolalar o'zlarini butunlay jamoat ishiga baxshida qilib, farzandlaridan uzilib qolgan onalarning bolalariga qaraganda sog'lom, aqlli, tarbiyasi va ko'ngilchan bo'lib ulg'ayishar ekan. AQShda o'tkazilgan tadqiqotlarda qamalganlarning yarmidan ko'pi ona mehriga to'yman yoshlar ekani ma'lum bo'lgan. Darhaqiqat, farzand tarbiyasi borasida oilada onaning o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Farzandga mehr degan ulug' tuyg'uni hech kim onadan ortiqroq bera olmaydi.

Afsus, ba'zan onalar uchun bola tarbiyasi jamiyat va ro'zg'or yumushlari oldida e'tiborsiz narsa bo'lib qolmoqda. Ayollarga har qancha huquq berilmasin, ular qanchalik yuksak maqomlarga

erishmasinlar, agar bolalariga yaxshi tarbiya bermasalar, ularga o'zini, millatini, dinini, Vatanini tanitmasalar va sevdirmasalar, onalik haqini ado etmagan bo'lishadi. Zero, Islom olimlaridan biri aytganiday: "Avlodlarni voyaga yetkazish va munosib inson qilib tarbiyalash maqsad qilib olinmagan nikoh shunchaki bir aysh-ishrat va maishatdan bo'lak narsa emas. Bu nikohdan tug'ilgan bolalar ham o'tkinchi hirsning qurboni bo'lgan bechoralardir".

Muhammad ibn Muhammad Jomiy aytadi: "Har bir ota-onaning farzand oldida burchi bor. Chunonchi, har bir ota o'z farzandi nomusli ayoldan tug'ilishiga harakat qilsin, toki tug'ilganidan keyin odamlar farzandga turli ta'nalar qilib yurmasin. Bolaga yaxshi va chiroyli ism qo'ysin. Unga ilm-u ma'rifat o'rgatsin. Ota-ona farzandini hamisha halol ovqat bilan boqsin. Harom yo'lda topilgan taom bolaga yomon ta'sir ko'rsatadi va uni haromxo'rlikka o'rgatadi. Buning uchun ota-onaning o'zi, avvalo, halol ovqat yeyishi kerak. Shundagina pushtidan bo'lgan bola halol va pokiza bo'lib tug'iladi. Ona homiladorlik paytida harom va noravo ovqatlardan, noshar'iy ishlardan tiyilishi kerak".

**Muftiy
Usmonxon ALIMOV**

ҚОМУСИЙ ЁЗУВЧИ

Тўлепберген ҚАИПБЕРГЕНОВ

1929 йили Қорақалпоғистон Республикасининг Кегейли туманида туғилди. Қорақалпоқ давлат педагогика институтини тамомлаган. Тўлепберген Қаипбергенов асарларида қорақалпоқ халқининг тарихи, бугунги ҳаёти, миллий қадрият ва анъаналарини юксак маҳорат билан тараннум этган. Адибнинг “Раҳмат, муаллим”, “Совуқ бир томчи”, “Котиб”, “Қорақалпоқ қизи”, “Маманбий афсонаси”, “Бахтсизлар”, “Гумроҳлар” сингари қисса ва романлар, “Қорақалпоқ достони” трилогияси

адабиётимиз хазинасидан муносиб ўрин эгаллади. Бу асарларнинг аксарияти бир неча тилга таржима қилиниб, бир қатор нуфузли адабий мукофотларга сазовор бўлган. Ёзувчи “Қорақалпоғистон халқ ёзувчиси”, “Ўзбекистон халқ ёзувчиси” фахрий унвонлари, “Шуҳрат” медали, “Дўстлик” ва “Эл-юрт хурмати” орденилари ҳамда “Ўзбекистон Қахрамони” унвони билан тақдирланган. Тўлепберген Қаипбергенов 2010 йили 81 ёшида вафот этган.

“Қорақалпоқ достони” трилогияси улкан асар бўлиб, у ҳақиқий сўз заргарининг, ўз халқини ўзгага меҳр-муҳаббат билан суядиган ёзувчининг юрак қўри билан яратилган. Сенинг битирган бу ишларинг қорақалпоқлар узун ҳам, барга туркий халқлар узун ҳам гин маънода бебаҳо Достон...

Чингиз АЙТМАТОВ

Абдулла Қодирий – ўзбек халқининг, Мухтор Авезов – қозоқ халқининг, Чингиз Айтматов – қирғиз халқининг манглайига Худо ёрлақаб берган ёзувчилари... Ўзининг узоқ тарихига эга бўлган қадимий қорақалпоқ халқининг кенг пешонасига бугунги кунда тонг юлдузи каби ярашиб турган ёзувчи Тўлепберген Қаипбергеновдир.

Абдулла ОРИПОВ

Ўқувчилик даври

Чингиз Айтматов билан

Тўлепберген Қаипбергенов узоқ умр кўрди. Замонлар, даврлар алмашганини ўз кўзи билан кўрди, кўплаб қорақалпоқ ёзувчиларига устозлик қилди. Адабий жанрларнинг деярли баргасида маҳорат билан қалам тебратди. Кўп ва хўб ёзди. У XX аср қорақалпоқ адабиётининг жуда улкан ва бетакрор сиймоси эди.

Кенесбой КАРИМОВ

Иброҳим Юсуфов ва Кенесбой Каримов билан

Тўлепберген ога қорақалпоқ халқининг бадиий қомусини яратди. Ўзи ҳам ҳамшиша барҳаёт қомусга ўхшайди.

Набижон БОҚИЙ

Тўлепберген Қаипбергенов умумтуркий адабиётимизда ниҳоятда бой анъаналарга эга икки қатта жанр – достон ва номани муносиб тарзда янгилаб, уларга иккинчи ҳаёт баҳши этганини ишонг билан айтишим мумкин. Энг муҳими, қадимги Туркистон адабиётида илк роман-эссе, XX аср туркий халқлар адабиётида эса дастлабки нома 80-йиллар ўрталаридаёқ яратилди ва унда қорақалпоқ халқи, шунингдек, бутун туркий халқларнинг урф-одати, буй-басти, игки олами гўзал, руҳий дунёси бой, донишмандона тафаккури жаҳон кўз ўнгида жилваланиб турибди.

Одил ЁҚУБОВ

Ота-ўғил

Эркин Воҳидов билан

Пахтакорлар билан учрашув

Музейга саёҳат

Халқ тақдири орқали бутун бир даврни тасвирлашга, умуминсоний миқёсда фикрлашга интилган ёзувчилардан бири Тўлапберген Қаипбергеновдир. Адиб асарларининг муваффақияти ҳаёт ҳақиқатини тасвирлашда тарихийлик тамойилига амал қилиб қалам тебратганидадир. Қорақалпоқ халқи бор экан, бу асарлар фикрлашга горловги, ҳаяжонлантирувги, тарих билан онгли муносабат ўрнатишга ундовги хусусиятларини сақлаб қолаверади.

Пардабой НУРЖОНОВ

Газета мутлоаси

Ҳар биргинакам ёзувчи ё шоир ўз элининг бутун орзу-истакларини ит-игидан ҳис қилиб, дарду изтиробларини қони-жонидан ўтказиб, ўй-фикрларини ўз асарларида рангин-жозибали ва бетакрор шаклда ифодалайди. Бу ишни қай даражада уддалаганини асарнинг ўз халқига ва бошқа халқларга таъсир кугидан ҳам кўрса бўлади. Халқнинг аҳвол-руҳияси ҳаққоний тасвирланган асарлар шу халқнинг муқаддас, севиб ўқиладиган адабиётига айланиб, абадий яшайди. Мен Тўлапберген Қаипбергеновни мана шундай абадий яшай оладигангинакамга халқона асарлар муаллифи деб ҳисоблайман.

Раҳимжон ОТАЕВ

Тўлапберген Қаипбергенов халқ оғзаки ижоди сифатида халқнинг ёдида, қалбида сақланиб келаятган маълумотларни бадиий трансформациядан ўтказиб, уларни тарихий ҳақиқат даражасига кўтарди ва ўз халқининг деярли уг аср давомидаги ўтмишини тиклай олди. Бир-бирига қарама-қарши, гоҳи афсона руҳидаги маълумотларни бир тизимга солди ва уларни бадиий гинликка айлантди. Унинг Марказий Осиё халқлари адабиётининг ривожига, бадиий даражасига қўшган катта ҳиссаси айнан шу хизматида кўринади.

Зиёда БЕКБЕРГЕНОВА

Рафтиқаси билан

Исзаат Султон билан

Қўлига қалам олиб адабиётга кириб келаятган ёзувчилар биринги навбатда қандай ёзиш кераклигини ўрганиши угун ҳам Тўлапберген ога ижодига мурожаат этса, кўп нарса ўрганиши мумкин.

Иқбол МИРЗО

**Nurmuhammad
AZIZ**

1990-yili tugʻilgan.
Oʻzbekiston Yozuvchilar
uyushmasi “Ijod”
jamoat fondi tomonidan
“Birinchi kitobim”
loyihasiida “Zarif
gʻussalar” nomli ilk
kitobi nashr etilgan.

Choʻlpon

Chirkin kechalarda
hamiyat halol
Qora soyalarning choʻksa poyiga.
Kurash bu –
bayroqdor boʻlmoq, avvalo,
Shoirlarga yarashar,
faqat shoirlarga.
O, Temur oʻlkasi Turonzaminda
Zavolga yuz tutar kishanlangan ruh.
Shiddatin bosolmay, boqsa gʻanimga.
Har mitti jilgʻaning isyoni qutlugʻ.
Umidim –
uygʻonsa bu noz uyqudan,
Bu mudroq koʻzlarda chaqnasa olov.
Har sheʼri sher boʻlib, boʻgʻizdan tutar
Jangchi shoirlarga muhtojman, xolos.
Umidim –
shoirmi yuragi yonsin,
Mudom piri boʻlsin Yassaviy, Kubro...
Zulmning qoshida qolib zabonsiz,
Shoirman deganni kechirma, tuproq.

Yurak chil-chil, derazalar but...

* * *

Koʻzlaridan nur oʻgʻirlab kun
Roʻyi zamin gulshan muattar.
“Suvpari”ni kuylasa Ohun
Joʻr boʻladi yurak-yurakdan –

Tushimdagi tirmizak bola.

Gʻoʻr boshida Andijon doʻppi,
Doʻppi emas, podshoh tojiday.
Qiqir-qiqir shodlig-u shoʻxlik
Tortqilaydi qizcha sochidan

Tushimdagi tirmizak bola.

Araz insa qizcha yuziga,
Shamol boʻlib qaygadir uchar.
Zumda qaytar, voh, huzuriga
Kaftida bir hovuch dovuchcha

Tushimdagi tirmizak bola.

Chappar urar yashil goʻshada
Dunyo dun etolmas tutqun.
Bir qaragam – menga oʻxshagan,
Bir qaragam – begona butkul

Tushimdagi tirmizak bola.

* * *

Na hakim, na hakam bo'lar vaqt,
Xotiralar – shirin shukuhlar.
Unutilgan odam toabad
Unutganni tush ko'rib uxlar.

Qadahso'zlar aytmas: "Alvido",
Majnun bo'lib uzlatda yonmas.
Odamlardek yashaydi mudom,
Mudom odamlardek yasholmas.

Necha bahor o'tar nozanin,
Qahrilanib o'tar necha qish.
Baxt – sog'inchdan yurak tozarib,
Olovda ham halovat topish.

Umr-ku yo'l, qaytmas iziga,
Sochlarini qirovga bo'yar.
Unutilgan odam qiziga
Unutganning ismini qo'yar.

Usmon Nosir

Erk – qo'shiq, kuylasang bulbul misoli,
Panadan choq qazir hasadgo'y qarg'a.
Bukilgan tizzalar yoniq isyonni
Qorli o'lkalarga qilar badarg'a.

Alam-o, iymonning qazosidir bu.

Yurakda bulutday suzar zulumat,
Izg'irin shamollar izmida qutqu.
Yozg'irib yozsam-da, yozilmas xumor,
Ay ruhi farishta, vujudi tutqun,

Qay maddoh og'angning qasosidir bu.

Dong qotib uxlasa xesh-aqrabolar,
Uyqusin buzarmi guldirak bo'lmoq?!

So'z bilan yaralab, so'z-la davolab,
Qon yutib yashamoq, qon qusib o'lmoq –

Erta uyg'onganning jazosidir bu.

Bolalik

Derazaning siniq ko'zidan
tashqariga boqardim: Hayrat!
Shabbodaning shivir-shiviri,
ariqning hur ohangi – bayram.

Derazaning siniq ko'zidan
qo'l silkitib quyoshga, qushga
gulning sarin bo'yin simirib
so'ng o'g'irlab ketardim tushga.

Derazaning siniq ko'zi – she'r,
Nochorlikning suratimas bu.
Suzar edi ko'ngilda nurdek
Shahzodalar tuymagan tuyg'u...

... Bugun ko'z yosh doyasi afsus,
Yupatolmas gul, quyosh, bulut...
Tashqariga boqaman mahzun,
Yurak chil-chil, derazalar but.

* * *

Oh, qunishib qishlagan qishloq,
Fig'oningga vobasta so'zim,
Qarog'ingda mung ko'rsam, ishon,
ishon, ikki jahonim to'zir.

Kunbotarga tutash dalalar,
Kumush hislar haroratli she'r.
Tentiradim sag'ir boladay,
Yuragingga so'z ekaman deb.

Oqbo'yraning telba mavjlari,
Suron solib, uyqum buzsalar,
To'kildim, voh, tunlar avjlanib,
Sening g'ussang – "Zarif g'ussalar"...

Bu sog'inch-u ozor, zor yotar,
Mehrobingda manzara bo'lib.
Varaqlab qo'y bir qur, mabodo
Zil yuklardan bo'shasa qo'ling.

(Davomi. Boshi 18-27-betlarda)

Yon-atrofdagi bemorlarning ingrashlari, alahsi-rashi. Kimdir palatasidan tashqariga chiqdi, xonamizdagi yorug' nur uni chorladi, shekilli, palatamiz eshigiga qadar yondoshib keldi-da, ortga qaytdi. Biz esa tun sukutini tinglamoqda edik. Chigirtkalarining chirillashi ostida, xona chirog'ida tinmay aylanayotgan parvonalar qanotida yuraklarimiz ovozi eshitmoqda edik. Bir kuyni tinglamoqda edik. Bu kuy – hayot kuyi, muhabbat qo'shig'i edi.

Oradan qancha vaqt o'tdi, bilmadim.

– Endi men boray, – dedi Nigora. – Siz dam oling.

– Men kitob o'qiyman.

– Qanaqa kitob?

– “Martin Iden” – irodasi metin inson haqida ajoyib kitob. Ajoyib roman.

– O'qing. Men esa faqat sizning “Zilola”ngizni o'qiyman. Unda o'zimni ko'raman. Sizni va meni.

U baxtga to'lib ketdi. Ta'qiblardan, palatalarda sukut saqlayotgan pichir-pichirlardan qo'rqmay, qaddini baland tutib ketdi. Men esa “Martin Iden”ni boshladim. Kitob sahifalari ochilgan sari qahramonning hayot chizgilarini yozuvchi Jek Londonning mahoratiga qoyil qolgan holda kuzatmoqda edim.

Mana, nihoyat tong otdi. Tongning oqara-oqara otishini kuzatish men uchun, bir haftaning o'zida ikki bor o'limdan qolgan yosh yigit uchun maroqli edi. Men bu tongda Zuhro yulduzining porillab turishida, so'ngra har bir yulduzning otayotgan tong nurlari qariga singib ketishda bir zavqni, bir mohiyatni angladim. Bu mohiyat har bir lahzada, epkinlarning bilanar-bilinmas shivirida, qo'yingki borliqning har bir zarrasida mujassam edi. Daraxtlarning yaproqlari sukutida. Langar ota tog'lari osha kelayotgan tong epkinida, bir zavq, hayot zavqi bor edi.

Nigora Ahmedovna mendan xavotirlangan bo'lsa kerak. Tong otganda xonamga kirdi. U go'zal edi. U latif edi. Birozdan so'ng Mahbuba opam shodlana-shodlana keldi. U qo'llarimdan tutdi, peshonamdan o'pdi.

– Kecha sizning behush yiqilganingizni ko'rib, jon-ponim chiqib ketdi, ukajon. Grelkalarni oyog'ingiz ostiga to'ldirib tashladim. Uyda yosh bolalarim bo'lmaganda-ku, sizga kechasi bilan qarab o'tirardim. Tuni bilan Xudodan sizning omon qolishingizni so'radim, Erkinjon.

– Bilaman opajon. Mening g'animlarim qanchalik qasd qilishmasin, omon chiqaveraman. Mana bu

safar ham g'olib chiqdim. Kimdir menga tayyorlagan o'limdan ustun keldim, opajon, ustun keldim.

– Erkinjon, ilyoim omon qolganingiz rost bo'lsin. Sizga qasd qilganlar past bo'lsin.

Biz hamshira Oppog'oyimni kutmoqda edik, vujudimiz muzga, yuragimiz toshga aylanib. U nihoyat ko'rindi. Boshqa paytlardagidan ancha kechikib, qadamlari og'ir, g'uncha lablari qimtilgan.

Bilaman. Bu paytda Nigora Ahmedovna o't bo'lib yonishga tayyor edi.

– Ey, bu yoqqa kel, – dedi u.

U keldi. Ko'zlarini olib qochdi. Nigora Ahmedovna shunday tarsaki tushirdiki, bechora yiqilib tushdi.

– Sen nima qilganingni bilasanmi? Demak, o'sha raykomning birinchi kotibi Allayorov, Jo'ra Mamatlar topgan xoin sen ekansan-da. Ular nima dedi? Mashina va'da berdimi yoki dang'illama uy bermoqchi bo'lishgandir. Gapi! Sen dorini to'g'ridan to'g'ri muzlatgichdan olib, uni ilitmasdan bemor qoniga quyish jinoyat ekanligini, albatta, bilgansan. Mana endi seni o'zim sudga beraman. Diplomingni bekor qilishadi. Men senga qanchalik ishongandim-a. Demak, qo'ynimda ilon saqlabmanda. Yo'qol!

Oppog'oyim piq-piq yig'laganacha ketdi. Bemorlardan kimdir uni boplab so'kdi. Nigora Ahmedovna devorga musht urdi. Og'riqdan yuzlari bujmaydi.

– Kecha raykomning birinchi kotibi xonamga kirib bir xizmat evaziga Jiguli va'da bergandi. Xohlasang uy tila, dedi. Men esa “tushingni suvga borib ayt, men bemorlarimdan birortasini ham senga o'xshagan itlarga berib qo'ymayman” degandim. Bu yer karantin hududi. Hoziroq qorangni o'chir. Bo'lmasa, Toshkentga aytaman degandim. Demak, ular shu itni topibdi-da.

Bizlar bir vujudga aylanib bo'lgandik. Buni Mahbuba opam ham, qo'shni palatadagilar ham bilishardi.

Men o'sha voqeadan so'ng tez sog'aya boshlagandim. Temperaturam o'ttiz yettiga tushgandi.

– Endi oz-ozdan bo'lsa-da yuring, – dedi Nigora Ahmedovna. – Yigirma kundan beri yotibsiz, oyoqlaringiz zaif, lekin siz baquvvatsiz endi yurishingiz kerak.

Ha, yigirma besh kundan beri to'shakda yotgan. buning ustiga o'lim bilan necha bor ro'baro' kelgan odamga qadam tashlash oson emasdi. Endi atak-

chechak qilayotgan boladay goh bu tomonga, goh u tomonga og'ib, qo'llarini yozib, qadam tashlash Nigoraning oldida bu xijolatbozlikdan boshqa narsa emasdi.

– Tortinmang, uyalmang. Keling, menga suyaning.

Aytishga oson, lekin o'zi qo'limdan tutgach, qalt-qalt titrab turganimda avaylabgina suyagach, nima ham derdim. U mening ohista-ohista qadamlarimni ko'rib jilmayib palatadan chiqdi.

Endi men uchun palata ham chegara emasdi. Nigora Ahmedovnanng xonasiga ham kirib borardim. Uning stulda o'tirgancha xayollarga berilib o'tirishini ko'rish baxt edi. Borardim-da, sochlarini o'pgim kelardi, lekin jur'atim yetmasdi. U o'girilib turarkan, biz shunday yaqin bo'lib qolardikki, o'rtada anchayin masofa bo'lsa-da, biz yaqin edik.

– Yana to'rt kundan so'ng sizga javob beramiz. Onangiz ham, ukalaringiz ham sizni sog'inib qiynalib ketishdi, – dedi u shunday damlarning birida. – Besh kundan so'ng biz ham jo'nab ketamiz. Kasallik chekindi. Biz g'olibmiz. Erkin aka, hozir derazani ochib va unga chiqqancha qichqirgim kelyapti. Bilasiz-ku, bu kunlarga yetishish uchun ne azoblarni ko'rdik. Qanday yosh yigitchalar, yaxshi insonlar o'lib ketdi.

– Bilaman, Nigora Ahmedovna, bilaman. Buni men bilmasam, kim biladi.

– Nega endi Nigora Ahmedovna? Men siz uchun Nigoraman. Axir, shunday va'da bergansiz.

To'rt kun biz uchun ajoyib damlar edi. Nigora endi mening xonamga kirib, yonimda egilib o'tirmasada uning shu binoda, bir nechta devorlar osha yonmayon ekanligini his qilish, goh-gohda palatam yonidan o'tib qolganida qadamlari qo'shig'ini eshitish baxt edi. Shodlik edi. Quvonch edi.

Bir kuni tunda men uni bemorxona hovlisiga olib chiqdim. Kun bo'yi qovjiragan daraxt barglari tun salqinligidan orom olmoqda, bir-biri bilan tutashib hayot zavqini tuymoqda, rayhonlardan ajib dasht ifori urilardi. Atirgullar sollarib turardi. Men ulardan birini, tikonlari barmoqlarimga o'tkir qadalib, og'riq berganiga qaramay, uzib oldim-da, Nigoraga berdim. U gulni olib yuzlariga surtdi, hidladi, inju lablariga bosdi.

– O, shu kunlarga yetdik-a?! – dedi u.

Biz quvonchga to'lgan edik. Dunyo, dunyojon, sen naqadar go'zal eding. Butun borlig'ing bilan,

osmon to'la yulduzlaring bilan, tun oromini olayotgan dalalaring bilan go'zal eding. Bunday lahzalar tabiat tomonidan har bir insonga bir marta in'om etiladi. Biz ana shunday lahzalar quchog'ida edik. Osmon bizga, biz esa osmonga aylangan fazoyu falakda yulduzlar misol uchib bormoqda edik. Yuraklarimiz tuyg'ularga to'lgan damlar edi.

– Men sizni sevaman, – dedim yonib.

– Bu gapni aytgansiz. Hadeb aytaverish ham bo'lmaydi.

– Men har kuni aytaman.

– Siz jinnisiz.

– Ha men jinniman. Siz meni jinni qildingiz.

Sizning go'zalligingiz jinni qildi.

Men uni quchdim. Bag'rimga bosdim, yuzlaridan o'pdim.

Shu tarzda qushga aylanib osmonlarga uchib ketgimiz keldi. Bir vujudga aylanib ketishimizga bahya qoldi.

Ertalab uyg'onar ekanman, quyosh og'rig'-u azoblardan ezilgan bemorlar yuziga nurlarini endigina tashlayotgan paytda, qo'shni palatadan kimningdir "Onajoni!" deb hayqirganini eshitdim, shifokorlar-hamshiralalar shosha-pisha u tomon borishmoqda edi. Professor Proxorov ham shosha-pisha o'tdi. Men ohista o'rnimdan turdim-da, qo'shni palataga qaradim. Kechagina men tuzaldim, indinga menga javob berarkan deya bu yerdagi bemorlardan suyunchilab yurgan yigirma bir yoshlardagi yigit to'shakda g'ujanak bo'lib yotar, og'zi-burnidan qon kelmoqda edi. Nigora, bu palata unga qaramasa-da, ko'zlariga yosh qo'ngan holda titrabgina turar, palata shifokori – oltmish yoshlardagi kishi bemorning yelkasidan tutib turgancha rangi dokadek oqarib ketgan edi. Bu yerda o'n beshga yaqin bemorlar to'plangan, ular qon tupurayotgan yigitga achinib qarashardi. Ularning barchasining mushti tugilgan. Hozir o'zlarini hayot bilan vidolashayotgan yigit o'rnida ko'rishmoqda edi.

– Ey, qo'lingdan davolash kelmasa, bu yerda nima yeb yuribsan, – hayqirdi ellik yoshlardagi bemor. – Nima hammani o'ldirmoqchimisizlar?!

– Bu odamning aybi yo'q, – dedi shu zahoti bu yerga yetib kelgan do'stim Baxtiyor. – Bu kishi Samarqand tibbiyot institutining professori Komiljon Akramov bo'ladi. Lekin bizga kerakli dorini yetkazib berisha olmagach, bu odam nima qilsin. Moskva bizning buyurtmamizni shu paytgacha bajarmay

kelgandi. Mana kecha biz so'ragan dorilar samolyot orqali Qarshiga keltirildi. Ular yana ikki soatda bizga yetkazishadi. Endi hammasi yaxshi bo'ladi. Garchand bu xabar bemorlarni tinchitgan bo'lsa-da, qon tupurib jon berayotgan yigitni ko'rmoq og'ir edi. Bu qismat, ya'ni borliq va yo'qlik har birimizning qismatimizda borligini his qilmoq og'ir edi.

– Nega bunday bo'ldi? – so'radim shu kuni men kuzatgani kelgan Nigoradan. – Uning ahvoli yaxshi edi-ku.

– Eh, nimasini aytasiz – dedi Nigora yig'lamoqdan beri bo'lib. – Moskva bizga faqat levomitsin yetkazib beryapti. Holbuki, uni katta dozada, uzoq vaqt ishlatib bo'lmaydi. U qon yuritish tizimini ishdan chiqarib yuboradi. Moskva bu kasallikni davolashda asosan organizmdagi bakteriyalarni yo'qotishga e'tibor beryapti. Bemorning qon tomirlarini mustahkamlash, ularning immunitetini oshirish mutlaqo e'tibordan chetda qolyapti. Bu yerda vafot etganlarning aksariyati shundan o'lyapti. Agar ular levomitsin bilan birgalikda kalsiy va boshqa darmondorilar, jelatilin, protein bilan davolanganda o'lim keskin kamaygan bo'lardi.

– Bilasizmi, Nigoraxon. Mening nazarimda, tuman markaziy dorixonasida tayyorlanayotgan glyukoza eritmalari ham ko'plarning boshiga yetdi.

– To'g'ri aytasiz. Zavodlar glyukoza, boshqa dorilar bo'yicha bizning buyurtmalarimizni yetkazib berisholmayapti. SSSRda vabo, ich terlatma tugatildi deya bu dorilarni zavodlarda ishlab chiqarish deyarli to'xtatib qo'yilgan ekan. Undan ham achinarlisi Gruziyadami, Moldaviyadami qaysi bir joyda mana shunday epidemiya chiqqan va barcha dorilar o'sha tomonga yuborilayotgan ekan. Yaqinda u tomondagi o'choq tugatilibdi va shundan so'nggina dorilar bizga yuboriladigan bo'libdi. Erkin aka, men doktorlik ishida bu kasallikni davolashning tamomila yangi usulini kashf etaman. Men yetmishdan ortiq bemorlarning kasallik tarixini o'rganib chiqdim. Ayniqsa, og'ir bemorlarning. Xususan, siznikini ham. Ko'rasiz, ich terlamani davolashda inqilob yasayman. Bu ishim uchun menga Nobel berishadi. Uni olish uchun siz ham men bilan birga borasiz. Uning orzulardan chaqnagan ko'zlariga qarash naqadar quvonchli edi...

* * *

Mening bu bemorxonadan chiqadigan paytim ham keldi. Sog'ayib qolgan bemorlardan besh-oltitasi kuzatgani chiqdi. Mahbuba opam quchoqlab, bag'riga bosdi.

– Toza tuzalib ketgach, biznikiga keling. Ukalaringiz bilan tanishtirib qo'yaman.

– Albatta, boraman siznikiga, opajon. Enamni ergashtirib boraman. U kishi sizday singil topganlaridan rosa quvonadilar.

Nigora Ahmedovna esa bir chetda turardi. Uning yuzlarida bir shodlik shu bilan birga bir ayriliq hasrati va qiz bola dilida bo'ladigan hadik bor edi. Kuzatuvchilar bilan bir-birimizni bag'rimizga bosib xayrlashgach imo qildim, u yonimga keldi.

– Sizga barchasi uchun rahmat, Nigoraxon. Bu endi biz tamomila uzildik degani emas. Ertaga men kelaman. Sizni hu anavu Langarota tog'lariga olib chiqaman. U yerda muqaddas joy bor, o'shanga boramiz.

– Bu mumkin emas. Bilasiz, mening bemorlarim bor.

– Dunyoda ilojsiz narsaning o'zi yo'q. Qolaversa, men ham bir bemoringizman.

Allaqayerdan bir paytlar do'st bo'lgan, hayotimning og'ir kunlarida qorasini ko'rsatmay qo'ygan Baxtiyor ham yetib keldi. Uning yuzlarida quvonch. Do'stlik ko'prigidan o'tolmagan odamning soxta tirjayishi. So'zlarida ham soxtalik.

– Nahotki, chiqayapsan, do'stim. Yana uch-to'rt kun tursang bo'lardi...

– Nigora Ahmedovna javob beryapti. Nima ham derdim.

– Yana ikki kundan so'ng biz ketyapmiz. Bu kishining boshqalar qo'lida qolishini istamayman. Shuning uchun ham ikki kun oldin javob beryapman.

– To'g'ri qilasiz, Nigora Ahmedovna. Men hozir mashina topib kelay. Bu kishini o'zim uyiga qo'yib kelmasam, ko'nglim tinchimaydi.

Biz anchadan so'ng Nigora Ahmedovnaning nigohlari ostida pastga, To'qboy tomon yo'l oldik. Men uning bizni kuzatib turganini, bu nigohlarning mashinamiz bilan barobar, men bilan yonma-yon kelayotganini his qilardim. Uning suvrati mening yuragimda edi. Mittigina surat va uning orqasidagi uchtagina so'z. Hamon yozilmagan so'z.

Men uyimizga qanot bog'lab uchib borar ekanman, men sari yugurib kelayotgan ukalarimni ko'rdim. Ularning ortidan tez-tez qadam tashlab onam kelmoqda edi. U ancha horigan, rang ro'yi uchgan edi. Bu horg'inlik hovlimizning barcha joyiga qo'nim topgandi. Dov-daraxtlar quyosh nurida qoraygan, men bu yerdan ketayotgan paytimdagi yam-yashil pomidor tuplari ham so'lg'in tus olgan edi.

– Biz hammamiz seni sog'indik. Hatto o'zing ekib ketgan pamidorlar ham, – dedi onam. – Qaytib berganingga ming bora shukr. Sen kelding, endi qaddimiz tiklanadi, bolam. El-u yurt oldida yuzimiz yorug' bo'ladi. Sen terlatmaga uchraganingdan beri hech kim biz bilan gaplashmay qo'ydi. Hech kim qo'l berib ko'rishmaydi. Ko'rishganlari ham qo'lini yarim soat sovunlab yuvadi.

– Qo'yavering, ena, endi hammasi boshqacha bo'ladi.

– Aytganing kelsin, bolam. Dushmanlarningning ko'zi sening qaddi-qomatingni ko'rib o'yilsin. Hay bolalar, akalaringning poyiga dakan xo'rozlaringni keltiringlar. Boshi omon bo'lsa, o'g'limning poyiga hisori qo'chqorlar so'ydir tiraman. Hali kelin kelsin, butun Jonbo'zsoyni chaqirib, bir hafta to'y qilib beraman.

Onamni bunday shodon ko'rish men uchun baxt edi. Uning yuzlarida qaynayotgan ko'zyoshlarini ko'rib ajablanmadim. Bu ko'zyoshlari dard-u hasrat yoshlari emas – quvonch yoshlari edi. Men bemorxonada yotganimda ko'rishni istagan yoshlar edi.

Ertasi kuni tongdan oq yaqindagina olgan Jigulimga gaz quydim-da, Qiziltepa sari haydadim. Mashina meni sog'ingan, mening sog'-omon qaytganimdan shodlangandek yo'llarda yelib borardi. Biz o'shanda ikki soatda bosib o'tgan yo'lni qirq minutda bosib o'tib, Nigora Ahmedovna xonasi ro'parasida signal berdim.

– Biz keldik, Nigora Ahmedovna, – dedi yuragim bir shodlik bilan.

Nigora Ahmedovna derazadan boshini chiqardi. So'ngra “men hozir” degandek qo'lini ko'tardi.

O'n daqiqalar o'tgach, o'zi chiqib keldi.

– Voy buncha saharlab, – dedi u. Shunday deya mashina eshigini ochdi. O'tirdi. Bir shodlik, bir ifor indi dilimga.

– Ko'pga qolib ketmaymizmi, ishqilib?

– Bilmadim.

– Voy nuqul bilmadim deysiz. Hamma narsani bilib ham, shu gapni ko'p aytasiz.

Biz bemorxona darvozasi oldida uyqusirab o'tirgan militsionerga ishora qildik-da, mashinani katta yo'l sari haydadim. Anchadan beri yo'lsiragan mashina yelib ketdi. Ana shu holda hali bir oy davomida olgan dorilarning hidi tanamga singib ketgan, ularning qachon chiqib ketishini bilmasam-da mashina orqa o'rindig'ida borayotgan Nigora Ahmedovaning iforlaridan mast, hayotga qaytib, yana hayot yo'llaridan ot qo'yib borayotganimdan sarmast edim. Men shu lahzada qanotlari lat yegan qushni davolab, osmon-u falakka qo'yib yuborishganlaridek shodumon edim. Shifo topgan qo'llarimni-qanotlarimni qoqqancha bulutlar qa'rini yorib borardim.

Ko'p o'tmay tog' qishloqlari boshlandi. Bu qishloqlarning uylari, hovlilari bir-biriga tutashib ketgan, qayerdan bu qishloq boshlanadi-yu, qayerda bunisi tugaydi bilib bo'lmasdi. Uylar tog' ungurlari bo'ylab bir-biriga qalashib, yuqoridagi qoyalar qadar chiqib ketgan, daraxtlarning shoxlari hosildan egilgan. Teraklar esa bo'ychan, tekis va baland. Qoyalar, ungurlar, tog' sari o'rlab ketgan ilon izi yo'llar. Pastda, biz borayotgan yo'ldan yetmish metrler chamasi narida kumushday suvlari toshlarga urilib oqayotgan Langar daryo. Bu manzaralar mening ko'nglimni g'uborlardan tozalab borardi. Nigoraga qaradim. U mendan-da shodumon, Erkinjon aka, dunyoning mana shunday ajib joylari ham bor ekan-da, demoqchidek, borliqdan zavqlanib borardi. Mening esa ovozim boricha hayqirgim kelardi. Shu tarzda yuragimning dardlari chiqib ketishini xohlardim. Yana o'n kilometrler yurib daryoning ancha yoyilib oqayotgan joyida to'xtadik.

Har qadam bosganimizda biroz cho'kib, o'zida oyoqlarimiz izini qoldiradigan qumlar ustida yurish maroqli edi. Birozdan so'ng zilol suvlarni hovuchlab Nigoraga tutdim.

– Voy buncha mazza, – dedi u baxtiyor ovozda. – Anchayin sovug'-u, lekin asalday.

U ichaverdi, men tutaverdim. Oxirgi hovuchimdagi suvni uning yuziga sepib yubordim.

– Voy yuzlarimni yuvmabman.

U egilganicha go'zal yuzlarini zilol suvda yuvdi. Sochlariga kumush tomchilar ilashdi, ular quyosh nurlarida jilo berdi.

* * *

Men yo'llarning buyog'iga balandlashgan sari torayib borishini, chuqur jarlarga yondoshib

o'tishini, Langar otaga yetishda keskin burilishlar-u pastga tik tushib ketishlarini bilardim. O'zim ham o'tgan yili bu yerga ikki bor chiqqanimda yuragim shuvullab ketgancha mashina tutqichlariga yopishib olgan va bu xatarli yo'ldan qanday o'tib olganimizga hayron qolgandim. Hozir esa mashina boshqarishda tajribasizligim sabab Nigora hayotini xatarga qo'ymay deb ortga qaytsammikin degan fikr keldi-yu, lekin uni shu zahotiyuq rad qildim. Nima bo'lganda ham Nigorani Langar ota maqbarasiga, undan yuqoridagi ajib joylarga olib borishni istardim. Buning ustiga bizni sehri dunyo kutayotganini bilardim. Yana bilardimki, bu muqaddas go'shaga qadam qo'yishni diliga tugib borayotgan biror odam hali bu yo'llarda falokatga uchramagandi. Shu sabab tavakkal qilishga qaror qildim. Bor vujudimni jamlab, mashinaga o'tirdim va uni yengil boshqarib ketdim. Shu tariqa jarliklar, tik qoyalar-u keskin burilishlardan bexatar o'tib oldik. Oldinda ikki yuz metrlik balandlikda Langar ota maqbarasi va masjidi namoyon bo'ldi. Bu qadamjolar etagiga yetganimizda mashinani to'xtatdim.

– Bu yog'iga piyoda chiqamiz, – dedim.

– Qanday ajoyib-a. Qanday toza havo. Biram go'zal ekan bu yerlar!

Men uning ko'zlarida ajib hayratlarni ko'rdim.

Biz balandlik sari chiqib bordik. Dastlab xonaqohga, so'ngra masjidga kirdik. Ayniqsa, xonaqoh ichki gumbazi shiftini bezagan oltinrang chizmalardan, devorlarga o'yib qadalgan javohirlardan u hayratda edi.

– Bu binolar qurilganiga olti yuz yil bo'lgan.

Bu yerda payg'ambarning xirqasi va kulohi. Qur'oni karimning ko'plab sahifalarini bu yerliklar avaylab saqlashgan. Bu yerga odamlar uzoq-uzoqdan tilaklari ijobat bo'lishini niyat qilib kelishadi. Bu tilaklar, albatta, ijobat bo'larkan.

– Demak, biz ham niyatlarimiz ijobat bo'lishini istab kelibmiz-da. Demak, niyat qilsak bo'larkan-da.

– Albatta, men doimo sog'-salomat bo'lishimizni, ko'nglimizda tug'ilgan buyuk muhabbat bir umr bizni tark etmasligini tilayman. Shuning uchun tilovat qilaman.

Bu yerdagi sag'analar yonidan o'tib, pastga tushib borar ekanmiz, dilimiz yanada yorishganini his qildik. Bu, balkim, tabiatning sofligidan, havoning beg'uborligidan, maqbara va masjid ichidagi go'zal chizgilar ta'siridan bo'layotgandir. Yonimda

Nigoraning borligi meni go'zal tuyg'ularga oshno qilayotgandir. Nigoraga boqar ekanman, uning yuzlari va ko'zlarida ham shunday tuyg'ular jilosini ko'rdim.

Maqbaradan zinalari bo'ylab pastga tushib, bu yerdan ancha naridagi daryo bo'yidagi toshlar ustida o'tirganimizda u kulib yubordi. Nazarimda, uning kulgisidan toshlar mavjlanib, oqayotgan to'lqinlar jilolanardi.

– Demak, siz meni shu maqsadda olib kelgan ekansiz-da. Axir, endi otam nima deydi, onam nima deydi. Bilmayman. Men bo'lsam, bu muqaddas dargohda qasam ichdim. Bizlar bir umr birga bo'lishga qasamyod qildik.

– Axir, buning nimasi yomon?.. Oradan bir hafta o'tib, Andijonga boraman. Otangizga qizingizni sevib qoldim, deyman.

– Mayli, bu joylar mening qismatimmi deyman, Erkinjon aka.

– Balkim.

Biz mashinada besh-olti kilometrlik tepalab, Shokir otaning darvozasi oldida to'xtaganimizda mashina ovozini eshitib, ota quvonib chiqdi.

– Aylanay, Erkinjon, bo'yuringdan o'rgilay. Bu tomonlarga bir kelay ham demaysan. Nuqul yozganlaringni o'qiyman. Keyingi paytlarda gazeta-jurnallarda ancha ko'rinmay qolding, lekin "Mushtum" dagi maqolang zo'r chiqibdi. Butun qishloq o'qidik.

– Shokir aka, yaqinda ich terlama bilan og'rib Qiziltepada bir oy yotib chiqdim. Kecha javob berishdi. Sizni bir ko'ray deb keldim.

– Sen ham o'sha noming o'chgur dard bilan og'ridingmi-a? Bay-bay.

– Ha men nima, og'rimay kimman? Bu dard shoh-u gado deb tanlab o'tirmaydi. Kim bo'lsa chalib ketaveradi.

– E, mayli, bu gapni qo'y. Yoningdagi kim? Kelinmi?

– Yo'q, meni ikki marta o'limdan saqlab qolgan shifokor – Nigora Ahmedovna. Andijonday yurtdan kelib, ellik kun Qiziltepa degan do'zaxda yotib, biz qamashiliklarni davolagan shifokor shu kishi bo'ladi. Erta-indin Andijonga qaytib ketishadi. Ketish oldidan Langar ota tog'larini bir ko'rsin, Langar daryo suvlaridan bir to'yib-to'yib ichsin, bu yerning chalobidan simirsin deb qo'yarda qo'ymay ergashtirib keldim.

– Kim deding? Nigora Ahmedovna? O falak, bu shifokor, axir, mening kenjatoyimni ham davolab, otday qilib sog'aytirib yuborgan. Men bu ayol oldida ozgina bo'lsa-da qarzimni uzishim kerak. Hov Husan, bu yoqqa chiq. Biznikiga kim kelibdi? Bir qara.

Ichkaridan yigirma yoshlardagi, ancha ozg'in, qorachadan kelgan yigit chiqdi. Bizga hayron bo'lib qaradi, so'ngra Nigoraga razm solib duvva qizarib, uning oldiga tezlab bordi.

– Nigora Ahmedovna, xush keldingiz.

– Ey bola, shifokoring bu yerlarni ko'ray deb kelibdi. Tez bo'linglar, akangga ayt, qo'tondagi qirqta sovliqning eng yaxshisini Nigoraxonning oyog'i ostiga olib chiqib bo'g'izlasin.

– E qo'ying, buning aslo hojati yo'q. Bizga bir kosa qatiq bo'lsa, Langar daryoning suviga qotilgan bir kosa chalob bo'lsa va Langar ota tog'larining beli ingichka uzumidan ikki bosh bo'lsa bo'ldi. Boshqa narsa kerakmas.

– Sen, bola, meni unaqa qizg'anchiq deb o'ylama. Langarda hozir mehmonining oyog'i ostiga bitta to'qlini so'ya olmaydigan odam qishloqdan chiqariladi degan zakun bor. Nima, meni o'z qishlog'imdan badarg'a qildirmoqchimisan? Nigora Ahmedovna bilan hu o'ngirlarni bir aylanib kelinglar. Hammasi gatop bo'ladi.

Biz tog' etaklarini aylanishga shaylanganimizda u meni imlab chaqirdi-da, qitmirona kulib:

– Agar yuragidan urib qo'ygan bo'lsang, shu atrofda kishi bilmas chakalakzorlar ham bor. Bu dunyoda temirni qizig'ida bosib qol.

– Boring-e...

– Temir ham qizigan, sandon ham tayyor. Lekin biz shoshilmaymiz.

– Shoshil, shoshilmay nima qilasan?

Biz Nigora bilan atayin odamlar yuradigan yo'llardan yurdik. Pastqam joylarga yo'l solmadik. Shunday bo'lsa-da, qaytishda, Nigoraning oyog'iga cho'kir kirib ketdi. "Oh" dedi Nigora. "Oh" dedi yuragim. Qo'rqdim. Uni bu o'ngirlarga boshlab chiqqanimga o'zimni aybladim. Cho'kir uning tovoniga anchayin kirgan edi. Tishimni tishimga bosdim-da, zarb bilan sug'urib oldim. "Voy" dedi-da, u egilib menga suyanib oldi.

– Keling, opichlab olay, – dedim.

– Siz yaqindagina oyoqqa turdingiz, sizga aslo mumkin emas. Qon tomirlarigiz yorilib ketishi mumkin. Keling, yaxshisi suyanib ketaveraman.

– Yo'q, baribir opichlab olaman.

Shu tarzda o'n qadamlar bosdim va o'z ahvolim o'zimga ham, unga ham ma'lumligidan uni yerga ohista qo'ydim. U menga osilib, yuzlarimni siladi. U qiynala-qiynala o'zi yurib ketdi.

Biz Shokir otaning sho'rvasidan ichdik, Langar chalobidan simirdik va shoshayotganimizni aytib, yo'lga otlandik. Shokir otaning xotini Nigoraning ustiga chopon yopdi. Shu yerlardan esdalik bo'lsin deya marvarid taqdi. Nigoraning "yo'q, qo'ying", deganiga qaramay tog'liklar o'z so'zlarida turib olishdi.

– Qariyalarni ranjitmaylik, – dedim men. Nigora indamadi.

Qaytishimiz oson kechdi. Mashinamiz pastlarni sog'inib qolgandek yeladi. Ajib salqinlik jonimizga orom bag'ishlardi. Shundanmi yoki necha tunlar to'yib uxlamaganidanmi? Nigora uxlab qoldi. Buni men yaratganning menga in'omi deb bildim-da mashinani uyimiz sari haydadim. Hovlimiz darvozasiga kelganda signal berdim. Nigora ko'zlarini ochib ajablandi.

– Sizni uyimizga olib keldim. Enamga sizni, xaloskorimni olib kelaman deb va'da bergandim. Va'damni bajarmasam bo'lmasdi.

– Jinni. – U shunday desa-da mashinadan ohista tushdi. Sochlarini qo'llari bilan taradi, qaddi-qomatini tikladi. Bir-bir qadam tashlab, ming istihola bilan onam sari bordi. Men ko'p o'tmay onamning Nigorani quchib bag'riga bosib, peshonasidan o'payotganini ko'rdim.

– O'g'limni hayotga qaytargan, menga qaytarib bergan xaloskorim mening. Yuzlaringizdan aylanay, qadamingiz qutlug' bo'lsin. Izn bering, poyqadamingizdan o'pay.

Nigora onamni avaylabgina o'rnidan turg'azdi, yelkasini siladi.

Men ikki vujudning evrilib qo'shilganini ko'rdim. Men onamning yaqin orada bunchalik ko'ngli erib ketganini ko'rmagandim. Hayotning ming mashaqqatlaridan ozorlana-ozorlana tosh qotgan ko'ngilning sim-sim erishini, evrilishini ko'rdim. Yuzlaridagi duv-duv yoshlar, sevinch yoshlari yonoqlari osha marvarid tomchilaridek turib qolgan, onam bularni artib tashlashga shoshmas ham edi.

Quyosh botmoqqa, ufq unga qip-qizil baxmal yotog'ini shaylamoqda edi.

– Men endi qaytsam, – dedi Nigora.

– E-e voy bolam, nimalar deyapsiz. Bu kecha biznikida qolsangiz. Shuni niyat qilganman. Sizga ataganlarim bor. – dedi onam.

Nigora ikkilandi. Tortina-tortina ichkari kirdi. Onam oppoq ko‘ylakni uning oldiga qo‘ydi. Qaysi bir sandig‘ida asrab kelayotgan bir juft tillo zirakni uning qo‘liga tutqazdi.

– Bu kecha ikkalamiz bir gaplashib yotsak. Mana shu ko‘ylakni bir kiyib ko‘rsatsangiz. Men buni mana bu tentagim orzularimga yetkazsa deb tikkanman, bolam.

Nigora ming istiholada, albatta, onamning so‘zlarini yerda qoldirmay ko‘ylakni kiyib ko‘rsatdi. Ajabki, o‘lchab tikilganday unga mos tushdi. U go‘yoki oqqushga aylandi. Men uni sal panaroqda kuzatib turar ekanman, ichimda bir qo‘rquv o‘rimaladi, bu oqqushning Andijonga borgach yo‘qolib qolishidan qo‘rqardim.

* * *

Ertalab Nigora va uning brigadasini avtobusga kuzatib qo‘ydik. Ularni kuzatgani bemorxonaga barcha bemorlar, Qamashidan kelgan yuzlab shifokorlar, bu yerda davo topgan kishilar-u ularning qarindoshlari chiqqan edi. Bu kuzatuv odamlarning ich terlama ustidan g‘alaba shodiyonasiga, qamashiliklarning andijonlik shifokorlarga minnatdorlik izhoriga aylangan edi. Bu yerdagilarning aksariyati Nigora Ahmedovnaga qo‘l berishar, u bilan yaqin bo‘lishga intilishar edi. Bu olomon orasida bir chetda qimtinibgina turardim. Mana, u olomondan bir damga ajralib chiqdi-da, yugurib kelib onamni bag‘riga bosdi. Menga esa:

- Tentakvoy. Sizni Andijonda kutaman, – dedi.
- Iltimos, manzilingizni bersangiz, – dedim.
- Alisher Navoiy ko‘chasi...
- Yozib olmaysizmi?
- Men bularni yuragimda saqlayman.
- Men ham. Bir umr.

Mashina izidan qarab qolish og‘ir edi. U bir zumda havolarga singib ketdi. Yuragimda nimadir uzilganday bo‘ldi...

* * *

Men bir necha kundan so‘ng ishga boribiq, muharrir atalmish ko‘zoynak oldiga bir dasta maqolalarimni tashladim. O‘qi, tahrir qil. Gazetangga chiqar. Bilardim. U tahrir qilishni eplolmasdi.

Mening narsalarimni tahrirsiz berib yuborardi. Yozish qo‘lidan kelmasdi. Yozganlarni men to‘rtidan birini qoldirib qaychilardim, qalam ura-ura bir epaqaga keltirardim. Ana shundagina ular maqola qiyofasiga kirardi. Men bu safar ikki kun safarda bo‘lib, dasta-dasta maqolalar bilan qaytdim. Ko‘rdim, ko‘zoynak og‘rindi. Nimadir demoqchi bo‘ldi, demadi. Bu o‘zi shunaqa, ishni do‘ndirib qo‘ysang ham og‘rinadi, o‘rnimni olib qo‘ymasin deydi, ishni qoyillatmasang ham og‘rinadi...

* * *

Men o‘n besh kunlardan so‘ng Andijonga bormoqchi edim, shu sabab bir hafta zo‘r berib ishlab, dasta-dasta maqolalarni bosib tashlagandim. Men uni sog‘ingandim. Hali bunga yana bir hafta bor edi. Ana shundagina Andijonga chiqib ketsam bo‘lardi.

Xonam telefoni zarb berib jiringladi. Oldim. Qiz bolaning ovozi. Titroqqina, bir hadikli ovoz.

– Allo! Siz Erkinjon aka emasmisiz?

– Ha, bu menman. Eshitaman.

Ajabo u piq-piq yig‘ladi.

– Nigora opam, kutubxonaga o‘t tushib, shifoxonada yotibdilar. Judayam og‘ir ahvoldalar. Sizni ko‘rsam... bir kelib ketsalar deyaftilar. Manzil shahar bosh shifoxonasi, kuyganlar bo‘limi...

Tomog‘imni pichoq kesib o‘tganday bo‘ldi. Yuragim ezilib ketdi. Biroz chuqur-chuqur nafas oldim, ancha o‘zimga keldim. Ko‘zoynakning oldiga kirdim. Ko‘zoynak og‘rindi.

– Bir oy shifoxonada yotdingiz. Endi yana Andijonga boraman deyapsiz.

– Shifoxonaga tushgan bo‘lsam, birovlarday atayin yotib olmadim. Bir oy dard bilan olishdim. Endi bo‘lsa meni o‘limdan saqlab qolgan shifokorim og‘ir ahvolda.

– Hech yoqqa ketmaysiz, tahririyatda odam kam. Paxta sezoni ham hademay boshlanadi. Yana bir gap Komil Qahhorovich meni Qrimga borishga taklif qilayaptilar. O‘rnimga siz qolasiz.

– Bularning hech biri bormasligimga sabab bo‘lolmaydi. Kechirasiz-u men ketdim.

Ko‘zoynak og‘rindi. Eshikni qarsillatib yopganimdan yuragi chiqib ketayozdi. Bilardim, viloyatda, jurnalistlar to‘lib-toshib yotgan emasdi. Yangi mas‘ul kotibni tayyorlash uchun yillar ketardi. Shunda ham u odam bo‘lsa. Men bo‘lsa, o‘zimni o‘zim tayyorlagan edim. Qo‘rqadigan joyim

yo'q. Boshqa paytda bo'lganda-ku bunaqa fikrga bormasdim. Hozir esa men portlashga tayyor edim.

Andijonda tong otmayoq yetib bordim. So'ngra markaziy shifoxonaga. Men quyosh chiqayotgan paytda kuyganlar bo'limi eshigi oldida turardim. Oldimga qiyshanglab peshvoz chiqqan hamshiradan uni so'radim.

– Nigora Ahmedovna beshinchi palatadalar. Oldiga kelganingizni aytaman. So'ngra kirasiz. U kishi sizni ko'rib xursand bo'ladilar. Sizni necha kundirki so'raydilar.

Ayol mening turish-turmushimga, horg'in qiyofamga sinchkov boqdi. Uning ko'zlarida achinishni ham ko'rdim.

Kirdim. Palatada kuygan teri hidi, kuchli dorilar va malhamlar hidi dimog'imga urildi. Nigoraning koykada uzala tushib bir holda yotganini ko'rmoq og'ir edi, albatta.

– Nigor, Nigoraxon, men keldim. Sizga nima bo'ldi?

– Erkinjon aka, – ko'zlarida yosh qalqdi. – Men olov ichida qolib ketdim. Doktorlik ishim o't ichida qolgandi. Shuni olomon deb... Keling, yonimga o'tiring. Langardaryo suvidan bir tomchi bo'lsa-da olib kelganingizda ichardim. Ha mayli, o'tiring. Men sizni yana bir bor ko'rish uchun chaqirdim, qo'llaringizni so'nggi bor siqish uchun, azizim.

– Nimaga unday deysiz?

– Mana ko'ring: u yuzidagi oq dokani qovjiragan qo'llari bilan surib qo'ydi. Uning yuzlari kuygan, qorayib qolgan, ichiga suv to'plagan donachalar bilan to'lgan. Burni, labi va bir qulog'i usti va ko'kraklari oq bint bilan bog'lab tashlangandi. Oh urdi yuragim. Uning qovjiragan, qoraygan qo'llarini o'pdim. Qo'limni uning yaralariga ozor bermaslik uchun ko'ksiga ohista qo'ydim.

– Men sizni baribir sevaveraman. Xoh xunuk bo'ling, mayli. Qo'llaringiz shunaqa bo'lsin... sevaman. Shu yerdan tuzalib chiqsangiz bo'ldi, Qashqadaryoga olib ketaman, agar xohlasangiz o'zimiz shu yerga ko'chib kelamiz. Siz rozi bo'lsangiz, to'y qilamiz.

– Erkin aka, mening yuragim usti ham kuygan. Ichim kun sayin toksinga, zaharga to'lib boryapti. Uch kun oldin bir amallab qon quyishdi. Yana quyishadi, lekin umid kam.

– Yo'q. Unaqa demang, Nigora. Tuzalib ketasiz. Mana men tuzalib chiqdim-ku. Meni siz

sog'aytirdigiz. Siz ham sog'ayib ketasiz. Biz doimo g'olib chiqqanmiz.

– Bu dard boshqa, Erkinjon aka. Mening kuyishim to'rtinchi daraja. Buning ustiga yurakning klapani ustidagi yaraning bitishi qiyin. Mayli, nima bo'lganda ham kuting. Oxirigacha bardosh beraman. Faqat siz meni tashlab ketmang.

– Nimalar deyapsiz Nigoraxon? Mening Nigoram. Men doimo siz bilan birga bo'laman. Sog'ayishngizni yillar o'tsa-da kutib, bunga ishonib yashayman.

– O'rtamizdagi munosabatni otamga aytganman. U kishi ham hali kelib qoladilar. Iltimos, og'ir gap qilmang.

– Nega og'ir gap qilar ekanman, so'rasalar, sizni sevishimni aytaman.

– Rahmat, jonim. Ayting. Hammaga ayting, azizim.

U jilmaydi. Bir mamnunlik bor edi yuzlarida. U bu so'zlarni eshitguncha necha tunlarni goh ishonchsizlik, goh ikkilanishlar bilan bedor o'tkazgandir...

Men seni baribir sevaveraman. Sening kuygan, qovjiragan yuzlaring men uchun eng go'zal yuzlar bo'ladi. Injuligini yo'qotgan lablaring eng shirin lablar bo'ladi. Men bu so'zlarni xonadan chiqayotib ham aytdim.

Uzun zal bo'ylab telbavor borar ekanman, ro'paramda kelayotgan, anchayin tik qomatli, ellik besh yoshlardagi yuzlari g'amgin odamni ko'rib qadamimni sekinlatdim. Salom berdim. U dastlab menga e'tibor bermadi, so'ngra xayoliga nimadir kelib:

– Ey yigit, to'xtang, – dedi – Siz mabodo Qashqadaryodan kelgan emasmisiz?

– Ha, bugun ertalab keldim.

– Nigorani ko'rdingizmi? Men uning otasiman. Nigor sizni intiq kutayotgandi.

– Ko'rdim. Lekin men uni baribir sevaman. Xunuk bo'lsa mayli, nogiron bo'lsa mayli.

– Hozir bu gapni qo'yib turing. Andijonda to'rt-besh kun qolish fikringiz bo'lsa, biznikida turaqoling. Nigora hoynahoy manzilibimizni bergandir.

Men ertalab turiboq Nigoraning palatasiga shoshaman. U yerdagi stulda malham surtilgan o'tirardi. Suv ko'pchigan bo'rtmalar bilan qoplangan yuzlariga qarab o'tiraman. Nigora bo'lsa so'nik holda:

– Qaramang, qarab nima qilasiz? Agar o'lmay chiqsam ham eng xunuk, badbashara bo'p chiqaman, qarab ko'nglingiz ayniydi. Yeyayotgan

noniningiz tomog'ingizda turib qoladi. Ilhom parilari yelkangizga qo'nmay qo'yadi...

– Unaqa bo'lmaydi, Nigor, unaqa bo'lmaydi.

Menga ilhom parilari kelmasa, siz mening ilhomim parisi bo'lasiz. Eng go'zal, eng chiroyli.

* * *

Nigorlarning uyiga kelganimda har safar uning yigirma uch yoshlardagi sohibjamol singlisi poyimga payondozi tashlashga intilayotganini sezaman. Yuvingani qo'limga oftoba olsam, yelkasiga sochiq tutib nim tabassumda turadi. Oldimga dasturxon yozganida yonimda o'tirgancha, choy quyib uzatadi. Non ushatarkan mayin tabassumda "oling, oling" deydi. Bunday paytda xayollarimda Nigora tasviri, uning muhabbati. Men unga qanday qarayman deyman. Buni Surayyoga aytganim yo'g'-u, o'zimga aytaman.

Beshinchi kunimi shifoxonaga borganimda tunda Nigora og'irlashib qolganini, hozir dorilar ta'sirida o'ziga kelganligini, yana ikki soatlar o'tgach qayta shu holga tushib qolishi mumkinligini aytishdi. Uning davolovchi shifokori sochlari qariyb oqarib bo'lgan, yetmish yoshlardagi Aziz Akromovich mening Qashqalaryodan kelib, bu yerlarda devonavor yurganimni bilganidan:

– Sizga o'n minut beraman, – dedi. – Bundan ko'piga aslo mumkin emas.

Dorilarning o'tkir hidi devorlariga qadar singib ketgan palataga kirdim. Qadr don stulimga o'tirdim.

– Kecha bir bahya qoldi, – dedi Nigora. – U g'amgin ham, shodmon ham emasdi. Ko'zlarida qismatiga ko'nikkanlik zohir edi.

– Yuragimning bir klapani yara ta'sirida azoblarda qolyapti. Hali bizda yurak jarrohliligini bajarisha olmaydi. Zarur apparatlar ham yo'q. Na Andijonda, na Toshkentda. Hindistonga olib borishga esa mening yuragim bardosh berolmaydi. Yarim yo'lda, samolyotda nobud bo'laman. Bilaman, bu yerda kechagi xuruj takror bo'lsa, men omon qolmayman.

– Yo'q, unday demang. Men sizni bu yerdan sog'-salomat olib chiqib ketaman. Onam bergan oppoq ko'y lakda. Qo'llarimda ko'tarib. Butun Andijon yigitlarini dog'da qoldirib.

– Ha endi har ehtimolga aytamanda. Erkin aka, mening sizga aytadigan bir gapim bor. Agar menga bir balo bo'ladigan bo'lsa, Surayyoga uylaning. Bu yil

tibbiyot institutini bitiradi, aqlli, odobli, nomusi toza qiz. Uni ko'rganingizda meni eslaysiz. Siz men bilan topmagan baxtni u bilan toping. Maylimi, Erkinjon aka.

– Bu gaplarni qo'ying, Nigor. Men doimo siz bilan yashayman. Mana ko'rasiz, ikkimiz hali baxtlarga erishamiz.

– Iltimos, maboda... Yo'q demang. Surayyoning sizda ko'ngli bor.

Nigora Surayyo tufayli ularnikiga borish menga og'ir bo'lib qolganini bilsa edi. Ularning darvozasidan kirganim zahotiyiq Surayyo nigohlarini ilg'ash... bu nigohlar rishtasini sudrab, bu hovlida yurish, uning yengil qadamlarini eshitish. Hali o'lmagan muhabbat o'rniga Surayyo muhabbati. Yo'q, aslo mumkin emas, derdim o'z-o'zimga. Lekin men baribir shifoxona hovlisida o'zim tanishgan bir o'rindiqqa o'tirib kunni kech qilardim-da, keng, daraxtlari hosildor, ekilgan turfa gullardan Nigora hidi bililib turadigan hovliga kirib borardim. Nazarimda, bu yerdagi har bir narsada – qator ekilgan bodomlarda ham, menga ajratilgan xona derazasi ro'parasidagi qiyg'os ochilgan atirgul gullarida ham, bir qator ekilgan rayhonlarda ham, bu yerda tunlari esadigan gullar iforlarida ham Nigora bor edi.

Men bu hovliga kirar ekanman, Surayyoga duch kelmaslikka intildim. Ammo har safar unga duch kelaverardim. O'sha chiroyda Nigoradanda kam bo'lmagan yuzlar, lablardagi nim ifoda, o'tli nigohlar rishtasi. Shunday damda bu rishtalarga duch kelarkanman, bordi-yu Nigora aytganlari vasiyat bo'lib qolsa-chi degan o'yda titrab ketardim.

Yettinchi kun palata eshigini ochishga qo'l cho'zganimda har safar meni iliq kutib oladigan juvon yo'limni tusib:

– Kirmang – dedi. – Nigoraxon endi yo'q. U ketdi. Ajablanib boqdim. Ko'zlarida yosh ko'rdim. Lekin ko'nglim buni qabul qilmas va ishonmas edi.

– Opajon, kiray. Bir ko'ray, men, axir, Qashqadaryodan kelganman. Bilasiz-ku.

– Bilaman... tez chiqing. Birortasi ko'rib qolmasin.

Ustiga oq surp tashlab ko'yilgan aravachada Nigorani ko'rdim. U go'yo o'lgan emasdi. Horg'in, bemorlarini ko'raverib, toliqqan. Hayot azoblaridan xoli bo'lib orom olmoqda edi.

Men tashqariga otilib chiqdim-u faryod urib yubordim. Zalning narigi tomonidan kelayotgan Nigoraning otasini, onasini, Surayyoni yana besh-

oltita odamlarni ko'rdim. Ular yonginamdan o'tib ketishdi. Ularning dardi o'zlariga yetardi. Meniki ham ularnikidan kam emasdi. Lekin bizning yo'qotgan odamimiz bitta bo'lsa-da dardimiz, alamimiz, hasratimiz ayro-ayro edi. Mening dardimni bu yerda – bemorxonada hovlisidagi chinorlargina olishga qodir edi. Shu sababdan bu yerdagi ko'plab kishilarni hayratlarga solib kattakon shoxlari osmon qadar cho'zilgan, balki necha yuz yillardan beri qad tiklab turgan chinorga borib suyandim. Oradan qancha vaqtlar o'tib esa Nigoraning qarindoshlaridan bo'lsa kerak, yigirma besh yoshlardagi bir yigit kelib qo'lini yelkamga tashladi-da, meni Nigoralarnikiga boshlab ketdi. Tanish hovliga o'zimni yo'qotar darajada kirib borib, tobut oldida jon-u dilim o'rtab faryod urganimda kimdir qo'ltig'imdan tutdi. Ustimga yengil adras tun tashlashdi. Belimga belbog' bog'lashdi.

Qoq tush mahali uni qabrga qo'ydik. Bu yerdagilar mening belkurakni olib shiddat bilan tuproq tashlashimga qo'yib berishdi. Domlalaridan biri yoniga imladi. O'tirdim. Uchtasi qiroat qildi. Chidash og'ir edi.

Ertasi kuni hovlida horg'in o'tirganimda, Nigorning otasi yonimga keldi.

– Xo'sh, o'g'lim. Endi nima qilmoqchisiz? – so'radi u.

– Endi Nigoraning yodi bilan yashayman. Uni men Qashqadaryoga olib ketaman. Uni bir umr yuragimda olib yuraman.

– Endi bu gaplarni qo'ying. Nigora o'limi oldidan sizga bir gap aytganini bilaman.

– Mening yuragimdan hali Nigora muhabbati ketib ulgurgani yo'q. Men ikki muhabbat bilan yashayolmayman!

– Lekin Nigora muhabbati endi yo'q. U endi gulga aylanadi. Surayyo esa bor. Bu axir, uning vasiyati.

– Bilaman. Lekin men hozir biror narsa deyishga tayyor emasman. Balki, yana kelarman.

– Marhamat keling. Uyimizning eshigi sizga hamisha ochiq.

– Rahmat. Men endi qaytsam degandim.

– Ayangiz bilan, Surayyo bilan xayrlashdingizmi?

– Men hozir ular bilan xayrlashib chiqaman. Menga hovlilaringizdan joy berganliklarigiz,

yuragingizni ochganingiz uchun rahmat. Nigora ruhi haqqi sizlarni aslo unutmayman.

* * *

Men Andijon ko'chalariga chiqdim. Nigora yurgan yo'llardan yurdim. Men orzulari armonga aylangan dalli devona edim. Qayoqqa boryapman, bilmasdim. Shu paytda yo'l chetidagi baland beton to'siqqa chiqqancha uchmoqni istab qoldim. Nigora uchib ketgan osmonlarga. Betondan balandlab borayotganimda yodimga onam keldi. Ukalarim keldi. To'xtadim. Beixtiyor ortimga qaytdim.

Nima qilmoqchiman, bilmasdim. Yana qay ko'chalarga bosh uraman bilmasdim. Surayyoga qo'l cho'zamanmi? Mana men keldim deymanmi? Bu Nigora muhabbatiga, bizning muhabbatimizga xiyonat bo'lmaydimi? Agar muhabbat xazonrezning yengilgina shamolida ham daraxtidan uzilib, odamlar oyoqlari ostida to'shalib yotadigan yaproqlar bo'lsa, unda muhabbatning, hayotning ma'nosi qoladimi? Bilmasdim. Lekin bilganim Nigorani o'zim bilan yuragimda olib ketish bir umr asrab, avaylab har tong uning ruhiga duo qilib yashash edi.

“Surayyoga uylaning. Shunda meni unutmay yashaysiz”.

Bu Nigora edi. Mening ne bir azoblarni ko'rgan, bu azoblarda qovrilayotgan yuragimning sohibasi, sevganim, sevgilim.

– Yo'q – dedi yuragim. – Men faqat sizni sevib yashayman.

Men telba edim. Bir paytlar Bobur o'tgan ko'chalardan kimnidir hayratlarga solib o'zim bilan o'zim gaplashib borardim. Men o'zimga kelganimda Surayyolarning darvozasi oldida turganimni anglab hayratlarga tushdim. Hovli eshigini qoqishga uzatgan qo'limni tortib oldim. Men endi hech qachon bu hovli eshigini qoqmasligimni bilardim. Nigorani bir umr yuragimda saqlab yashash muddaomga aylangan edi. Zero, u mening yuragimda yashashi lozim edi. Men shu xayollarda Andijondan chiqib borardim...

Men hozir to'g'ri qilayapmanmi yoki bu ishim hayotimning bir adashishi edimi, bilmasdim.

Men Nigorani yuragimda olganicha Qashqadaryoga ketayotgan avtobusning bir burchida tiqilib ketib borardim...

BEK ALIga bir savol...

“Birinchi kitobim” loyihasi asosida chiqqan
Bek Alining “Men axir senman” kitobini o‘qib

**Bekzod
IBRAGIMOV,**

*Alisher Navoiy
nomidagi Toshkent davlat
o‘zbek tili va adabiyoti
universiteti magistranti*

Xalq og‘zaki ijodini bilmagan, Alpomishdan hayratlanib, Go‘ro‘g‘lini tinglamagan odam Bek Alining “Men axir senman” kitobini o‘qisin, baribir tushunmaydi. To‘g‘ri, o‘ynoqi ohangni his qiladi, so‘zlar jarangini, qofiyalar sadosini tinglaydi, ammo mag‘ziga yeta olmaydi. Nari borsa she‘rdagi falsafiy 2-3 gapni anglar, ammo tag zamirida yotgan inja tuyg‘ularni his qilolmaydi. Bek Ali she‘rlarida Gurkiboy bilan Mohiboyga o‘xshab telpaklari bilan mayxo‘rlik qiladi, Alpomishday zindonda yotishni istab qoladi, Qultoyga toy tanlatishni, shahzodasiz saroyga sulton bo‘lishni orzu qiladi. Ha, bugunning o‘quvchisi she‘r o‘qish uchun ham qaysidir ma‘noda, tayyorlanishi kerak, hech yo‘q, ota-bobolarining hikmatlarini qulog‘iga singdirgan bo‘lishi lozim.

Bek Ali shunday shoir: u qanday she‘r yozsam ekan deb o‘ylanib o‘tirmaydi, qofiya izlab bosh og‘ritmaydi, bo‘g‘in sanab barmoq yummaydi, qalbidan otilib chiqqan bir qo‘shiqni avval tiliga ko‘chirib kuylaydi, so‘ng qog‘ozga tushiradi. Uning she‘rlarida ota-bobolarimizning ming yillik orzu-armonlari, turish-turmushi, kundalik tashvishlaridan tortib yuksak dardlarigacha joy oladi. U she‘rlari orqali qaysidir xalq dostonining chala qolgan joylarini to‘ldirgandek bo‘ladi. Yoki qaysidir bir lapar-u qo‘shiqlarni yangicha ifoda bilan kuylayotgandek tasavvur uyg‘otadi. Ifoda uslubi ham xuddi shunday quyma, o‘ynoqi:

Qora tunning bag‘rin yorar it hurib,

Qora tunga bag‘rin yorar it hurib.

Yo qora tun it bag‘rida hurarmi?

Yo it qora tun bag‘rida o‘ltirib...

Yoki shu she‘rida yana shunday satrlar bor:

O, onam-a, bag‘ring o‘rtab dog‘lading,

Yo‘q, bag‘ringni o‘rtar edi dog‘laring.

Larzon-larzon mevalari to‘kilib

Qaytishimni kutar edi bog‘laring.

E'tibor qilyapsizmi? Xalqona ifoda usuli bilan onaning sog'inchi, iztirobini bundan ortiq ifoda etish mumkinmi? Xalqimizda kutaverib, ko'zi to'rt bo'ldi, ichi to'kildi, degan ibora bor. Larzon-larzon mevalari to'kilib kutayotgan bog'lar aslida ana shunday to'kilib borayotgan ona ko'ksining aksi emasmi?

“Men tug'ilgan qishloq haqida tasvir”. Bu she'ri o'qib, hamma qishloq bir xil bo'larkan-da degan o'ylarga bordim. Bek Ali tug'ilib o'sgan Samarqand emas, Surxondaryoning chekka bir qishlog'i tasviriga o'xshadi. Chunki bizning ham qishloq haqidagi xotiralar, asosan, qish vaqtiga to'g'ri keladi. Tom boshida mo'ridan tutun o'ralishi, mushukning pechka tagida bolalashi, paxta chigitlab o'tirgan onaning hazin ertaklari, qarg'alarining sovuq qag'illashi... Bari-bari bolalikning dilni orziqtiruvchi ertaklari bag'riga singib ketadi. Shuning bilan birga, eng beg'ubor xotiralar qa'riga ham.

*Menda tilmas yaproqlar,
Yurak zarbin chaladi.
Mening qishloq haqida
Ertaklarim qoladi.
Yog'och eshik ortida
Katta hayot kutgani
Derazaning oldidan
Vatan o'tib ketgani...*

Bular murg'ak go'dak tasavvurlari, katta hayot haqidagi dastlabki o'ylari. Qishloq haqida o'ylaganda ko'pchilikning xayolidan ana shunday tasvirlar o'tishi tabiiy. Ammo buni go'zal bir lirikaga solib, o'zgalarga-da

yuqadigan ifodada aytish shoirning asl mahoratidan darak.

Bek Alining Vatanni alqab, uning sha'niga madhlar keltirib yozgan she'ri yo'q. Ammo deyarli barcha she'rlarida turfa tasvirlar, majoziy iboralar, ishoralar orqali vatanparvarlik, sadoqat, millatsevarlik kabi tuyg'ularni berib ketadiki, bu odatiy madhiyalardan ko'ra kishiga yuqimlir, ta'sirlir bo'ladi. Jumladan, “Uyga vazifa” she'rida tunda chiroq o'chib qolgani uchun dars tayyorlay olmagan bolaning ustoziga qishlog'ining og'ir holidan so'z ochishga yuzi chidamagan, jimgina dakki eshitgan holati juda ta'sirli chiqqan. She'r so'nggida o'sha bolakay men edim, deya tan olgan shoir “Vatan agar do'zax bo'lsa ham, O'zgalarga sotib bo'lmaydi”, satrlari bilan o'qirman yuragini nishonga oladi va

o'ylaymanki, bexato uradi. (Agar yurak o'lmagan bo'lsa...) Bu bugun turmush tashvishlaridan nolib, jamiyatda o'z o'rnini topa olmasdan chet ellarga ishg'a ketib, Vatani haqida turli ig'volar tarqatib yurganlar uchun bir saboq bo'lsa, ne ajab.

Ba'zi ijodkorlarda qofiyaga zeb beraman deb ma'nodan chekinish hollari ko'p uchraydi. Bunda ohangdorlik va o'ynoqlik ma'nodagi qusurni ham qisman yopib ketgandek bo'ladi. Ammo Bek Alining she'rlarida unday emas. Go'zal shaklga mos ma'no mujassamki, uni anglab, tushunib olish o'quvchining estetik didiga havola qilinadi. Dunyo falsafasidan boxabar shoir olam va odam haqidagi xulosalarini go'zal ifodalar vositasida akslantiradi. Jumladan, “*Bu olamni tushunmaysan, Kechmay turib to'zingdan*”, “*O'zimga eng katta jazo o'zimman*”, “*Gar oshiq bo'lmasa, bulbul balodir*”, “*Xudoga bir hovuch tilovatim yo'q – O'lsam, o'xshamayman o'lgan odamga*”, “*Onamga kuz qoldi, otamga Xudoy*”, “*Yashadingiz o'sha-o'sha, Sizni ko'mar o'shandayin*”, “*Kimlar kimga aylanar, Men yerga aylanaman*” kabi satrlarni shunchaki o'qib ketib bo'lmaydi. Ko'ksingizdagi mushtdekkin a'zoning

qon haydashdan ham bo'lak ishi borligini eslatib qo'yadi go'yo.

Bek Alining she'rlarini ichingizda o'qiyolmaysiz. Uni baralla ovoz chiqarib, kerak bo'lsa, baqirib, hayqirib, ammo o'z ohangiga solib o'qish kerak. Zotan, kitobdagi barcha tizimlarning o'z ohangi bor. Ohangiga solmasangiz, tushunmaysiz, anglamaysiz shoir nima demoqchiligini, lirik qahramon holatini. Agar imkoni bo'lsa, barcha she'rni Bek Alining o'ziga o'qitish kerak, o'z ohangi, nag'masi bilan. Inchunun, har qanday doston ham baxshi do'mbirasi navosiga tushgachgina tilga kiradi, yurakka yetib boradi. Ayniqsa, "Anglash", "Gulijon", "Men senga teatr qo'yib beraman", "Kosagun shoirning aytganlari" kabi bitiklar avval ohangi, keyin so'zi tug'ilgandek, nazarimda. Bu she'rlarni ovoz chiqarmay o'qib ko'ring va keyin ritmiga solib, badiiy ijro etib boqing. Qay birida ko'proq ma'no anglaysiz? Albatta, ikkinchisida.

Barcha she'rni Bek Alining o'ziga o'qitish kerak, o'z ohangi, nag'masi bilan

Masalan, xalqona ruhda yozilgan "Kosagun shoirning aytganlari" she'rida har bir bandning o'z vazni bor. Birinchi bandda ritm 4+4 shaklida kelsa, ikkinchi bandda 2+6 shakliga kiradi va bu o'ziga xos ohangdorlik bag'ishlaydi. Undan keyingi bandlarda ham shunday ritmdagi turfalik shoir ruhiy holatiga hamohang ayri-ayri ohang kasb etadi. Bir qarashda ritm, vazn buzilgandek tasavvur uyg'otsa-da, bu ash'orning o'qilish darajasini, tempini oshiradi.

*O, dilbarim, nahot sening
Kechmoq so'nggi chorang bo'lar.
Uchov telpaklarim,
Mening
Bilan
Qo'shsang,
Chortang bo'lar.
Kuntug'mishday qalandarman,
Ovozimni unim bo'g'mish.
Qaysi kuni bo'za topsam,
O'sha kuni kunim tug'mish!*

Bek Alining she'rlarini o'qib, o'zi ham ko'p mutolaa qilishini, tinimsiz izlanishini sezish mumkin. Bu izlanish va mashqlar natijasi o'laroq xalqonalik hamda an'anaviylikning oltin o'rtalig'ini topib, o'ziga xos uslub yarata olganki, kitobdagi har bir she'r muallifi aynan Bek Ali ekanini aytib turadi. Ammo shu bilan bir qatorda, ayrim kamchiliklar, ju'ziy xatoliklar ham o'tganki, bu kitobdagi she'rlarning ba'zilarini yana bir qayta ishlab, maromiga yetkazish lozimligini bildiradi. Aslida, ijodkor o'z asarini qayta o'qiganida yangilab, kamchiliklarini to'ldirib borishi uning yanada takomilga erishishida muhim hisoblanadi.

Xalqona ruhdagi she'rlarda ohang birinchi o'ringa chiqadi. To'plamdagi she'rlarda uchraydigan asosiy kamchilik esa aynan qofiyalardagi qusurlar bilan bog'liq. Jumladan, "Tengqurlarimga maslahat" she'ri an'anaviy barmaq vaznida bitilgan. Uning qofiyalanishiga e'tibor qaratamiz. Birinchi bandda *a-b,s-b* tarzidagi qofiya berilgan. Ikkinchi va uchinchi bandda ham xuddi shunday. Ammo

to'rtinchi bandda *a-a,b-a* tarzida, beshinchi band esa *a-a,a-a* tarzida qofiyalangan. So'nggi band esa *a-b,a-b* shaklidagi qofiyaga ega. Bu she'rning ohangiga bir qadar ta'sir etgan.

“Qizimga maktub” she'rida ham qofiyadagi turfalik ko'zga tashlanadi. Shoirning tizgin bilmas tuyg'ulari har qanday shakl-u shamoyilni pisand qilmaydi, qolipga tushmaydi, deyish mumkin, ammo an'anaviy uslubda yozilgan she'rlarda qofiyaning g'alizligi, bir xil ritmga ega bo'lmasligi darrov seziladi, o'quvchining biroz g'ashiga tegadi. Bunday turfaliklar, ishlanishi kerak bo'lgan qofiyalar to'plamda bir qancha topiladi. Ularni shoirning o'zi o'z ohangiga moslab, joyiga tushirsa, juda maqbul bo'lar edi.

Girsh degan amerikalik faylasuf badiiy matnni tadqiq etar ekan, “Matnning asl ma'nosi men anglagan ma'nodir”, degan to'xtamga kelgan edi. Xuddi shunday, kishilar o'zlari angloilmagan narsani bema'nilikka yo'yib qo'yaveradilar. Shunday ekan, o'rni kelganda kitobdagi ba'zi bir “tishim o'tmagan” jumalarni ham aytmasam bo'lmaydi. Dastlab, “Samarqand” she'ridagi quyidagi bandga nazar tashlaylik.

*Temurbek qo'shinlari tilloga to'ygan ekan,
G'alaba-yu ayol-u urhoga to'ygan ekan.
Bir savol qiynar faqat, yori qolib ikkiqat
Tug'ilgan farzandiga qanday nom qo'ygan ekan?
Sendan nishon axtarib, ko'zim toldi, Samarqand!
Suratimni ko'tarib bolam qoldi, Samarqand!*

Dastlabki ikki banddan anglashiladiki, Amir Temur qo'shinlari faqat g'alaba qilib, tillolarga ko'milib, bazm-u jamshidda yashagan. G'alaba qilgan joyida ayollar bilan maishat qilib, urho-ur qilgan, demakki, xalqqa zulm qilgan, talagan. Bu qanchalik haqiqatga to'g'ri keladi? Keyingi bandlardagi ikkiqat yorining qolib ketgani va unga qanday ism tanlagani borasidagi savolomuz ifoda nima maqsadda she'rga kiritilgani shaxsan menga juda qiziq. Ammo ma'no chiqara olmadim (muallifdan uzr so'rayman).

“Olis makonlarda bo'lib faromush” satri bilan boshlanadigan she'ridagi “O, tongman – uyg'onib sizlaysan

meni” jumlasiga yuklatilgan ma'noni ham anglay olmadim. Tongni nima uchun sizlash kerak? Senlasa, tong xafa bo'ladimi? Buning o'rniga “O, tongman – uyg'onib sezgaysan meni” qabilida ishlatilganda, balki, keyinga bandlarga ham bog'langan bo'lardi.

“Singlimga maktub” she'ri ham xalqona uslubda, go'zal tashbeh-u istioralarga boy tarzda yozilgani bilan e'tiborni tortadi. Ammo shunday dardli, zalvorli she'rning to'rtinchi bandida “Yarashgaymi qizg'onishlar pul yo'g'ida” satrining berilishi bitikning yengillashib ketishiga sabab bo'lgan. Axir, rashk, qizg'onish pulga, mol-dunyoga bog'liq tuyg'u emas-ku. To'g'ri, bu jumlaning kinoya, piching deb qabul qilish ham mumkindir. Ammo bunday mavzuda piching qilish shoir tili bilan aytganda yarashmaydi.

Odatda, birinchi kitob havaskor shoirning bitiklaridan iborat bo'ladi. Bek Ali esa yetilgan chinakam shoirga aylanib ulgurgan. Yoshi ham o'ttizni qoralab borayotganini hisobga olsak, kamida 300–400 betli to'plamlar, yirik dostonlar yaratish yoshida, shoirona aytganda, avji pallasida. Do'stimizdan ana shunday qalin-qalin, ma'no-mazmuni undan-da zalvorli kitoblar kutib qolamiz.

Men sig'ingan tuyg'u – Sadoqat

**Risolat
JUMANAZAROVA**

*1966-yili tug'ilgan.
Qarshi pedagogika
institutining O'zbek tili
va adabiyoti fakultetini
tugatgan. "Ko'ngil
uyini bezar" nomli
kitobi chop etilgan.*

Sen borsan –
Orzular tizilib kelar.
Olamni yoritib turadi quyosh.
Chechaklar, maysalar va borliq kular,
Mo'jiza yaratar sabr-u bardosh.

Sen borsan –
G'animlar boshin xam etgan,
Botirga botirlik yuragi bitgan.
Bag'rin qonatolmas hech bo'hton toshi
Istasang, ko'kka ham qo'llari yetgan.

Sen borsan –
Armonlar dilni kemirmas,
Dunyodan behuda o'tmayman yashab.
Sog'inchlar sarobning suvin simirmas
Eng ezgu hislarni yuradi oshab.

Sen borsan –
Tilimda shukrona mudom.
Salavot, sanolar o'qiyman senga.
Tangrim sof dillarni qo'llagay har dam,
Poyonsiz sahrolar hech gapmas menga –
Sen bo'lsang muhabbat,
Sen bo'lsang ishonch!

Otamning o'giti

Hikmat ko'zi bilan qara olamga,
Kamtarlik yarashar oqil odamga.
Aql ham kerakdir bilsang har damda,
Hasad qilma, bolam, havas qilib o't.

Daryosan, bilsang sen, daryo bo'lib o't,
Nokasga teng bo'lma, barchasin unut.
Har ne ish qilsang ham ajrimini kut,
Hasad qilma, bolam, havas qilib o't.

Bir uchi yaxshining uyin kuydirar,
Bir uchi o'zingni jondan to'ydirar.
U – havas, insonga mehr iydirar,
Hasad qilma, bolam, havas qilib o't.

Shukrkim, sen borsan – toshlar otadi,
Bilaman, goho u qattiq botadi.
Dunyodan yomon ham bir kun o'tadi,
Hasad qilma, bolam, havas qilib o't.

Kutganim – sen, sog'inganim – sen.
Ming bor izlab topmaganim sen.
Qoqilsam-da umr yo'lida
Goh qo'g'irchoq taqdir qo'lida.
Harna bo'lsa chorlayverasan,
Sen-la bardam tutaman o'zim,
Orzuginam – olis yulduzim...

Men intilgan qoya – Muhabbat,
Chag'ir edi yo'llari faqat.
Afsun o'qib chorlar u dilni,
Sinovdadir bardosh-u toqat.

Men sig'ingan tuyg'u – Sadoqat,
U poklikdan o'qiydi oyat.
Garchi dilda armonlar qat-qat,
Xiyonatga qilmas hech toqat.

Muhabbat – afsungar,
Ezguliklar doyasi.
O'rin bermas qayg'u-alamga.

Xiyonat – jodugar,
Yovuzliklar onasi.
O't qo'ymoq istar olamga.

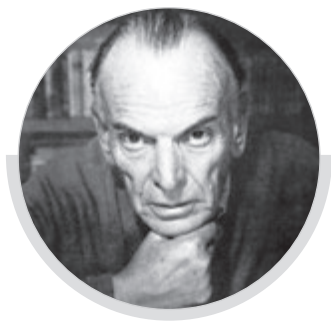
Jimgina yashamoq og'ir,
Aytolmasang darding birovga.
Yurak bo'zlar misoli sag'ir,
Sochlaring aylanar qirovga.
Jimgina yashamoq og'ir,
O'zgalar dardini anglamay,
Ko'ngil ko'zlari bo'lsa so'qir.
(Yurak ham aylanar temirga)
Bechora ne qilsin zanglamay...

Bolalar tinmaydi, yugurar, kular
Butun borliqni ko'tarib boshga.
Dunyo sir-asrorin bilgisi kelar,
Qoqilar goh yumshoq, gohida toshga.
Mo'ysafid ko'zlarin yumib mudraydi,
Olis bolalikni tushida ko'rib.
Sirlil bu olamni u jim tinglaydi,
Jilmayar, qirlarga yurar yugurib.

So'nggi qo'ng'iroq

Har gal jaranglasa so'nggi qo'ng'iroq,
Yurak ura boshlar hayajon bilan.
Xayrlashmoq oni bo'lar yaqinroq,
Orzulari osmon bolajon bilan.
Beg'ubor qalbida nechog' o'rnim bor,
Boqsam ko'zlarida ko'raman mehr.
Meni baxtdan sarxush aylagan
Bu qanday hissiyot, bu qanday sehr.
Ko'ngildan ming orzu – havas o'tadi,
Vujudimni bosar ajib bir titroq.
Yuragim parchasin yulib ketadi,
Har gal jaranglasa so'nggi qo'ng'iroq.

TELEGRAMMA

**Konstantin
PAUSTOVSKIY**
(1892–1968)

Rus mumtoz adabiyoti vakili. Ilk kitobi – “Ro‘paradagi kemalar” (1928). “Qorabo‘g‘oz” qissasi bilan shuhrat qozongan. “Sharl Lonsvil taqdiri”, “Kolxida”, “Qora dengiz”, “Tozi it yulduzlar turkumi”, “Shimol qissasi”, “Meshyora tomonlarda” kabi qissalar, “Romantiklar”, “Yarqiroq bulutlar” kabi romanlar, bir qator pyesa, hikoya, ocherk va ertaklar muallifi. Asarlari asosida qator filmlar suratga olingan. “Tilla atirgul” qissasida ijod mohiyati haqida so‘z boradi.

Rus tilidan
Orif TOLIB
tarjimai

Hikoya

Oktabr juda sovuq, yog‘in-sochinli keldi. Taxta qoplangan tomlar qorayib qoldi.

Bog‘dagi o‘t-o‘lanlar yerga qapishdi, ularning bari allaqachon gullab, gullarini to‘kkan, faqat devor yonidagi kichkina kungaboqargina bunga ulgurmadi.

Daryo ortidan maysazor tomon yopirilgan mayin bulutlar oq tolning yalang‘och novdalariga ilinib qolgan. Ezg‘ilab yomg‘ir yog‘yapti.

Yo‘llardan o‘tish-qaytish qiyinlashib, cho‘ponlar ham otarni o‘tloqqa olib chiqmay qo‘ydi.

Cho‘ponning sibizg‘asi bahorgacha tindi. Katerina Petrovna uchun har tong o‘rnidan turish va doimiy manzarani: isitilmagani-dan achchiq hid o‘rnab qolgan xonalar, chang bosgan “Yevropa xabarlarini”, stol ustidagi sarg‘ayib ketgan piyolalar, anchadan buyon tozalanmagan samovar va devorga ilingan suratlarini ko‘rish yanayam qiyinlashib qoldi. Balki, xonalar qorong‘iligidandir, Katerina Petrovnaning ko‘ziga suratlar qora suvday ko‘rina boshladi. Yoki vaqt o‘tib ular xiralashgan, biroq suratlarda nima tasvirlanganini farqlash qiyin edi. Katerina Petrovna xotirasiga tayanib anavi – otasining portreti, kichkinagina, tillarang romga solingani esa – Kramskiyning sovg‘asi, uning “Notanish ayol”i eskizi ekanini ajaratara olardi, xolos. Katerina Petrovna butun umrini otasi – taniqli rassom qurib bergan mana shu uyda o‘tkazdi.

Rassom qarigach, Peterbugdan tug‘ilgan qishlog‘iga qaytdi, tinchgina yashab, bog‘bonchilik qildi. Bu paytda rasm chizolmay qolgandi: qo‘llari qaltirar, ko‘rish ham yomonlashgan, tez-tez ko‘zi og‘rib turardi.

Bu uy, Katerina Petrovna aytmoqchi, “yodgorlik uy” edi. Viloyat muzeyi muhofazasiga olingandi. Lekin u o‘lgach, bu uyning taqdiri nima kechadi – buni Katerina Petrovna bilmasdi. Butun Zabore qishlog‘ida suratlar, Peterburgdagi hayot, Katerina Petrovna otasi bilan Parijda yoz bo‘yi yashagani va Viktor Hyugoning dafn

marosimini ko'rgani haqida gaplashadigan birorta odam yo'q edi.

Bular haqida Manyushka bilan ham gaplashib bo'lmaydi. Kolxozda etikdo'z bo'lib ishlaydigan qo'shni-nisining qizi har kuni quduqdan suv olib kelib beradi, supur-sidir qiladi, choy tayyorlaydi.

Katerina Petrovna Manyushkaga xizmatlari uchun burushgan qo'lqop, tuyaqush pati, shisha munchoqli qora shlyapa sovg'a qildi.

– Nima qilaman bularni? – dedi Manyushka xirilloq tovush bilan va burnini tortib qo'ydi. – Latta-puttalarga o'ch emasman.

– Sotasan, qizalog'im, sotasan, – deb shivirladi Katerina Petrovna. Baland tovushda gapirolmay qolganiga ham bir yil bo'ldi.

– Utilga topshiraman, – dedi Manyushka, so'ng hammasini yig'ishtirib ketdi.

Ba'zan o't o'chirish jihozlari omborxonasida qorovul bo'lib ishlaydigan ozg'in va mallatus Tixon yo'qlab o'tadi. Katerina Petrovnaning otasi Peterburgdan qanday kelgani, uy qurgani, tomorqa ekkani – hamma-hammasi uning yodida.

Tixon u paytlari bola edi, lekin qariya rassomga hurmatini bir umr qalbida saqladi. Rasmlariga boqib:

– Tabiiy ishlar-da bular, tabiiy! – deb xo'rsinib qo'yadi.

Tixon achinganidan yordam berishga urinadi, ammo ko'pincha behuda, lekin ro'zg'orga baribir nafi tegadi: bog'dagi qurigan daraxtlarni kesadi, arralab, maydalaydi, o'tin qilib g'amlab qo'yadi. Har safar ketayotib, ostonada to'xtab, so'raydi:

– Katerina Petrovna, Nast-yadan xat-xabar bormi? Yozib turibdimi?

Divanda mushtdekkina bo'lib o'tirgan Katerina Petrovna indamaydi, teridan ishlangan sariq xaltachasidagi qog'ozlarni titishda davom etadi. Tixon miriqib burun qoqadi, ostonada kalovlanib turadi.

– Anaqqisa... – deydi u javobni kutmay, – Men ketsam degandim, Katerina Petrovna.

– Mayli, boraver, Tisha, – deb shivirlaydi Katerina Petrovna. – Xudo qo'llasin seni.

U eshikni asta yopib, tashqariga yo'naladi, Katerina Petrovnaning ko'zlariga esa asta yosh quyilib keladi. Shundoq deraza ortida shamol yalang'och shox-shabbalar orasidan hushtak chalib o'tadi, oxirgi yaproqlarni ham to'kadi. Xontaxta ustidagi moy-chiroq xira lipillaydi. U tashlandiq uydagi yagona tirik mavjudot edi, shu zaifgina nur ham bo'lmasa, Katerina Petrovna tonggacha qanday chidashini tasavvur qilolmasdi.

Tunlar allaqachon uzaygan, uyqusizlikday og'ir edi. Tong tobora sekinlashar, tobora kechikar va artilmagan oynalardan istamaygina kirib kelar edi. Romlar orasidagi paxtalar ustida o'tgan yildan beri bir paytlar sap-sariq bo'lgan, hozir chirib-qorayib qolgan barglar yotardi.

Katerina Petrovnaning qizi va yagona qarindoshi Nastya uzoqda, Leningradda yashaydi. Oxirgi bor uch yil oldin yo'qlab kelgandi.

Katerina Petrovna Nastyaning ishi ko'pligi, onasiga vaqt ajratishga imkoni yo'qligini bilardi. Uning, unga o'xshagan yoshlarning o'z tashvishlari, tushuniksiz qiziqishlari, o'z baxtlari bor. Xalal bermagan ma'qul. Shu sababli Katerina Petrovna Nastyaga kam xat yozar, lekin cho'kib qolgan divanning bir burchida o'tirgancha kun bo'yi u haqda o'ylardi. Shunday sassiz ediki, sukunatga aldangan sichqon pechka ortidan yugurib chiqar, orqa oyoqlarida tik turgancha burnini u yoq-bu yoqqa burib, cho'kindi havoni uzoq hidlardi.

Nastya ham xat yozmas, biroq ikki-uch oyda bir marta yosh va quvnoq pochta Vasilij Katerina Petrovnaga ikki yuz so'mlik o'tkazmani olib kelardi. Katerina Petrovna imzo chekayotgan payt boshqa joyga qo'l qo'yvormasin deb, uni avaylab suyab turardi.

Vasilij ketgach, Katerina Petrovna qo'lida pul bilan parishon o'tiradi. Keyin ko'zoynagini taqib pochta o'tkazmasidagi bir nechta so'zni qayta o'qiydi. So'zlar o'sha-o'sha: ish ko'pligidan borgani, hatto xat yozgani ham vaqt yo'q.

Katerina Petrovna mayin qog'ozchalarni avaylabgina silaydi. Qarilik qursin, qo'lidagi pul-lar aynan Nastya jo'natganlari emasligini ham unutadi. Pullardan qizining hidi kelib turganday bo'ladi.

Bir kuni kechasi, oktyabrning oxirlarida chorbog'dagi allaqachon mixlab tashlangan eshikni kimdir uzoq taqillatdi.

Katerina Petrovnaning yuragiga g'ulg'ula tushdi, imillab boshiga issiq ro'molini o'radi, eski ro'dapo kiyimni kiydi va shu yil hisobidan birinchi bor uydin tashqariga chiqdi. Juda sekin, paypaslanib yurdi. Izg'irinning kuchidan boshiga og'riq kirdi. Unutilgan yulduzlar yerga o'tkir nigohlarini qadagan, to'kilgan barglar Katerina Petrovnaning yurishiga xalal berardi.

Onaxon eshikchaga yaqinlashib, ovoz berdi:

– Kim u?

Ammo devor ortidan hech kim javob qaytarmadi.

– Menga shunday tuyuldi, shekilli, – dedi Katerina Petrovna va ortiga qayrildi.

Nafasi tiqilib, qari bir daraxt oldida to'xtadi, sovuq va nam novdani ushlab, uning zarang ekanini payqadi. Uni bir zamonlar o'zi ekkandi, u paytlari g'ami yo'q yoshgina qiz edi. Mana, endi g'arib-u notavon, qaltiroq bir holda turibdi, bu kimsasiz, huvillagan kechadan hech qayoqqa qochib ketishning imkoni yo'q.

Katerina Petrovnaning zarangga ichi achishdi, g'adir-budir tanasini siladi. Amallab uyga yetib olgach, o'sha zahoti Nastyaga xat yozdi.

“Nuridiydam, jonim qizim, – deb yozdi Katerina Petrovna, – Bu qishdan chiqmasam kerak. Hech yo'q bir kunga kel. Diyoringni ko'ray, qo'llaringdan tutay. Qaridim, yurish tugul, o'tirish, yotish ham og'irlik qilyapti. O'lim manzilimni topolmayapti, xolos. Bog' quriyapti – oldingiday emas, to'g'ri, uni ko'rmayman ham. Kuz yomon keldi. Judayam yomon. Hatto butun umrimdan mana shu kuz uzunroq tuyulyapti”.

Manyushka burnini torta-torta xatni pochtaga olib bordi, pochta qutisiga bir amal-lab soldi, so'ng ichiga mo'raladi: nimalar bor ekan? Ammo ichkarida tunuka va bo'shliqdan boshqa hech narsa ko'rinmadi.

Nastya Rassomlar uyushmasida kotiba bo'lib ishlardi. Ish ko'p edi. Ko'rgazmalar, tanlovlar – bari-bari uning qo'lidan o'tardi.

Onasining xatini Nastya ishdaligida oldi. Sumkasiga solib qo'ydi – ishdan keyin o'qiyman, dedi. Katerina Petrovnaning xatini ko'rib Nastya yengil tin oldi – xat yozibdimi, demak, tirik. Biroq unda soqov bir bezovtalik boshlandi, go'yo har bir maktub so'zsiz ta'na edi.

Ishdan keyin Nastya yosh haykaltarosh Timofeyevning ustaxonasiga borishi, yashash sharoiti bilan tanishib, keyin Uyushma rahbariyatiga hisobot berishi kerak edi. Timofeyev ustaxonasining sovuqligi, umuman, unga imkon berishmayotgani va rivojlanishiga to'siq bo'lishayotganidan shikoyat qilgandi.

Nastya bir burchakdan oynacha topib oldi, so'ng yuziga upa sepdi va kulimsiradi – shu payt o'ziga o'zi yoqib ketdi. Rassomlar malla sochlari va katta ko'zlari sabab uni Solveyg deb atashardi.

Eshikni Timofeyevning o'zi ochdi – pakana, bir so'zli, zahargina yigit. Egnida palto, bo'yniga katta sharf o'ragan edi. Nastya haykaltarosh oyog'iga ayollarning fetr botinkasini kiyib olganini payqadi.

– Kiyimingizni yechmang, – to'ng'illadi Timofeyev. – Muzlab qolasiz. Iltimos sizdan!

U Nastyani qorong'i yo'lakchadan olib o'tib, yuqoriga bir necha zina ko'tarildi va ustaxonaning ensiz eshigini ochdi.

Ustaxonadan tutun hidi anqirdi. Loy solingan bochka yonida kerosinka yonib turar, dastgohlardagi haykallar ustiga nam lattalar yopilgan edi. Katta deraza ortida qiyalab qor tashlar, Neva ustini tumanday qoplagan qorparchalar daryo suvlarida erib ketardi. Shamol deraza romlari orasidan hushtak chalib o'tib, poldagi eski gazetalarni qimirlatib qo'yardi.

– Voy, Xudoyim-ey, sovuqligini qarang-a! – dedi Nastya, uning nazarida ustaxona devorlariga tartibsiz osilgan oq marmar bo'rtma naqshlar havoni yanayam muzlatib yuborayotgandek edi.

– Bir havasingizni keltiray dedim-da, – dedi Timofeyev loy yuqi kursini Nastyaga yaqin su-

rib. – Bu kulbada harom qotmaganimga hayron qolaman. Pershinning ustaxonasini bir ko'ring, issiqqina, naq Sahroyi Kabir.

– Pershinni yoqtirmaysizmi? – qo'rqibgina so'radi Nastya.

– Jo'jaxo'roz u! – dedi Timofeyev achchiqlanib. – Kosib! Haykallarida yelka ishlamaydi u, palto iladigan ilgak yasaydi. Kalxozchi ayoli – fartuk taqqan tosh. Ishchisi neandertal odamga o'xshaydi. Haykallarini yog'och kurak bilan yasaydi u. Lekin o'ta ayyor, sizga aytsam, o'lguday ayyor!

– Gogolni ishlagan edingiz, o'shani ko'rsating-chi, – dedi Nastya suhbat mavzusini o'zgartirish uchun.

– Yuring, – dedi haykaltarosh qovog'i osilgan gancha. – Yo'q, u yoqqa emas, bu yoqqa. Anavi burchakka. Ana, shunday!

U haykallardan biri ustidagi ho'l lattani oldi, unga yaxshilab razm soldi, kerosinka yoniga cho'k tushib o'tirdi, qo'llarini tobladi va dedi:

– Ana, ko'ring Nikolay Vasilevichni. Marhamat!

Nastya seskanib ketdi. Qirraburun, bukchaygan bir odam unga ustidan kulayotganday istehzoli tarzda, yeb qo'ygudek bo'lib qarab turardi. Nastya haykalning chakkasida bo'rtgan qon tomirlar urib turganini ko'rdi.

“Xaltangdagi xat hali ochilmagan, – deganday edi Gogolning o'q ko'zlari. – Eh, sen, olashaqshaq!”

– Qalay? – deb so'radi Timofeyev. – Jiddiy ishmi?

– Ajoyib! – chaynalibgina dedi Nastya. – Haqiqatan ham ajoyib.

Timofeyev achchiq kuldi.

– Ajoyib, – qaytardi u, – hamma shunday deydi. Pershin ham, Matyash ham, har qanday qo'mitadagi har qanday dono xuddi shunday deydi. Lekin bundan nima foyda? Bu yerda – ajoyib, lekin mening haykaltarosh sifatida taqdirim hal bo'ladigan joyda hammamizga ma'lum-u mashhur Pershin betayinlarcha ming'irlaydi va tamom. Pershin nimadir dedimi, hammasi hall!.. Kechasi bilan uxlayolmaysan! –

baqirdi Timofeyev va botinkasini tapillatib zalda yura boshladi. – Loy ushlayverib qo'lim revmatizm bo'ldi. Uch yildan beri Gogol haqida bir xil so'zlarni o'qiyman. Basharasi tushlarimga ham kirib chiqadi!

Timofeyev stoldan bir dasta kitob oldi, havoda silkitdi-da joyiga uloqtirdi. Stoldan ganch changlari ko'tarildi.

– Bularning hammasi Gogol haqida! – dedi u va birdan tinchlandi. – Nima? Qo'rqitvordimmi? Kechiring, azizim, lekin, to'g'risi, rosa olishgim kelib turibdi.

– Unda... birga olishamiz, – dedi Nastya va o'rnidan turdi.

Timofeyev uning qo'lini qattiq siqib xayrlashdi. Nastya bunday iste'dod egasini nima qilib bo'lsa ham bu nom-nishonsizlikdan olib chiqishga qat'iy qaror qildi.

Nastya Rassomlar uyushmasiga qaytib, rais huzuriga kirdi, u bilan uzoq gaplashdi, ozroq qizishdi ham, Timofeyevning ko'rgazmasini tashkillashtirish kerakligini uqdirdi. Rais qalam bilan stol chertdi, nimanidir uzoq chamaladi va nihoyat rozi bo'ldi.

Nastya Moykadagi uyiga, eskirgan, shifti ganch qilingan xonasiga qaytdi. Shundan so'ngina Katerina Petrovnaning xatini ochib o'qidi.

– U yerga borgan hozir vaqt bormi! – dedi u va o'rnidan turdi. – Qani, bu yerdan sug'urilib chiqa olsang!

Ko'z oldida jiq to'la poyezdlar, boshqa poyezdga almashlash, do'q-do'q arava, qurigan bog', onasining doimgi yig'i-sig'isi, qishloqning cho'ziluvchan, zerikarli rangsiz kunlari jonlandi va xatni yozuv stolining tortmasiga solib qo'ydi.

Nastya ikki haftani Timofeyevning ko'rgazmasini tashkil etish tashvishlari bilan o'tkazdi.

Bu vaqt ichida murosani bilmaydigan Timofeyev bilan bir necha bor urishib-yarashdi. Timofeyev ishlarini ko'rgazmaga xuddi yo'q qilishga jo'natganday jo'natdi.

– Bu yugur-yugurlaringizdan hech narsa chiqmaydi, – dedi u Nastyaga ichiqoralik bilan. Go'yo ko'rgazmani u emas, qiz o'tkazayotganday. – Vaqtimni behuda sarflayapman. To'g'risi shu.

Nastya boshida tushkunlikka tushdi, achchiqlandi, keyinchalik bu injiqliklarga tahqirlangan mag'rurlik sabab ekanini angladi. Hammasi yolg'ondakam, Timofeyev ichida bo'lajak ko'rgazmasidan juda shod.

Ko'rgazma kechqurun ochildi. Timofeyev jahllandi, haykalni elektr yorug'ida tomosha qilib bo'lmasligini aytdi.

– O'lik nur! – deb vaysadi u. – Zig'ircha foydasi yo'q. Undan ko'ra kerosin lampa bo'lgani ham tuzuk edi.

– Sizga qanaqa nur kerak o'zi? Hamisha har yerda norozi odam ekansiz-ku! – oxiri portladi Nastya.

– Sham kerak! Sham! – dedi Timofeyev alam bilan. – Gogolni qanday qilib elektr chiroq ostiga qo'yish mumkin?! Absurd-ku bu!

Ochilish marosimida haykaltaroshlar, rassomlar qatnashdi. Haykaltaroshlarning mavzudan yiroqroq suhbatlarini eshitib, ular Timofeyevning ishlarini maqtayaptimi yoki tanqid qilyaptimi – bilib bo'lmasdi. Lekin ko'rgazma muvaffaqiyatli bo'lganini Timofeyev tushundi.

Oq sochli jizzaki bir haykaltarosh Nastyaning yoniga kelib, qo'llarini siqdi:

– Minnatdorchilik bildiraman. Eshitishimcha, Timofeyevni yorug' olamga siz olib chiqibsiz. Ajoyib ish qilibsiz. Bizda, bilsangiz, ijodkorga e'tibor berish, unga g'amxo'rlik qilish kerakligi haqida gap sotadiganlar ko'p. Lekin amaliy ishga kelganda qup-quruq nigohlarga yo'liqasan. Yana bir bor minnatdorchilik izhor etaman!

Muhokama boshlandi. Ko'p gapirishdi, maqtashdi, bahslashishdi. Keksa rassom insonga, nohaq unutilgan yosh rassomga e'tibor haqida aytgan gap har bir nutqda qaytarildi.

Timofeyev parketga tikilib tumshayganicha o'tirar, ko'z qiri bilan ma'ruzachilarga qarab qo'yardi. Lekin ularga ishonish kerakmi yo hali ertami – bilolmasdi.

Eshik oldida Uyushma xat tashuvchisi – ochiqko'ngil va ovsar Dasha paydo bo'ldi. U Nastyaga imo qilib, yoniga chaqirdi. Nastya yoniga kelgach, iljayib unga telegramma uzatdi.

Nastya joyiga qaytdi, sezdirmay telegrammani ochdi, o'qidi, lekin hech nimani tushunmadi:

“Katya o'lyapti. Tixon”.

“Qanaqa Katya? – asabiylashdi Nastya. – Qaysi Tixon? Menga adashib berdi, shekilli”.

Manziliga qaradi: yo'q, telegramma unga ekan. Shundagina u qog'oz tasmadagi nozik bosma harflarni payqadi: “Zabore”.

Nastya telegrammani g'ijimladi va qoshlarini chimirdi. Pershin so'zga chiqdi:

– Bugun, – dedi u asta tebranib va ko'zoynagini ushlab, – inson haqida qayg'u-rish ajoyib haqiqatga aylanmoqda. U bizning o'sishimiz va ishlashimizga yordam beradi. Men bizning davramizda, haykaltarosh va rassomlar orasida ana shu g'amxo'rlik paydo bo'lganini sezganimdan mamnunman. O'rtoq Timofeyevning ishlari ko'rgazmasi haqida gapirsam. Ko'rgazma uchun barchamiz butunicha – albat-ta, bundan hurmatli rahbariyatimiz ranjimaydi – Uyushmaning oddiy xodimlaridan biri, sevimli Anastasiya Semyonovna oldida qarzdormiz.

Pershin Nastyaga ta'zim qildi, gulduros qar-sak chalindi. Uyalganidan Nastyaning ko'zlariga yosh keldi.

Kimdir ortidan uning qo'lini tutdi. Bu boyagi jizzaki qariya rassom edi.

– Nima gap? – dedi u shivirlab va ko'zlari bilan Nastyaning qo'lidagi g'ijimlangan telegram-maga ishora qildi. – Biror ko'ngilsizlik bo'ldimi?

– Yo'q, – deb javob berdi Nastya. – Bu shun-chaki... Bir tanishimdan...

– Aha, – deb to'ng'illadi chol va yana Per-shinni tinglay boshladi.

Hammaning ko'zi Pershinda edi. Lekin Nast-ya tinimsiz kimningdir og'ir va o'tkir nigohini sezib turdi, shu sabab bosh ko'tarishga qo'rqdi. “Kim bo'lishi mumkin? – o'yladi u. – Nahotki kimdir sezib qolgan bo'lsa? Qanday bema'nilik. Yana asablarim buzildi”.

U amallab boshini ko'tardi va darrov ko'zlarini olib qochdi: Gogol unga tirjayib qarab turardi. Chakkasidagi qon tomirlari og'ir-og'ir urayotgandek, yumuq lablari orasidan past ovoz-da: “Eh, sen!” deyayotgandek edi.

Nastya dik etib turdi, pastga tushib, kiyim-larini kiydi va ko'chaga otildi.

Gupillab qor yog'ardi. Isaakiyevskiy jomesi-dagi oqish bulduruqlar yaqqol ko'zga tashlanar, badqovoq osmon yanayam enkayib, shaharga, Nastyaga, Nevaga yaqin kelib olgan edi.

“Nuridiydam, jonim qizim... – Nastya ya-qinda olgan xatini esladi. – Nuridiydam, jonim qizim!”

Nastya Admiralteystvo yaqinidagi xiyobon-da o'rindiqqa cho'kdi va o'kirib yig'ladi. Qor uning yuzlaridan ko'z yoshlarga qo'shilib sirg'alib tushardi.

Nastya sovuqdan titradi va birdan uni Za-borenda bu qoqsuyak, hamma tashlab ketgan kampirchalik hech kim yaxshi ko'rmasligini tu-shundi.

“Kech qoldim! Oyimni endi ko'rolmasam kerak”, dedi u o'ziga o'zi va so'nggi yilda bolalar-cha “oyi” so'zini ilk bor ishlatayotganini sezdi.

U sapchib turdi va yuziga savalayotgan qor-ga qarama-qarshi tez yurib ketdi.

“Qanday qilib? Axir, qanday qilib, oyi? – o'yladi u ko'zlari hech narsani ko'rmay. – Oyi! Qanday qilib bunaqa bo'lishi mumkin? Axir, ha-yotimda sizdan boshqa hech kim yo'q! Bundan keyin ham bo'lmaydi, bo'lolmaydi. Hech yo'q ulgurishim kerak, hech yo'q onam meni ko'rsin, men notavonni kechirsin”.

Nastya Nevskiy shohko'chasiga chiqdi, sha-har temir yo'l stansiyasiga yo'l oldi.

Kech qolibdi. Chipta yo'q.

Nastya kassa oldida turar, lablari qaltirar, birinchi so'zidanoq ho'ngrab yig'lab yuborishini bilib gapirishga botinolmasdi.

Ko'zoynakli kekxa g'aznachi ayol tirqishdan qaradi.

– Nima gap, qizim? – yoqinqiramay so'radi u.

– Hech gap yo'q, – dedi Nastya. – Oyim, oyi-jonim...

Nastya ortiga o'girildi va shitob bilan chi-qish eshigiga yo'naldi.

– Qayoqqa?! – baqirdi g'aznachi ayol. – Boshidayoq aytmaysizmi shunday deb. Bir daqiqa kutib turing.

O'sha kecha Nastya yo'lga chiqdi. Gar-chi "Qizil o'q" poyezdi tungi o'rmonlar oralab har yoqqa bug'larini purkab, ogohlantiruvchi cho'ziq-cho'ziq chinqiriqlari bilan shitob ketib borayotgan bo'lsa-da, butun yo'l bo'yi zo'rg'a sudralgandek tuyuldi.

...Tixon pochtaga keldi, pochtagi Vasiliy bilan shivirlashib gaplashgach, undan telegraf qog'ozini oldi, u yoq-bu yog'ini aylantirib ko'rgach, uzoq vaqt mo'ylabini silab turdi va qog'ozga qing'ir-qiyshiq harflar bilan nimalarnidir yozdi. Keyin qog'ozni avaylab buklatdi, qalpog'iga qistirdi va Katerina Petrovnanikiga imillab yo'lga tushdi.

Katerina Petrovna o'n kundirki o'rmidan turgani yo'q. Hech qayeri og'rimayapti, lekin ko'ksi, boshi, oyoqlarini kuchli holsizlik egallab olgan, nafas olishi ham og'irlashib qolgan.

Mana, oltinchi kun, Manyushka Katerina Petrovnaning yonida. Kechalari cho'kib qolgan divanda kiyim-boshi bilan uxlaydi. Ba'zida Katerina Petrovna nafas olmayotgandek tuyuladi. Shunday paytlari Manyushka qo'rqib yig'iga tushadi: tirikmikan, ishqilib?

Katerina Petrovna ko'rpa ostidan qo'lini biroz qimirlatadi va Manyushka xotirjam tortadi.

Xonalarning burchaklarini ertalabdan oq noyabr zulmati egallagan, biroq havo iliq edi. Manyushka pechkaga o't qaladi. Quvnoq olovning shu'lalari yog'och devorlarni yoritdi, Katerina Petrovna astagina xo'rsindi – o't yoqilgach, xona hov bir paytlardagidek, Nastya borligidagidek shinam, yoqimli bo'lib qolgan. Katerina Petrovna ko'zlarini yumdi, undan sizgan bir tomchi yosh sarg'ish chakkalaridan o'tib, oppoq sochlariga osilib qoldi.

Tixon keldi. Yo'taldi, burun tortdi, turishidan hayajonda edi.

– Nima gap, Tisha? – dedi Katerina Petrovna holsiz.

– Sovqotdim, Katerina Petrovna! – dedi o'zini bardam tutib Tixon va qalpog'iga xavotir bilan qarab qo'ydi. – Tez orada qor yog'adi. Lekin bu – yaxshilikka. Yo'llar muzlaydi, yo'l yurishiga osonroq bo'ladi.

– Kim yo'l yurishiga? – Katerina Petrovna ko'zlarini ochdi va beixtiyor to'shakni siypalay boshladi.

– Kim deysizmi? Nastasya Semyonovna-da! – dedi Tixon va g'alati iljayib qalpog'i ichidan telegrammani oldi. – Boshqa kim ham bo'lardi?

Katerina Petrovna turmoqchi bo'ldi, lekin eplolmadi, yostiqqa qayta bosh qo'ydi.

– Mana! – dedi Tixon, telegrammani asta ochib, Katerina Petrovnaga uzatdi.

Lekin Katerina Petrovna uni olmadi, o'tinch to'la ko'zlari bilan qarab turaverdi.

– O'qi! – dedi Manyushka xirilloq tovushda. – Kampir endi o'qiy olmaydi. Ko'zi charchagan.

Tixon qo'rquvda alangladi, yoqasini to'g'rilab, yakkam-dukam malla sochlarini siladi va quruq, ishonchsiz ovozda qiroat qildi: "Kutinglar, yo'lga chiqdim. Sizni hamisha sevuvchi qizingiz Nastya".

– Kerakmas, Tisha! – sokin dedi Katerina Petrovna. – Kerakmas, azizim. Xudo yorlaqasin seni. Yaxshi so'zing, mehring uchun rahmat.

Katerina Petrovna qiynalib-siqtalib devor tomonga o'girildi, uyquga ketganday bo'ldi.

Manyushka chiqib, Katerina Petrovnaning xonasiga imlamaguncha Tixon sovuq dahlizdagi o'rindiqda boshini eggancha tamaki tutatdi, "chirt" etkazib tufladi va uh tortdi.

Tixon oyoq uchida yurib xonaga kirdi va butun panjasi bilan yuzini artdi. Katerina Petrovna mushtdekkina bo'lib yotar, rangida qon yo'q, tashvish-u og'riqlarni unutib, uyquga ketgandek edi.

– Kutolmadi, – deb ming'irladi u. – Dardi og'ir edi, qattiq qiynaldi. Ey, sen, yaxshilab quloq-ingga quyib ol, – dedi Tixon Manyushkaga g'azab bilan, – yaxshilikka yaxshilik bilan javob qaytar, bema'ni odam bo'lma... Sen shu yerda o'tirib tur, men mahallaga boray, xabar beray.

Tixon ketdi. Manyushka tizzalarini yig'ib olgancha kursida o'tirar, titrar va Katerina Petrovnadan ko'zlarini uzmay qarab turardi.

Katerina Petrovnani keyingi kuni so'nggi yo'lga kuzatishdi. Hammayoq muzladi. Shirava qor yog'di. Butun borliq oppoq, osmon esa quruq va yorug', kulrang edi. Xuddi bosh-ustingga nam, muzlab qolgan qop yoyib qo'yilgandek. Daryodan naridagi kengliklar ko'kimtir tusga kirgan. Ilk izg'irin ta'sirida tol po'stloqlaridan qorning kuchli va yoqimli hidi taraladi.

Dafn marosimiga keksalar va bolalar yig'ildi. Tobutni qabristonga Tixon, Vasiliy va paxmoq soch-soqolli aka-uka qariyalar – Malyavinlar olib bordi. Manyushka akasi Volodka bilan birga chiqdi, tobut qopqog'ini ko'tarib oldi, ko'zlarini yummay faqat oldinga tikilgancha ketdi.

Mozor qishloq ortida, daryoning teparog'ida edi. U yerda zamburug'dan tanasi sarg'ayib ketgan baland sambittollar o'sadi.

Yo'lda muallimani ko'rib qolishdi. U yaqinda viloyat markazidan kelgan va Zaboreda hali birov-yarimni yaxshi tanimasdi.

– Muallima kelyapti, muallima kelyapti, – deb shivirlashdi bolalar.

Muallima yosh, uyatchan, kulrang ko'zli edi, ko'rgan odam bola deb o'ylardi. U tobutni ko'rib, to'xtadi, tobut ichida yotgan mittigina kampirga qo'rqa-pisa nazar tashladi. Kampirning yuzlariga qo'ngan o'tkir qorparchalar erimay turardi.

Viloyat markazida muallimaning onasi qolgan – uyam xuddi shunday kichkinagina, hamisha qizining qayg'usi bilan yashaydi, sochlari ham xuddi shunaqa oppoq.

Muallima biroz turdi va tobut ortidan asta ergashdi. Buni ko'rgan kampirlar sekin shivirlasha boshladi: qarang, juda yuvosh ekan, boshida ancha qiynaladi, axir, Zaborening bolalari juda shum va gapuqmas.

Muallima oxiri so'rashga qaror qildi va Matrena kampirni gapga tutdi:

– Yolg'iz yasharmidi bu kampir?

– Eh, bolajonim-a, – shu zahoti javrashga tushdi Matrena xola, – yolg'iz desayam bo'la-veradi. Shunday dilkash, shunday samimiy ayol edi. Qachon qarama, divanchasida bir o'zi o'tirardi, dardlashadigan hech kimi yo'q edi. Bechora! Leningradda yashaydigan qizi bor, lekin uzoqlarga uchirma bo'lgan-da. Mana, kimsasiz o'ldi, qarindoshlaridan hech kim kelmadi.

Tobutni yangi kovlangan qabr yoniga qo'yishdi. Qariyalar qabrga egilishdi, qo'llari bilan tuproqni ushlab ko'rishdi. Muallima tobutga yaqin keldi va egilib, Katerina Petrovnaning malatob ozg'in qo'llaridan o'pdi. So'ng tez qaddini tikladi, o'girilib, buzilgan g'isht devor tomon yurdi.

Devor ortida, yengil-yengil qo'nayotgan qorparchalar ostida biroz g'amgin ona yer yotibdi.

Muallima uzoq tikilib turdi, ortidagi qariyalar suhbatini, tobut qopqog'iga tuproq qanday urilayotganini, uzoqda – hovlilarda turfa ovoqli xo'rozlar yorug' kun, yengil sovuq va qishki sukunatdan darak berib qichqirayotganini tingladi.

Zaborega Nastya dafn marosimidan ikki kun o'tib keldi. Mozorda ustidagi tuprog'i yumaloqlanib muzlab qolgan yangi qabrga, uyda esa Katerina Petrovnaning hayot allaqachon tark etgan sovuq va qorong'i xonasiga duch keldi. Bu xonada Nastya kechasi bilan, oynadan xira va og'ir tong mo'ralamaguncha yig'lab chiqdi.

Nastya Zaboredan uni birov ko'rib qolmasligi, savolga tutmasligi uchun biqinib, yashirinib chiqib ketdi. Uning nazarida yelkasidagi tuzalmas gunoh, mislsiz yukni Katerina Petrovnadan boshqa hech kim olib tashlolmasdi.

Mashhur yozuvchilarning // mashhur bo'lmagan asarlari

Odatda, kitobxonlar qaysidir yozuvchining mashhur asarini mutolaa qilishni xush ko'rishadi. Biroq ba'zan o'sha mualliflar butun dunyoda taniqli bo'lsa-da, ular qalamga olgan ba'zi asarlarning soyada qolganlari ham uchrab turadi. Shunday yozuvchilar va ularning asarlarini sizga tanishtirib o'tamiz.

Mark TVEN. "Anqov Vilson"

Mark Tven bu asarni qarzlardan qutulish ilinjida bir nafasda yozib tugatadi. Asar "Asr jurnali"da nashr etilishi bilanoq juda katta tanqidlarga uchraydi.

Asarning ko'lami bir necha o'n yilliklarni o'z ichiga olgan. "Anqov Vilson"da yangi tug'ilgan chaqaloqlarni sotgan qullar borasida so'z yuritiladi. Bu mavzuga Mark Tven boshqa asarlarida ham ko'p marotaba murojaat qilgan.

Fyodor DOSTOYEVSKIY. "O'smir"

Fyodor Dostoyevskiyning 1875-yili e'lon qilingandan ko'plab tanqidlarga uchragan "O'smir" asarining yozilganiga ko'p yillar bo'lgan bo'lsa ham, asar hali hamon tortishuvlarga sabab bo'lmoqda. Hatto ba'zi tanqidchilarning ta'kidlashicha, "O'smir" yozuvchining adabiy meros ro'yhatidan chiqarilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Biroq bu asarning o'quvchilar ham oz emas. Dostoyevskiy bu asarda ustalik bilan muhabbat izlayotgan va shahardan qochishni istagan o'smirning boshiga keladigan tashvishlar haqida so'z yuritgan.

Grem GRIN. "Yollanma qotil"

"Yollanma qotil" muallifning "Brayton zavodi" asarining yana ham aniqroq ochib berilgan variantidir. Ehtimol, bu asarlardek bir-biriga yaqin asar boshqa topilmasa kerak. Faqatgina bir farq, ikkinchi kitobda hodisalar boy gangestr hayotidan, ikkinchi kitob xalqaro josus qismatidan xabar beradi.

Xaruki MURAKAMI. “Besarhad mo’jizalar mamlakati va dunyoning oxiri”

Bu roman yozuvchining “Norvegiya o’rmoni” asarining bestsellerga aylanmasidan ikki yil avval yozilgan. Unchalik mashhurlikka erishmagan bu asarda muallif, asosan, ikki narsaga

e’tibor qaratgan: besarhad mo’jizalar mamlakati va dunyoning oxiri. Asar nomini “Boshdan-oyoq mo’jizalar mamlakati” deya tarjima qilsak ham to’g’ri bo’ladi. Asar kutilmagan syujetlari bilan o’quvchini o’zida bir muddatgina ushlab tura olishi mumkin xolos.

Edgar Allan PO. “Janob Valdemarning boshiga kelgan balolar haqida”

Bu asarga roman emas, hikoya desak to’g’riroq bo’ladi. O’lim ostonasidagi odamni transga solgan gipnozchi haqidagi bu asar xuddi ilmiy hisobot kabi o’qiladi. 1845-yili “Nyu-York” jurnalida chop qilinganidan keyin kitobxonlarning ko’pchiligi asardagi hodisalarni haqiqatday qabul qiladi. Aslida esa yozuvchi ham shunga urinadi. Yozuvchi asarining doim tahayyul mahsuli ekanini yashirishga harakat qilgan.

Kormak MAKKARTI. “Chegaraning narigi yog’ida”

Makkartinning “Chegara bo’ylab” trilogiyasining ikkinchi qismi, ko’plarning fikriga qaraganda, birinchi qismidan juda kuchli. Ikkinchi qismi aslida juda poetik bo’lsa-da, o’quvchilarga unchalik tanish emas.

Bu asarda Ikkinji jahon urushida Nyu-Meksikadan Meksikaga sayohat qilgan yosh kovboyning mojarolari haqida so’z boradi.

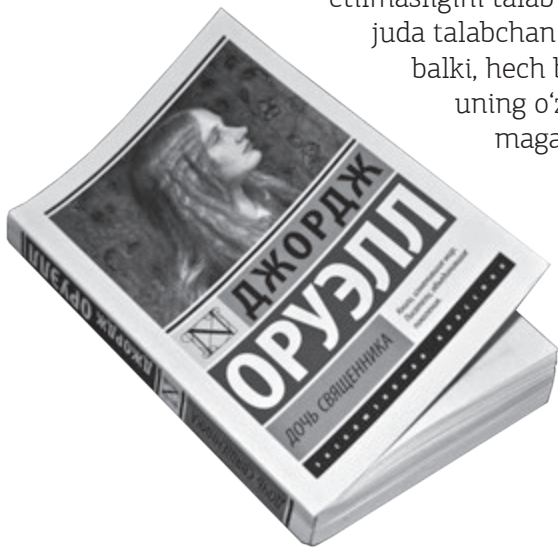

Stiven KING. “Taxminan avtomobil kabi”

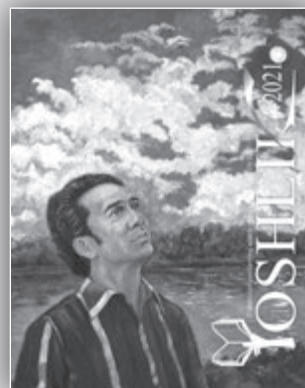
Yozuvchining bu asarida boshqa asarlari-dagidek voqealar tez suratda rivojlanmaydi, King o’quvchini mushtok qiladi va uni asarning qaysi janrda bitilgani masalasida qat’iy qarorga kelishiga yo’l qo’ymaydi. U asar qahramonlari xarakterini ustalik bilan chizadi, ularni shunday dahshatli kulminatsiya nuqtasiga chiqaradiki, bu esa yetarlicha iste’dodi bo’lmagan qaysidir boshqa yozuvchining qalamidan to’kilsa, balki soxta bo’lardi.

Jorj ORUELL. “Ruhoniying qizi”

O‘zining, ehtimol, eng katta tanqidchisi hisoblangan Jorj Oruell “Ruhoniying qizi” asarini be‘mani asar deya atab o‘limidan keyin chop etilmasligini talab qiladi. Yozuvchi o‘ziga juda talabchan edi. Shuning uchun ham, balki, hech bir tanqidchi asarlariga uning o‘zichalik tanqidiy yondoshmagan.

Biroq kasalligi tufayli ko‘chaga chiqishga majbur bo‘lgan, shu paytgacha uydan chiqmagan ayolning qismatidan so‘z yuritgan bu asar, aslida, u qadar yomon asar emas.

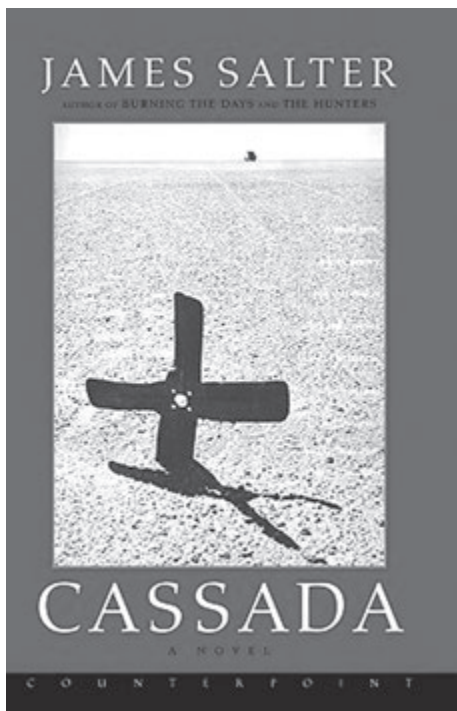
Muqovada
Rassom Gulnora Rahmon
asaridan foydalanildi.

Jeyms SELTER. “Kassada”

Selter 88 yoshida “Bor bo‘lgan har narsa” nomli oltinchi romani bilan shuhrat qozonadi. Ammo “Kassada” romani ham maroq bilan o‘qiladi.

Roman 1950-yillarda Olmoni-yaga harbiy xizmatga yuborilgan amerikalik harbiy uchuvchi haqida. O‘zi o‘tmishda uchuvchi bo‘lgan yozuvchi asardagi hodisalarni g‘ayrioddiylik ila tasvir laydi va roman intihosida, tanqidchilarning so‘zi bilan aytadigan bo‘lsak, kutilmagan harbiy uchish halokatiga uchraydi.

Tarjimon va to‘plovchi:
Maqsuda YO‘LDOSHOVA

Bosishga 10.05.2021-yilda ruxsat berildi.

Qog‘oz bichimi: 84x108 1/16

Nashriyot hisob tabog‘i: 8

Obuna indeksi – **822.**

ISSN 0207-9137.

Jurnal 2007-yil 4-mayda

O‘zbekiston Matbuot va

axborot agentligi tomonidan

Nº 0253 raqami bilan

ro‘yxatga olingan.

Tahririyatga kelgan qo‘lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Jurnaldan ko‘chirib bosilganda “Yoshlik”dan olindi” deb izohlanishi shart.

“SILVER STAR PRINT” MChJ bosmaxonasida chop etildi. Buyurtma Nº 25. Adadi: 984.

Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 22-mavze, 17-uy.